

ОНОРЕ ДЬО БАЛЗАК ДЕПУТАТЪТ ОТ АРСИ

Част 0 от „Човешка комедия“

Превод от френски: Дора Попова, 1984

chitanka.info

ДЕПУТАТЪТ ОТ АРСИ^[0]

I. ИЗБОРИ

ПЪРВА ГЛАВА

ВСИЧКИ ИЗБОРИ ЗАПОЧВАТ СЪС СУМАТОХА

В един от последните дни на април 1839 година, в десет часа сутринта, салонът на госпожа Марион, вдовица на бившия главен управител на департамента Об, представляваше странна гледка. От цялата покъщнина в помещението бяха останали само пердетата, украшенията по камината, полилеят и масата за чай. Обюсонският килим, вдигнат две седмици преди обичайното време, лежеше на външното стълбище, а паркетът току-що беше старателно излъскан, макар и нестанал по-светъл. Това бе своеобразно домашно предзнаменование за готвещите се в цяла Франция избори. Неодушевените предмети често са надарени с разум както хората, което е доказателство в полза на окултните науки.

Старият слуга на полковник Жиге, брат на госпожа Марион, току-що бе изчистил праха, набил се в паркета през зимата. С бързина, която говореше, че усърдието не отстъпва на предаността им, камериерката и готвачката изнасяха столовете от всички стаи и ги струпваха в парка.

Впрочем нека кажем, че дърветата в парка вече се бяха раззеленили и през широките листа се виждаше синьо, безоблачно небе. Пролетният въздух и майското слънце позволяваха да се държат отворени и стъклената врата, и двата прозореца на салона, с форма на дълъг правоъгълник.

Госпожа Марион посочи на двете жени дъното му и заповяда да наредят столовете в четири редици така, че между тях да остане пътека от около три стъпки. Скоро всяка редица, състояща се от десет разнородни стола, бе построена по ширина на стаята. По дължината ѝ столовете се проточиха край двата прозореца и остъклената врата. На другия край на салона, срещу тези четири реда столове домакинята постави малка маса за чай, покрита със зелена покривка, върху която положи звънец.

Старият полковник Жиге пристигна на това полесражение точно в минутата, когато сестра му, решила да запълни празното

пространство от двете страни на камината, се разпореждаше да донесат от преддверието двете канапета, макар кадифето, с което бяха облечени, да бе доста протрито след двайсет и четири годишна употреба.

— Тук ще можем да настаним седемдесет човека — с гордост каза тя на брат си.

— Дай Боже тези седемдесет гости да бъдат все наши приятели.

— След като двайсет и четири години сме приемали всяка вечер цялото общество на Арси-сюр-Об, ако един само от постоянните ни посетители се осмели да не се яви в такъв ден... — заплашително каза старата дама.

— Ще видим — прекъсна полковникът сестра си, като сви рамене. — В състояние съм да ви наброя десетина, които не могат, които сигурно няма да дойдат. Преди всичко — започна той, броейки на пръсти — Антонен Гулар, околийският началник — един, кралският прокурор Фредерик Маре — двама, помощникът му, господин Оливие Вине — трима, следователят господин Мартене — четирима, мировият съдия...

— Аз не съм толкова глупава — каза старата дама, прекъсвайки на свой ред брат си, — та да искам да присъствуват чиновници на събрание, чиято цел е да осигури един депутат повече на опозицията... Впрочем Антонен Гулар, приятел от детинство и съученик на Симон, ще бъде много доволен да го види депутат, защото...

— Слушайте, сестро, оставете нас, мъжете, да си вършим работата. Къде е Симон?

— Облича се — отвърна госпожа Марион. — Добре, че не закуси, а то иначе с неговите нерви... макар че е свикнал да се явява в съда, нашият млад адвокат така се вълнува, като че на събранието го очакват врагове.

— Честна дума, на мен неведнъж ми се е случвало да попадам под огъня на неприятелски батареи и духом, не казвам телом, всякога съм бил несъкрушим; но ако трябва да застана тук — продължи старият воин, като седна край масата за чай, — лице с лице срещу тези четиридесет граждани, които ще стърчат срещу мен, ще ме зяпат и ще пулят очи, в очакване на сладкогласната ми и дълбокомъдрена реч, сигурно ще се изпотя здравата, преди да си отворя устата.

— И все пак, скъпи татко, ще трябва да направите това усилие заради мен — каза Симон Жиге, влизайки през малкия салон. — Едва ли в окръга ще се намери човек, чиято дума да тежи повече от вашата. В 1815 година...

— В 1815 година — прекъсна го дребният, удивително запазен старец — аз не говорих, а чисто и просто съставих кратичко възвание, което за двацет и четири часа вдигна десет хиляди души на крак. Едно е да подпишеш възвание, което ще прочете целият окръг, друго — да говориш пред шепа избиратели. Сам Наполеон претърпя поражение в този занаят. На осемнадесети брюмер той говори само глупости в Съвета на петстотинте.

— Но, скъпи татко — подхвана Симон, — касае се за целия ми живот, за състоянието ми, за щастието ми. Слушайте, гледайте само в едного и си представяйте, че говорите само на него. Ето, така ще успеете...

— Боже господи, аз съм само обикновена стара жена — намеси се госпожа Марион, — но при такива обстоятелства и като зная за какво се отнася, бих станала дори красноречива!

— Прекалено красноречива може би — засмя се полковникът. — Да подхванеш работата от края, не значи, че си достигнал целта си. — Но за какво всъщност става дума? — продължи той, като погледна сина си. — Ето вече два дни, откак се занимавате с тази кандидатура. Е, и какво? Ако моят син не бъде избран, толкова по-зле за Арси. Това е всичко.

Тези думи, достойни за кой да е баща, бяха в пълна хармония с целия живот на този, който ги произнасяше. Полковник Жиге, един от най-уважаваните офицери на великата армия, бе известен като човек с неподкупна честност, съчетана с голяма деликатност. Той никога не се самоизтъкваше, наградите сами трябваше да дойдат при него; ето защо прослужи единайсет години като обикновен капитан в гвардейската артилерия и едва през 1813 стана батальонен командир, а в 1814 година получи чин майор. Почти фанатичната му привързаност към Наполеон не му позволи да служи на Бурбоните след първата абдикация. Предаността му към императора в 1815 година бе такава, че щеше да бъде изпратен на заточение, ако граф Дьо Гондрьовил не бе зачеркнал името му в списъците и не бе му издействувал пенсия и чин полковник.

Госпожа Марион, по баща Жиге, имаше още един брат, достигнал чин жандармерийски полковник в Троа, където навремето замина с него. Там тя се омъжи за господин Марион, главен инспектор в Об.

Братът на покойния господин Марион бе председател на едно от имперските съдилища. Този чиновник, обикновен адвокат в Арси, бе по времето на Терора подставено лице на прочутия Мален от Об, народен представител, който купи имението Гондрьовил. Ето защо целият обществен кредит на Мален, станал сенатор и граф, бе в услуга на семейство Марион. Благодарение на него братът на адвоката получи мястото на главен инспектор в Об по времето, когато правителството не само не можеше да избира между трийсет кандидати, но бе щастливо да намери макар и един, който да се съгласи да вземе такава служба.

Главният инспектор Марион получи наследство от брат си, председателя, а госпожа Марион — от своя брат, жандармерийския полковник. В 1814 година господин Марион стана жертва на превратностите на съдбата. Той умря заедно с империята, но остатъците от натрупаното богатство осигуриха на вдовицата му петнайсет хиляди франка рента. Жандармерийският полковник Жиге, научил, че брат му, артилеристът, се оженил в 1806 година за една от дъщерите на богат хамбургски banker, завеща състоянието си на сестра си. Известно е с какво обаяние се ползуваха в Европа чудесните Наполеонов войници.

Почти разорена, госпожа Марион се върна през 1814 година в родния си град Арси и там закупи на големия площад една от най-красивите къщи, чието местоположение показваше, че някога е принадлежала към замък. Свикнала да приема много гости в Троа, където мъжът ѝ бе на власт, тя и сега разтвори салона си за влиятелните представители на либералната партия в Арси. Жена, вкусила сладостта на салонното господство, нелесно се отказва от него. От всички навици тщеславието е най-упоритото.

Бонапартист, после либерал, тъй като вследствие на една от най-странните метаморфози почти всички Наполеонов войници станаха яростни привърженици на конституционния режим, полковник Жиге по време на Реставрацията естествено застана начело на арсийското ръководно звено, тоест нотариусът Гревен, неговият зет Бовизаж и

Варле-син, най-добрият лекар в Арси, шурей на Гревен — хора, на които предстои да играят роля в тази, уви, твърде правдива за нашите политически нрави история.

— Ако скъпото ни момченце не бъде избрано — каза госпожа Марион, след като надникна в преддверието и в парка, за да се убеди, че никой не може да я чуе, — то сбогом, госпожице Бовизаж: само успехът на кандидатурата ще му поднесе ръчичката на Сесил.

— Сесил? — запита старикът, като погледна смаяно сестра си.

— Само вие единствен в целия окръг, братко мой, сте способен да забравите каква зестра и какво наследство очакват госпожица Бовизаж.

— Тя е най-богатата наследница в департамента Об — потвърди Симон Жиге.

— Но струва ми се, че и моят син не е за пренебрегване — подхвана старият воин, — той е ваш наследник, вече се разпорежда с имението на майка си, а и аз смятам да му оставя нещо, освен голото си име...

— Всичко това заедно прави някакви си трийсет хиляди франка, а вече се намериха хора с такова състояние и с обществено положение, които се опитаха да получат ръката ѝ.

— Е, и какво? — запита полковникът.

— Получиха отказ!

— А какво искат Бовизажови? — вдигна рамене в недоумение полковникът, като гледаше ту сестра си, ту сина си.

Може да се стори странно това, че полковник Жиге, брат на госпожа Марион, у която арсийското общество от двадесет и четири години насам се събираше едва ли не всеки божи ден, чийто салон бе ехото на всички слухове, сплетни и клюки от целия окръг и където те може би дори се фабрикуваха, не бе в течение на събития от такова естество; но неговото непознаване на фактите ще се окаже естествено, ако се вземе под внимание, че този благороден отломък от старата Наполеонова фаланга ставаше и лягаше с кокошките, подобно на всички старци, желаещи да доживеят живота си докрай. Ето защо той никога не присъствуваше на тези, така да се каже, задушевни разговори.

В провинцията разговорите биват два вида: едни, които се водят открито, в присъствието на всички, когато се играе на карти и се

бъбри; други, които къкрят на слаб огън като грижливо приготвяно ястие и започват по-късно, когато пред камината останат трима-четирима сигурни приятели, които споделят казаното само у дома си с трима-четирима също толкова сигурни приятели.

От девет години насам, след възтържествуването на политическите му идеи, полковникът почти не се появяваше в обществото. Той всякога ставаше с изгрев-слънце и веднага се отправяше към градината. Обожаваше цветята, но отглеждаше само рози. От непрестанната работа сред цветните карета ръцете му бяха загрубели като у същински градинар. Неговите цветни карета му напомняха живите карета на войниците в разноцветни мундири, построени на полесражението. Той постоянно се съвещаваше с градинаря си, но рядко се показваше в общество, особено през последните две години, така че с гостите се срещаше само случайно. Със семейството си се събираше веднъж — на обяд, тъй като ставаше твърде рано, за да може да закуси със сина си и сестра си. На неговите именно старания ние дължим прочутата роза „Жиге“, добре известна на всички любители. Превърнал се в домашен кумир, старецът бе, така да се каже, показван само при особени обстоятелства. Някои семейства охотно ползват такива полубогове и се кичат с тях като с титла.

— Струва ми се — отвърна на брат си госпожа Марион, — че след Юлската революция госпожа Бовизаж се надява да се пресели в Париж. Принудена да остане тук заради баща си, който е още жив, тя прехвърли честолюбивите си замисли върху бъдещия си зет и тази хубава дама мечтае да блести в политическите сфери.

— Обичаш ли Сесил? — запита полковникът сина си.

— Да, татко.

— А тя харесва ли те?

— Мисля, че да. Но трябва да се харесвам и на майка ѝ, и на дядо ѝ. Макар почтеният Гревен да се противопоставя на избирането ми, моят успех би накарал госпожа Бовизаж да ме приеме, тъй като се надява да ме върти както си иска и да управлява по своя воля дома.

— Смешна работа! — извика госпожа Марион. — Че за какви ни смята тя?

— На кого е отказала досега? — запита полковникът сестра си.

— Казват, че преди три месеца Антонен Гулар и кралският прокурор Фредерик Маре получили уклончив отговор, който може да

означава всичко, но не и „да“.

— О, Боже мой — въздъхна старецът, като вдигна ръце, — какви времена доживяхме! Но Сесил е дъщеря на дребен търговец и внучка на чифликчия... Или госпожа Бовизаж иска за зет граф Сен Син!

— Не се шегувайте, братко, с Бовизажови. Сесил е достатъчно богата и може да си намери мъж навсякъде, дори и в обществото, към което принадлежи Сен Син. Но чувам, че се звъни, сигурно идват избиратели. Оставям ви и много съжалявам, че не ще мога да чуя какво още ще кажете...

[0] Балзак работи над романа от 1842 до края на 1843 година и успява да напише само първата му част, състояща се от 17 глави. В този незавършен вид се публикува във вестник „Юнион Монаршик“ от 7 април до 3 май 1847 година под заглавие „Избори“.

След смъртта на Балзак френският писател и журналист Шарл Рабу довършва романа „Депутатът от Арси“, който в 1853 година се отпечатва във вестник „Конститусионел“, а в 1854 г. — излиза в отделна книга.

В настоящото издание е включена само първата част на романа, която принадлежи на перото на Балзак. ↑

ВТОРА ГЛАВА

БУНТЪТ НА ЕДНО ЗАГНИЛО ЛИБЕРАЛНО ГРАДЧЕ

Макар като политическа ситуация 1839 година да е много различна от 1847, все още можем да си припомним изборите, родили коалицията — този безуспешен опит на депутатската камара да постави под угроза парламентарното правителство; угроза в духа на Кромуел, но която без Кромуел и при господар, опълчил се срещу мошеничеството, не можеше да завърши иначе, освен като тържество на сегашната система, където двете камари и министрите напомнят марионетки от театъра на Гиньоле, разиграващ представление по волята на господаря си за удоволствие на зяпльовците.

Окръгът Арси-сюр-Об се намираше тогава в особено положение — смяташе се за независим при изборите на депутат. От 1816 до 1836 година тук неизменно избираха един от най-влиятелните оратори на левицата, един от седемнайсетте мъже, които либералната партия наричаше „велики граждани“, с една дума — знаменития Франсоа Келер, от банкерската къща „Братя Келер“, зет на граф Дьо Гондрьовил. Гондрьовил, едно от най-красивите имена във Франция, е разположено на четвърт левга от Арси.

Този банкер, неотдавна получил званието „граф“ и „пер“ на Франция, явно възнамеряваше да предаде депутатския си мандат на трийсетгодишния си син, за да му открие път към перство.

Шарл Келер, принадлежащ към партията на привържениците на демократическата монархия, бе вече командир на ескадрон в генералния щаб и любимец на негово кралско височество, когато получи титлата виконт. По всичко личеше, че се очертава най-блестящо бъдеще за младия, безмерно богат, доблестен и смел мъж, отличаващ се с предаността си към новата династия, внук на граф Дьо Гондрьовил и племенник на госпожа Карияно, съпруга на маршала; но избирането му в камарата, толкова необходимо за бъдещето му, се натъкваше на големи препятствия.

От времето на възхода на буржоазията град Арси изпитваше скрито желание да се покаже независим. Затова последните избори на

Франсоа Келер бяха помрачени от изстъпленията на група републиканци, макар червените им шапки и настръхналите им бради да не бяха изплашили особено много жителите на Арси. Възползувайки се от настроението в окръга, кандидатът на радикалите успя да събере трийсет-четирийсет гласа. Някои арсийци, обидени, че градът им се числи в редовете на „загнилите градчета“ на опозицията, се присъединиха към демократите, макар да бяха врагове на демокрацията. Процесът на изборите във Франция поражда особени политико-химически съединения, опровергаващи законите на избирателното сродство.

Да се избере в парламента през 1839 година младият офицер Келер, след като в течение на двацет години бе избран баща му, означаваше да се прояви истинско избирателско раболепие, против което въставаше гордостта на някои забогатели буржоа, считащи себе си не по-нискостоящи и от господин Мален, и от граф Дьо Гондрьовил, и от bankerите братя Келер, и от знатните Сен Син, и дори от самия крал на Франция! Ето защо многочислените привърженици на стария Гондрьовил, пълновластен господар на департамента Об, очакваха ново доказателство за изпитаната му ловкост. За да не злепостави семейството си в Арси, този многоопитен държавник вероятно щеше да издигне кандидатурата на когото и да е от местните жители, който впоследствие да отстъпи мястото си на Шарл Келер и сам да приеме някаква държавна служба — случай, предвиждащ преизбиране на народния представител.

Когато Симон Жиге започна да се догажда за играта на бившия нотариус Гревен, предан другар на граф Дьо Гондрьовил, Гревен отвърна, че без да знае намеренията на графа, е посочил за свой кандидат Шарл Келер и че ще употреби всичкото си влияние, за да бъде избран. Отговорът на почтения Гревен, станал достояние на града, предизвика срещу бившия нотариус всеобщо възмущение. Независимо че този шампански Аристид^[1] се бе ползвал с неизменното доверие на арсийци, че бе кмет на града от 1804 до 1814 година, а така също и по времето на стоте дни; независимо че опозицията го смяташе за свой водач до победата в 1830^[2] година, когато той, позоваващ се на напредналата си възраст, се отказа от честта да бъде кмет и неговите съграждани, в желанието си да му изразят почтителните си чувства, избраха за кмет зет му, господин

Бовизаж, независимо, казвам, от всичко това, арсийци се обявиха против него, а някои млади хора дори си позволиха да го нарекат стар дърдорко. Поддръжниците на Симон Жиге насочиха надеждите си към кмета Филеас Бовизаж и без усилия го привлякоха на своя страна, тъй като, макар да не бе в лоши отношения с тъста си, Бовизаж всячески се стараеше да подчертае независимостта и дори студенината си, за което неговият хитър тъст не му пречеше, виждайки в това великолепен начин да запази влиянието си върху жителите на Арси.

Интервюиран в навечерието на изборите, на градския площад, господин кметът бе заявил, че по-скоро ще гласува за първия случайно попаднал в избирателната листа на Арси, отколкото да даде гласа си за Шарл Келер, към когото впрочем изпитвал безгранично уважение.

— Арси няма повече да бъде „загнило“ градче — заяви той — или се преселвам в Париж.

Ласкайте злободневните страсти и ще станете герой навсякъде, дори в Арси-сюр-Об.

„Господин кметът — разправяха в града — се показва, както винаги, човек с непреклонна воля.“

Нищо не се разгаря така бързо, както легалният метеж. Вечерта госпожа Марион и приятелите ѝ се договориха да свикат на другия ден независимите избиратели, за да подкрепят кандидатурата на Симон Жиге, сина на полковника.

Този друг ден едва се бе пробудил, а вече в дома всичко бе обърнато с главата надолу, за да посрещнат приятелите, на чиято независимост разчитаха.

Симон Жиге, сякаш предопределен от рождение да бъде кандидат на малкия град, жадуващ да избере едното от синовете си, веднага се възползува от това раздвижване на умовете, за да стане представител на интересите и нуждите на Въшливата Шампания. Наистина семейство Жиге дължеше на граф Дьо Гондрьовил и името, и богатството си. Но какво са чувствата, когато се касае за избори?

Тази Сцена е написана за назидание на страните, които за чест не познават сладостите на националното представителство и следователно не знаят с цената на какви вътрешни боричкания, на какви жертви, достойни за Брут, малкият град ражда на бял свят своя депутат! Зрелище величествено и заедно с това естествено, което може

да се сравни само с раждане: същите напъни, същите нечистотии, същите мъки, същата радост.

Човек би могъл да се запита: защо Симон Жиге, единствен син на своите родители, притежаващ прилично състояние, бе само скромен адвокат в затънтено градче, където адвокатите са безполезни?

Тук следва да се кажат няколко думи за кандидата. От 1806 до 1813 година на полковник Жиге се бяха родили три деца, а жена му бе починала в 1814 година; най-голямото, Симон, преживя двете помалки, умрели — едното в 1818, другото в 1825 година. Докато те още бяха живи, Симон трябваше да бъде възпитаван като човек, комуто предстои да си обезпечи доходна професия. Останал единствен син, съдбата му нанесе жесток удар. Госпожа Марион много разчиташе, че племенникът ѝ ще получи наследство от дядо си — хамбургския банкер; но този немец, починал в 1826 година, остави на внука си Симон само две хиляди франка рента. Банкерът, известен с плодовитостта си, бе воювал срещу суката на своя занаят чрез радостите на бащинството; и тъй, той ощастливи семейства на своите единайсет деца, които живееха около него и го накараха да повярва, че Симон Жиге и така ще бъде богат.

Полковникът настояваше синът му да си избере свободна професия. Ето защо при Реставрацията семейство Жиге не можеше да разчита на каквото и да било благоволение от страна на властта. Дори ако Симон не беше син на яростен бонапартист, той принадлежеше към семейство, чиито членове, в лицето на жандармерийския полковник Жиге и семейство Марион, включително госпожа Марион, напълно заслужено си бяха навлекли ненавистта на Сен Син, явявайки се като свидетели на обвинението в прословутия процес на братята Симьоз, несправедливо осъдени в 1805 година за похищението на сенатора граф Дьо Гондрьовил — някогашен представител на народа, който бе сложил ръка на тяхното богатство.

Нотариусът Гревен бе в това дело не само един от главните свидетели, но и един от най-ревностните участници в разследването. Процесът „Симьоз“ и сега разделяше окръга Арси на две партии, първата от които поддържаше невинността на осъдените и следователно Сен Син, втората — граф Дьо Гондрьовил и неговите привърженици.

Ако при Реставрацията графиня Дьо Сен Син благодарение на Бурбоните отново придоби влияние и управляваше като пълновластен господар целия департамент, граф Дьо Гондрьовил съумя да противодействува на господството ѝ, като скришом оказваше давление върху местните либерали чрез нотариуса Гревен, полковник Жиге и зет си Келер, редовно назначаван за депутат на Арси-сюр-Об, въпреки Сен Син и чрез влиянието си в кралските съвети, където запази здрави позиции, докато бе жив Луи XVIII. Едва след смъртта на краля, графиня Сен Син успя да издействува назначението на Франсоа Мишю като председател на съда от първа инстанция в Арси. Тя държеше да постави на това място Франсоа Мишю, тъй като той бе син на иконома, който загина на ешафода в Троа, жертва на предаността си на фамилията Симьоз и чийто портрет в естествен ръст украсяваше салона на графинята и в Париж, и в замъка Сен Син. До 1823 година граф Дьо Гондрьовил бе достатъчно влиятелен, за да възпрепятствува назначението на Мишю.

Именно по съвета на граф Дьо Гондрьовил полковник Жиге бе направил от сина си адвокат. Симон трябваше да преуспее в окръга Арси, толкова повече, че там бе единствен адвокат, тъй като пълномощниците пред гражданския съд сами се заемат с делата в тези малки селища.

Симон бе спечелил няколко победи в съда на департамента Об; но това не пречеше да бъде предмет на насмешки от страна на Фредерик Маре, кралския прокурор, на помощника му Оливие Вине и председателя Франсоа Мишю — трима юристи, считани в съда за най-умни и призвани да изиграят важна роля в избирателната драма, чието първо действие се подготвяше.

Симон Жиге, както впрочем едва ли не всички хора, плащаше твърде голяма дан на тази велика сила „смешното“. Той се наслаждаваше на собственото си бръщолевене, вземаше думата с повод и без повод, тържествено размотаваше кълбото на многословните и пусти фрази, което в средите на висшата буржоазия на Арси се смяташе за красноречие. Бедният момък принадлежеше към оная разновидност скучни хора, които са готови всичко да обясняват, дори най-очевидното. Обясняваше дъжда, обясняваше причините на Юлската революция. Обясняваше също така и всички необясними неща — например Луи-Филип, господин Одилон Баро,

господин Тиер, източните въпроси, Шампан, 1789 година; обясняваше митническите тарифи и хуманитарните теории, магнетизма и заплащането по цивилната листа.

Този млад човек, с пръстен цвят на лицето, слаб, предостатъчно висок, за да оправдае правилото, че много високите хора рядко се отличават с големи достойнства, преувеличаваше пуританизма на представителите на крайната левица — и без друго прекалено превзети, като морализатори, които крият греховете си. Винаги облечен в черно, той носеше бяла вратовръзка, чийто възел смъкваше ниско под врата. А тъй като все още предпочиташе високи колосани яки, за щастие излезли вече от мода, лицето му изглеждаше като напъхано в книжна фуния. Панталоните и фраковете му, скроени сякаш не за него, винаги бяха широки. У него имаше нещо, което в провинцията наричат чувство за собствено достойнство, тоест държеше се строго и беше скучен.

Приятелят му Антонен Гулар го упрекуваше, че подражава на господин Дюпен. И наистина, адвокатът прекалено често сменяше обувките си и плътните чорапи от черна коприна.

Разчитащ на всеобщото уважение, с което се ползуваше старият му баща, както и на влиянието на леля му в малкия град, чийто най-почтени жители вече от двайсет и четири години се събираха в салона ѝ, разполагащ освен с адвокатските си хонорари и с рента от десет хиляди франка, към които един ден щеше да се прибави и състоянието на леля му, Симон Жиге не се съмняваше в избирането си.

Но при първия звън на камбаната, известяващ пристигането на най-влиятелните избиратели, сърцето на честолубеца тревожно се сви, внезапно усетило смътни опасения. Симон не се съмняваше в ловкостта на стареца Гревен, нито в огромното давление, което министерството щеше да употреби, за да подкрепи кандидатурата на младия и намиращ се по това време в Африка храбър офицер, аташиран към личността на принца, освен това син на един от бившите „велики граждани“ на Франция и племенник на маршала.

— Струва ми се — каза той на баща си, — че имам колики. Чувствувам нещо да ми ври под лъжичката и това ме безпокои.

— И най-старите войници — отвърна полковникът — изпитват същото чувство в първите минути на сражението, когато оръдията започват да трещят...

— А какво ли ще бъде в Камарата?... — си помисли адвокатът.

— Граф Дьо Гондрьовил ни разказваше — продължи полковникът, — че на мнозина оратори се случвали такива дребни неприятности, които за нас, старите, закалени воители, означаваха начало на сражението. Толкоз по тези въпроси. А сега да поговорим делово. И тъй, ти искаш да станеш депутат — заключи старецът, като сви рамене, — е, добре, стани!

— Татко, моята победа в изборите е Сесил Бовизаж! Сесил — това е огромно богатство! А днес огромното богатство е власт.

— О, как се измениха времената! При императора беше нужна храброст!

— Всяка епоха може да бъде изразена с една дума — каза Симон, повтаряйки мисълта на граф Дьо Гондрьовил, обрисуваша много точно този старец. — По времето на империята, когато искаха да убият човека, казваха „страхливец“. Сега казват „крадец“.

— Бедна Францио, докъде те доведоха! — извика полковникът. — Ще взема да се върна при моите рози!

— О, останете, татко! Тук вие сте нашата опора!

[1] *Аристид* (ок. 540–467 г. до н.е.) — атински политически деец и пълководец, оглавяващ умереното демократично течение, прославил се със справедливостта и благоразумието си. ↑

[2] *До победата в 1830 година* — Юлската революция от 1830 година във Франция. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

КЪДЕ СЕ ОЧЕРТАВА ОПОЗИЦИЯТА

Пръв се появи кметът, господин Филеас Бовизаж, съпровождан от приемника на тъста си, най-известния нотариус в града, Ашил Пигу, внук на мирови съдия, работил по времето на Революцията, после на Империята и в първите дни на Реставрацията.

Ашил Пигу, около трийсет и две годишен, бе прослужил осемнайсет години като писар при стареца Гревен, без всяка надежда сам да стане нотариус. Неговият баща, син на арсийския съдия, умрял уж от апоплексия, бе човек, комуто не бе провървяло в сделките.

Граф Дьо Гондрьовил, свързан със съдията Пигу чрез събитията от 1793 година, бе заел на Ашил пари, за да погаси някакъв дълг, и по такъв начин с негова помощ кантората на Гревен бе купена от внука на съдията, провел първото дознание в процеса „Симьоз“. Ашил се беше настанил на църковния площад в дома, принадлежащ на граф Дьо Гондрьовил, който този пер на Франция му бе дал под наем толкова евтино, че за всички стана от ясно по-ясно колко много хитрият политик държеше да има винаги подръка първия нотариус на Арси.

Младият Пигу, дребен, сух човечец, чийто поглед сякаш пронизваше зелените стъкла на очилата, несмекчаващи неговата насмешливост, бе добре осведомен по делата на целия окръг и минаваше за зъбат шегаджия, тъй като благодарение на професията си бе придобил известна лекота на словото и влагаше в изказванията си повече остроумие, отколкото другите жители на Арси в разговорите си.

Ашил Пигу, още ерген, се надяваше на изгодна женитба благодарение на покровителството на Гревен и на граф Дьо Гондрьовил. Ето защо адвокатът Жиге не можа да скрие учудването си, когато видя Ашил редом с Филеас Бовизаж.

Хилавият нотариус, с лице дотолкова поразено от едрата шарка, че изглеждаше като покрито с бяла мрежа, представляваше пълна противоположност на едрата фигура на господин кмета, чието лице напомняше кръгла луна, и то не просто луна, а весела луна.

Неговата белоснежна кожа още по-силно се подчертаваше от приветливата усмивка, дължаща се не толкова на благодушие, колкото на необикновено месестите му устни, заради които дори му бяха измислили прякора „мекица“. Филеас Бовизаж бе надарен с такова самодоволство, че се усмихваше на всички при всички обстоятелства. Свежите му устни можеха да се усмихват дори на погребение и удивителната жизненост, сияеща в детски сините му очи, напълно съответствуваше на неизменната и непоносима усмивка.

Това вътрешно самодоволство лесно минаваше за любезност и приветливост, толкова повече, че Филеас си бе изработил особен език, изпъстрен до втръсване с формули на учтивост. Той винаги „имаше честта“, осведомявайки се за здравето на отсъстващите, винаги използваше епитети като „скъпи“, „драги“, „любезни“. Щедро сипеше съболезнования и поздравления по повод на най-дребни неприятности или радости в човешкия живот. Така той скриваше под поток от общи фрази нищожеството си, дълбокото си невежество и безхарактерност, което може да се определи с по-износената вече дума ветропоказател.

Впрочем успокойте се: оста на този ветропоказател бе хубавата госпожа Бовизаж, прославената в целия окръг красавица Северин Гревен.

Като научи за това, което нарече предизборна авантюра на господин Бовизаж, Северин в деня на събранието му каза:

„Добре сторихте, като се показахте независим, но не отивайте при Жиге без Ашил Пигу, на когото наредих да мине да ви вземе.“ Но да се изправи Ашил Пигу до Бовизаж като ментор нима не означаваше да се вмъкне на събранието при Жиге шпионин от партията на Гондрьовил? Ето защо всеки може да си представи сега гримасата, появила се на пуританската физиономия на Симон, принуден да приеме любезно постоянния гост на леля си, влиятелния избирател, в когото този път видя враг.

„Ах — рече си той, — постъпих много необмислено, като му отказах парите, които ми поиска. Старият Гондрьовил е по-умен от мен...“

— Здравейте, Ашил — поздрави той нотариуса, придавайки си фамилиарен вид, — сега ще ме турите натясно.

— Не считам, че вашето събрание е заговор срещу свободата на изборите — отвърна с усмивка нотариусът. — Ние играем с открити

карти, нали така?

— Разбира се — потвърди Бовизаж и се засмя с оня нищо неизразяващ смях, с който някои хора завършват всяка своя фраза и който би трябвало да наречем „исо на разговора“. После господин кметът пристъпи към това, което трябва да наречем негова „трета позиция“, тоест изправи се, изпъчи гърди и склучи ръце на гърба. Облечен бе в черен фрак и черен панталон, във великолепна бяла жилетка, полуотворена така, че можеше да се видят брилянтовите копчета, струващи хиляди франкове.

— Ще се борим и пак ще си останем добри приятели — отново захвана Филеас. — В това е същината на конституционните нрави. (Хе-хе-хе!) Ето как разбирам аз съюза между монархията и свободата. (Ха-ха-ха!)

Тук господин кметът улови Симон под ръка и каза:

— Как сте, добри ми приятелю? Надявам се, че скъпата ви леля и достойният ни полковник се чувствуват днес така добре, както вчера... Така поне мисля (Хе-хе-хе!) — прибави той с блажен вид, — може би са малко обезпокоени от предстоящата церемония... Да, да, млади момко, и така, ние навлизаме в политическата кариера. (Ха-ха-ха!) Вие направихте първата крачка... да се отстъпи, вече е късно... Това е важно решение и аз предпочитам вие, а не аз, да се хвърлите в бушуващите бездни на Камарата (Хи-хи-хи!), колкото и да е приятно да олицетворяваш с особата си една (Хи-хи-хи!) четиристотин петдесет и трета част от върховната власт във Франция. (Хи-хи-хи!)

Гласът на Филеас Бовизаж звучеше приятно и напълно хармонираше с облото му, напомнящо светложълта тиква лице, с охранения му гръб и с широките му, изпъчени гърди. Този глас, приближаващ се по мощността си към баса, притежаваше кадифената мекота на баритона, а в смеха, с който Филеас завършваше фразите си, придобиваше почти сребриста звънност. Ако Господ-Бог, за да попълни видовете в земния си рай, пожелаеше да постави в него провинциален буржоа, той не би създал по-завършен, по-съвършен тип от Филеас Бовизаж.

— Възхищавам се от самоотвержеността на тези, които са способни да се хвърлят в бурите на политическия живот (Хе-хе-хе!), но за това са нужни нерви, каквито аз нямам. Кой би казал в 1812 или в 1813 година, че ще стигнем дотук... Аз лично вече в нищо не се

съмнявам днес, когато асфалтът, каучукът, железницата и парата изменят земята, рединготите и разстоянията. (Хе-хе-хе!)

Последните думи бяха щедро подкрепени с този смях, чрез който Филеас подсилваше безцветните си шеги, доставящи голямо удоволствие на буржоата и които отгук нататък ще поставям в скоби; но ги съпроводи и със станалия му вече привичен жест да потрива весело ръце, като стискаше десния юмрук с лявата длан. Този номер се съпътствуваше със смях в честите случаи, когато мислеше, че е казал някакво остроумие.

Може би е излишно да добавим, че Филеас минаваше в Арси за любезен и обаятелен човек.

— Ще се постарая — отвърна Симон Жиге — да представя достойно...

— Шампанските овни — живо довърши Ашил Пигу мисълта му, като го прекъсна.

Кандидатът мълчаливо преглътна насмешката, тъй като трябваше да посрещне влизащите в тази минута двама нови избиратели.

Единият от тях бе стопанинът на „Катъра“, най-добрата механа в Арси, на големия площад, точно на пресечката с улица Бриен. Този почтен механджия, на име Пупар, беше женен за сестрата на прословутия Готар, верен слуга на графиня Дьо Сен Син, едно от действащите лица в процеса „Симьоз“. Навремето Готар бе оправдан. Макар и известен с предаността си към фамилията Сен Син, Пупар от два дни насам бе обработван от прислужника на полковник Жиге с такава настойчивост и ловкост, че в края на краищата реши да употреби влиянието си в полза на кандидатурата на Симон, уверен, че с това ще изиграе зла шега на враговете на Сен Син и дори току-що бе говорил в този смисъл с аптекаря Фромаже, който след като вече не беше доставчик на замъка Гондрьовил, с радост се възползува от случая да поинтригантствува срещу семейство Келер.

Благодарение на многочислените си връзки тези двама представители на дребната буржоазия можеха да въздействуват върху някои колебаещи се избиратели, тъй като с тях се съветваха немалко арсийци, за които политическите убеждения на кандидатите не играеха роля. И тъй, адвокатът се зае с Пупар, като предостави аптекаря Фромаже на баща си, който дойде да поздрави явилите се вече избиратели.

Помощник-инженерът на окръга, секретарят на кметството, четирима съдебни пристави, трима пълномощници при градския съд, секретарят на окръжния съд и секретарят на местния съд, регистраторът и бирникът, двама лекари, съперници на Варле, шурейт на Гревен, един мелничар на име Лоран Кусар, двама помощници на Филеас, книжарят-издател и още десетина граждани на Арси излязоха в парка и като се разделиха на групи, започнаха да се разхождат по алеите, в очакване да се събере достатъчно народ, за да се открие събранието.

Накрая, към обяд, петдесетина човека, облечени празнично, дошли най-вече от любопитство да видят хубавите салони на госпожа Марион, за които се говореше в целия окръг, седнаха на столовете, приготвени от домакинята. Прозорците бяха оставени отворени и скоро се възцари такава дълбока тишина, че се чуваше шумоленето на копринената рокля на госпожа Марион, която не устоя на изкушението да излезе в парка и да седне на такова място, отгдето можеше да се чуе всичко, което ставаше в салона.

Развълнувани не по-малко от господарите си, готвачката, камериерката и прислужникът се събраха в трапезарията.

— Господа — започна Симон Жиге, — някои от вас пожелаха да удостоят баща ми с честта да председателствува събранието, но полковник Жиге ме натовари да ви предам извиненията му, както и да изразя благодарността му, тъй като във вашите пожелания той вижда награда за заслугите си пред отечеството. Ние сме в неговия дом, ето защо той счита за свой дълг да се откаже от ролята си на председател и предлага на свое място всеуважавания търговец, комуто вие доверихте най-висшата длъжност в градското самоуправление — господин Филеас Бовизаж.

— Браво, браво!

— Ние всички, струва ми се, сме съгласни, че на това наше във висша степен приятелско... но и същевременно напълно свободно събрание, което по никакъв начин не противодействува на голямото предизборно събрание, където ще поставяте въпроси на кандидатите и ще преценявате достойнствата им, трябва да съблюдаваме конституционните форми на народното събрание.

— Да! Да! — извикаха всички в хор.

— И така — отново започна Симон, — съгласно волята на събранието имам честта да помоля господин кмета да заеме председателското място.

Филеас стана и премина през целия салон, чувствувайки, че става червен като череша. После, озовал се пред масата, той видя отпреде си не сто очи, а сто хиляди звезди посред бял ден. Накрая му се стори, че слънцето бе запалило пожар в салона и усети, по негов собствен израз, че гърлото му стана „сухо като солна мина“.

— Поблагодарете — пошепна му Симон.

— Господа...

Възцари се такова напрегнато мълчание, че Филеас усети болки в корема.

— Какво трябва да кажа, Симон? — запита той полугласно.

— Защо мълчите? — обърна се към него Ашил Пигу.

— Господа — каза адвокатът, възмутен от дръзката намеса на нотариуса, — честта, която оказахте на господин кмета, може да го изненада, но едва ли да го учуди.

— Точно така — подхвана Бовизаж, — аз съм така трогнат от вниманието на съгражданите си, че не мога да не се чувствавам крайно поласкан.

— Браво! — извика само нотариусът.

„Дявол да ме вземе — каза си Бовизаж. — Ако още веднъж ми хрумне да държа речи...“

— Желаят ли господата Фромаже и Марселен да поемат задълженията на преброители? — запита Симон Жиге.

— По-правилно ще бъде — заяви Ашил Пигу, като стана, — ако събранието само посочи двама членове на президиума, щом сме решили да следваме примера на Камарата.

— Всъщност така ще бъде по-добре — каза огромният господин Моло, секретар на окръжния съд, — иначе събранието ще се превърне в комедия и няма да бъдем свободни. Тогава защо да не продължим да правим всичко по волята на господин Симон?

Симон пошепна нещо на Бовизаж, а после Бовизаж стана и изрева едно „Господа“, с което трябваше да привлече вниманието на цялата зала.

— Извинете, господин председателю — каза Ашил Пигу, — но вие трябва да председателствувате, а не да се съвещавате...

— Господа, ако трябва да се съобразяваме с парламентарния регламент — започна Бовизаж, повтаряйки това, което му бе подсказал Симон, — то аз бих помолил високоуважаемия господин Пигу да се приближи към тази маса и да говори оттук.

Пигу се спусна към масичката за чай, изпъчи гърди и като се опря на нея с крайчеца на пръстите си, заговори без всякакво стеснение, едва ли не като прочутия господин Тиер.

— Господа, не аз предложих да подражаваме на Камарата, тъй като и до ден-дневен Камарите ми се струват неподражаеми; при все това съм напълно съгласен, че събрание от шейсет, че и повече видни жители на Шампан трябва да си избере председател, защото, както знаем, няма стадо без пастир. Ако бяхме прибегнали до тайно гласуване, уверен съм, че името на нашия уважаван кмет щеше да бъде посочено единогласно; неговото противопоставяне на кандидатурата, поддържана от семейството му, ни убеждава, че той във висша степен притежава гражданско мъжество, тъй като е намерил сили да пренебрегне най-силните връзки — семейните. Да се постави отечеството над семейството е такова върховно усилие, на което е способен само този, който непрестанно си повтаря, че Брут ни гледа от висотата на своя съд ето вече две хиляди петстотин и няколко години. След като съумя да отгатне желанията ни относно избора на председател, за нашия уважаван господин Жиге изглежда естествено да ни ръководи и в избора на преброители; но съгласявайки се с мен, вие същевременно сте си казали, че един път е достатъчно, и тук сте свършено прави! В противен случай ще излезе, че нашият общ приятел Симон Жиге, който трябва да представи кандидатурата си, се държи като наставник, а това би отслабило благоприятното впечатление от скромността на високопочитаемия му баща. Но какво прави в това време нашият достоен председател, съгласил се да ръководи събранието съгласно принципа, който му предложи кандидатът? Посяга на свободата ни! Питам ви, правилно ли действа изборният от нас председател, като ни предлага да изберем със ставане на крака двамата преброители?... Ето това вече значи, господа, да се упражнява натиск върху решението ни. Ще бъдем ли свободни в избора си? Може ли да не ставаме, когато съседът ни е станал? Ако например стана аз, сигурно всички ще станат от вежливост, и тъй като

заради всекиго от нас ще стават останалите, няма да имаме никакви избори, защото всички неизбежно ще гласуват за всички.

— Прав е — казаха шейсетте слушатели.

— И тъй, нека всеки от нас напише на листче две имена и тогава тези, които ще седнат от двете страни на господин председателя, с пълно право ще се смятат за първенци на обществото. Те ще бъдат правоспособни, съвместно с господин председателя, да установят болшинството, когато гласуваме със ставане нашите предложения. Ние сме тук, считам аз, за да обещаем на кандидата нашата поддръжка на предизборното събрание, където ще се явят всички избиратели от окръга. Ще си позволя да подчертая, че това начинание е извънредно важно. Не се ли касае за четиристотната частица власт, както току-що се изрази господин кметът със свойственото си остроумие, което ние така много ценим.

Полковник Жиге се залови да реже на късчета големи листи хартия, а Симон нареди да му донесат перо и мастилница.

Събранието бе прекъснато.

Този предварителен спор по формални въпроси вече бе силно разтревожил Симон и бе събудил вниманието на присъстващите шейсет граждани. Не след дълго започнаха да попълват бюлетините и хитрият Пигу съумя да наложи господин Моло, секретар на съда, и господин Годиве, регистратор. Естествено тяхното избиране причини неудоволствие на аптекаря Фромаже, както и на юриста Марселен.

— Вие ни помогнахте да проявим нашата независимост — им каза Ашил Пигу; — и бъдете по-горди с отхвърлянето ви, отколкото ако бяха ви избрали.

Всички се разсмяха.

Симон Жиге помоли за тишина, предоставяйки думата на председателя, чиято риза бе вече мокра от пот и който събра всичкото си мъжество, за да каже: „Думата има господин Симон Жиге.“

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

ПЪРВА ПАРЛАМЕНТАРНА БУРЯ

— Господа — започна адвокатът, — разрешете ми да поблагодаря на господин Ашил Пигу, който на нашето, макар и приятелско събрание...

— Но то е подготвително преди голямото предизборно събрание — прекъсна го юристът Марселен.

— Тъкмо това исках да кажа — продължи Симон. — Преди всичко благодаря на господин Ашил Пигу, че въведе в събранието строго съблюдаване на парламентарни те форми. За първи път избирателният окръг в Арси ще ползува свободно...

— Свободно! — обади се Пигу, като прекъсна оратора.

— Свободно! — откликна събранието.

— Свободно — повтори Симон, — правата си в голямата битка за всеобщи избори в парламента; и тъй като след няколко дни ще се състои събранието, на което ще присъствуват всички избиратели, за да оценят по достойнство издигнатите кандидати, ние трябва да се считаме щастливи, че ни е дадена възможност тук, в тесен кръг, да свикнем с правилата на такива събрания. Благодарение на това ще бъдем по-силни да решим политическото бъдеще на град Арси, тъй като става дума да бъдат представени в Камарата интересите не на едно семейство, а на целия град, не на един човек, а на целия окръг.

После Симон изложи историята на изборите в Арси от двайсет години насам. Като одобри неизменното преизбиране на Франсоа Келер, той заяви, че така или иначе, дошло е вече време да се отхвърли игото на рода Гондрьовил. Арси не трябвало да бъде повече бащиния нито на либералите, нито на фамилията Сен Син. Сега във Франция възниквали напредничави течения, чужди на Келеровци. Откак станал виконт, Шарл Келер принадлежал на кралския двор и следователно не можел да действа самостоятелно; представящите тук неговата кандидатура виждали в него преди всичко приемник на баща му и бъдещ пер на Франция, а не приемник на депутат и т.н., и т.н. С други думи, Симон се представи на съгражданите в качеството си на достоен

кандидат, задължаващ се да заседава в Камарата редом със знаменития господин Одилон Баро и никога да не изменя на славното знаме на прогреса.

Прогрес е една от думите, зад които тогава стояха не толкова идеи, колкото лицемерие и честолюбиви амбиции, тъй като след 1830 година тя вече не изразяваше нищо освен домогвания на изгладнели демократи. Но на жителите на Арси тази дума все още правеше силно впечатление и придаваше тежест на всеки, който я напишеше на знамето си. Да се обявиш за сторонник на прогреса, означаваше да се обявиш за философ във всичко и пуритан в политиката. С това човек потвърждаваше, че е за железниците, за макинтошите, за изправителните домове, за дървените мостове, за освобождаването на негрите, за спестовните каси, за обувките без шевове, за газовото осветление, за асфалтирането на тротоарите, за всеобщите избирателни права, за съкращението на гражданската листа. И освен това, че е против договора от 1815 година, против по-старата издънка на Бурбоните, против северния колос, коварния Албион, против всички добри и лоши мероприятия на правителството. И така, думата прогрес можеше в еднаква степен да означава и „да“, и „не“. Това бе преобоядисан либерализъм, нов лозунг за нови честолюбци.

— Доколкото разбирам — каза Жан Виолет, фабрикант на чорапи, закупил преди две години предприятието на Бовизаж, — ние сме тук, за да обещаем, че с всички достъпни нам средства ще помогнем да изберат в Камарата господин Симон Жиге вместо граф Франсоа Келер. Ако всички сме съгласни да се съюзим за тази цел, не ни остава друго освен да кажем „да“ или „не“.

— Ще бъде много прибързано! Политика не се прави така! — извика Пигу, чийто осемдесет и шест годишен дядо влезе в залата тъкмо в тази минута. — Ораторът преди мен се опита да предреша това, което по моя слаб разум трябва да бъде предмет на разискване. Искам думата.

— Думата се предоставя на господин Ашил Пигу — каза Бовизаж, който най-после можа да произнесе тази фраза с всичкото си кметско и конституционно достойнство.

— Господа — започна дребният нотариус, — ако в Арси има дом, където не би следвало да се въстава против влиянието на граф Дьо Гондрьовил и Келер, то това е именно този дом... Достойният

полковник Жиге тук е единственият, който може да се смята необвързан със сенатора, тъй като положително за нищо не е молил граф Дьо Гондрьовил; графът сам го зачеркна от списъка на осъдените на изгнание в 1815 година и му издействува пенсия, която полковникът ползува и сега, и всичко това без каквито и да било постъпки от страна на високоуважаемия господин Жиге, украшение и гордост на нашия град...

Тези ласкави за стареца думи бяха посрещнати с одобрителен шепот.

— Но — продължи ораторът — благоволенията на графа се сипеха върху семейство Марион. Без негово покровителство покойният полковник Жиге никога не би командувал жандармерията на департамента Об. Покойният господин Марион нямаше да бъде председател на съда без подкрепата на графа, пред когото лично аз всякога ще се чувствавам задължен... Ето защо не бива да се учудвате, че пред това събрание се явявам като негов защитник. И в целия наш окръг няма да се намерят мнозина, които да не са били облагодетелствувани от това семейство... (Глух ропот.) Пред нашето събрание се представя кандидат за депутатско място и аз имам право да надникна в живота му, преди да го облека в пълномощията си — с жар продължаваше Ашил. — Не искам избраникът ми да бъде неблагодарник, тъй като неблагодарността е като нещастиято — една неблагодарност влече след себе си друга. Ние сме служили, казвате вие, като трамплин за Келерови? Е добре, това, което чух тук, ми дава основания да се опасявам да не би да стана трамплин за Жиге. Живеем във века на позитивизма, нали така? Тогава да видим какви ще бъдат за окръга Арси последствията от избирането на Симон Жиге. Говорят ви за независимост? Симон, когото критикувам като кандидат, е мой приятел, приятел на всички, които ме слушат тук, и лично аз бих бил твърде щастлив да го видя като оратор на левицата, заемащ място между Гарние Пажес и Лафит; но какво ще спечели от това нашият окръг!... Нищо. Окръгът губи подкрепата на граф Дьо Гондрьовил и на Келерови. А ние всички в течение на тези пет години ще се нуждаем постоянно от тази подкрепа. Когато искаме да освободим от военна служба някой момък без късмет, тичаме при госпожа Дьо Кариляно, съпругата на маршала. Нерядко прибягваме също към авторитета на Келерови и много неща предприемаме по техни указания. Старият

граф Дьо Гондрьовил нито веднъж не ни е отказал подкрепата си; достатъчно е да си родом от Арси, за да влезеш при него, без да чакаш с часове в преддверието. Тези три семейства са известни на всички жители. А къде е хазната на рода Жиге и какво ще бъде влиянието ѝ в министерството? С какъв кредит ще се ползува тя в Париж? Ако поискаме вместо нашия прогнил дървен мост да си построим каменен, ще съумее ли Жиге да издействува от департамента и от правителството необходимите средства? Като изберем Шарл Келер, ние ще продължим приятелския съюз, който днес ни носи само изгоди. А с избора на достойния Симон Жиге, моя скъп приятел и другар от училищната скамейка, ще търпим загуби дотогава, докато той не стане министър. Познавам достатъчно неговата скромност и съм уверен, че не ще ме опровергае, ако си позволя да се усъмня в скорошното му назначение на този пост! (Смях.) Дойдох на това събрание, за да се противопоставя на едно дело, което смятам пагубно за целия наш окръг. Шарл Келер, ще ми кажат някои, е привърженик на кралския двор. Толкова по-добре! Няма да харчим средства за политическото му възпитание; той познава проблемите и нуждите на нашия край, знае всичко, което е необходимо да се знае в парламента, и повече подхожда за ролята на държавен деятел, отколкото моят приятел Симон, който не претендира да бъде Пит и Талейран в затънтено градче като нашето Арси...

— Дантон е от Арси — извика полковник Жиге, вбесен от тази правдива импровизирана реч.

— Браво... — Неговият възглас накара шейсетте избиратели дълго да ръкопляскаат.

— Умен старец е моят баща — пошепна Симон Жиге на Бовизаж.

— Не разбирам — каза, почервенял до уши и станал внезапно, старият полковник — защо е нужно заради тези избори да се ровим в нашите отношения с граф Дьо Гондрьовил. Моят син получи състоянието си от своята майка, той никога нищо не е искал от граф Дьо Гондрьовил. Симон и без графа щеше да си бъде това, което е: син на артилерийски полковник, награждаван с чинове за боеви заслуги, адвокат, който никога не е изменял на убежденията си. А аз бих казал на граф Дьо Гондрьовил направо в лицето: „Ние избирахме вашия зет в течение на двайсет години, а сега искаме да покажем, че правехме това

от добра воля и се обръщаме към човек от Арси, за да видят всички, че старият революционен дух от 1789 година, на който вие дължите вашите богатства, все още живее в родината на Дантоновци, Маленовци, Гревеновци, Пигу и Марионовци...“ Това е!

И старецът седна. В залата настана невъобразима бъркотия. Ашил отвори уста с намерение да възрази. Бовизаж, който не би се чувствувал председател, ако не размахваше непрекъснато звънеца, само усилваше шума, като приканваше към тишина. Беше вече два часът.

— Осмелявам се да обърна внимание на почитаемия полковник Жиге, чиито чувства е лесно да се разберат, че той самоволно взе думата, а това е несъвместимо с парламентарните правила — заяви Ашил Пигу.

— А аз не смятам за нужно да подчиняваме на реда полковника — отвърна Бовизаж. — Той е баща... (Отново се възцари тишина.)

— Не сме дошли тук — възрази Фромаже, — за да угодничим във всичко на господата Жигу, баща и син...

— Не! Не! — подкрепиха го събралите се.

— Работата е лоша — каза госпожа Марион на готвачката си.

— Господа — продължи Ашил, — аз ще се огранича с това да запитам моя приятел Симон Жиге: какво възнамерява да предприеме в наш интерес?

— Да, да!

— Откога — отвърна Симон Жиге, — честните граждани, а такива са нашите арсийци, са решили да превърнат свещената мисия на депутата в занаят и сделки?

Човек трудно може да си представи какво въздействие оказват възвишените чувства на хорските сборища. Хората ръкопляскаат на великите идеи и въпреки това гласуват за това, което унижава страната им; те напомнят каторжника, който на театрално представление желае наказание за Робер Макер^[1], а сам убива някакъв господин Жермьой.

— Bravo! — извикаха няколко избиратели, верни на Жиге.

— Вие ще ме изпратите в Камарата, ако въобще ме изпратите, за да отстоявам там определени принципи, принципите на 1789 година, за да бъда глас от опозицията, да гласувам заедно с нея, да казвам истината на правителството, да водя война със злоупотребите и да ратувам за прогреса...

— Какво наричате вие прогрес? За нас прогрес означава разцвет на земеделието в нашата възлива Шампан — каза Фромаже.

— Прогрес! Сега ще ви обясня какво разбирам под прогрес — извика Жиге, вбесен, че го бяха прекъснали. — За Франция това е границата при Рейн — каза полковникът — и унищожаване на договора от 1815 година!

— Това е продажба на зърното на високи цени при винаги евтин хляб — насмешливо извика Ашил Пигу, който в желанието си да бъде духовит, изрази една от разпространените във Франция нелепи идеи.

— Това е всеобщото благо, осъществено чрез победата на хуманитарните доктрини.

— Какво ви казвах? — подхвърли хитрият нотариус на съседите си.

— Ш-ш-т! Тихо! Внимание! — извикаха неколцина любопитни.

— Господа — заяви дебелият Моло, като се усмихна, — пренията се разгарят, не пречете на оратора да се изкаже.

— Във всички преходни епохи, господа — тържествено продължи Симон Жиге, — а ние живеем именно в такава епоха...

— Беее... беее — заблея един от приятелите на Ашил Пигу, притежаващ дарбата (незаменима при избори) да говори с корем. Всички присъстващи, истински жители на Шампан се запревиваха от смях. Скръстил ръце, Симон Жиге изчакваше да утихне този ураган от смях.

— Ако някои тук държат да подчертаят — продължи той, — че вървя със стадото на славните защитници на човешките права, тези, които не се уморяват да излизат с призови, да пишат книга след книга, със стадото на безсмъртния пастир, ратуващ за спасението на изнемогваща Полша, с мъжествения памфлетист, бдящ за гражданската листа, с философите, изискващи честност от нашите учреждения, то аз благодаря на оня, който ме прекъсна. За мен прогрес е осъществяване на всичко, което ни бе обещано от Юлската революция, това е избирателната реформа, това...

— Значи, вие сте демократ? — прекъсна го Ашил Пигу.

— Не — възрази кандидатът. — Нима да желаеш постепенното, законно развитие на нашите институции означава, че си демократ? За мен прогрес е възстановяване на братството сред всички членове на

нашето голямо френско семейство и ние няма защо да се заблуждаваме, че много от страданията ни...

В три часа Симон Жиге все още разясняваше що е прогрес и неколцина от присъстващите вече кротко хъркаха, потънали в дълбок сън.

Коварният Ашил Пигу прикани избирателите да изслушат благоговейно оратора, който се давеше в безконечните си фрази и перифрази.

[1] *Робер Макер* — мошеник, хитрец — герой на драматизирания разказ „Робер Макер“, който дължи своята популярност на таланта на френския артист Фредерик Льомер (1800–1876). ↑

ПЕТА ГЛАВА

ЗАТРУДНЕНИЯ НА АРСИЙСКАТА УПРАВА

В това време множество граждани, избиратели и неизбиратели, стояха на групи пред замъка на Арси, чийто портал е откъм площада, а срещу него се намира вратата на дома на Марионовичи.

Към този площад водят няколко улици и пътища. На него се намира покрит пазар, а точно срещу замъка, от другата страна на площада, която не е нито павирана, нито настлана с чакъл и където дъждовете бяха успели да направят немалко локви, се простира великолепен булевард, наречен за чест или порицание на арсийските дами „Алея на въздишките“. Това двусмислено наименование по всяка вероятност е рожба на присъщото на тукашните жители остроумие.

Две напречни алеи, засадени със стари и много кичести липи, водят от площада към извит в кръг булевард, невероятно запуснат като всички провинциални места за разходка, където се забелязват много повече спокойно лежащи отпадъци, нежели възбудени пешеходци като в Париж. В самия разгар на пренията, които Ашил Пигу изкусно разпалваше с хладнокръвие и смелост, достойни за оратор в парламента, четирима души се разхождаха под липите на „Алеята на въздишките“. Стигайки до площада, те се спираха сякаш по мълчаливо съгласие и гледаха неспокойните арсийци, които жужаха пред замъка като пчели, устремили се към кошера си. Тези четирима човека съставляваха цялата министерска партия на Арси: околийският, кралският прокурор, неговият помощник и следователят господин Мартене. Председателят на съда, както вече е известно, беше привърженик на по-стария клон на Бурбоните и верен слуга на рода Сен Син.

— Не, не разбирам правителството! — потвърди околийският, като показва тълпата, към която се присъединяваха все нови и нови групи хора. — При такива сериозни обстоятелства да ме оставят без указания!

— В дадения случай вие приличате на мнозина други — с усмивка отвърна Оливие Вине.

— В какво собствено упрекувате правителството? — запита кралският прокурор.

— Министерството е в голямо затруднение — продължи младият Мартене, — там знаят, че нашият департамент е, така да се каже, собственост на Келерови и се страхуват да се обявят против тях. Налага се да се държи сметка за единствения човек, който може да се сравни с господин Талейран. Вие би следвало да отправите полицейския комисар не към префекта, а към граф Гондрьовил.

— Но сега — забеляза Фредерик Маре — опозицията надига глава и вие виждате какво е влиянието на полковник Жиге. Нашият кмет, господин Бовизаж, председателствува подготвителното събрание.

— В края на краищата — лукаво забеляза Оливие Вине, като се обърна към околийския — Симон Жиге е ваш приятел, ваш другар от училищната скамейка; той принадлежи към партията на Тиер и вие не рискувате нищо, ако съдействувате за неговото избиране.

— Преди да излезе в оставка, сегашният министър може да ме уволни. Ако човек знае кога приблизително ще го уволнят, никога не знае кога ще го върнат — каза Антонен Гулар.

— Бакалинът Колине!... Ето че шейсет и седмият избирател влиза в дома на полковник Жиге — неочаквано каза господин Мартене, който, продължавайки да бъде верен на професията си счетоводител, броеше избирателите.

— Ако Шарл Келер е правителствен кандидат — отново подхвана Антонен Гулар, — трябваше навреме да ме предупредят, а не да предоставят на Симон Жиге възможност да въздействува на избирателите.

Четиримата мъже бавно стигнаха до края на булеварда, където вече започваше площадът.

— Ето и господин Гролие! — възкликна следователят, като забеляза приближаващия се конник.

Конникът бе полицейският комисар; той отдалеч съгледа представителите на арсийската администрация, застанали на платното, и се отправи към тях.

— Какво ново, господин Гролие? — запита околийският, като се отдели на няколко крачки от останалите, за да поговори с комисаря.

— Господине — каза комисарят тихо, — господин префектът ми нареди да ви съобщя печална новина: виконт Шарл Келер е убит.

Известието е пристигнало преди три дни в Париж по телеграфа и двамата господа Келер, граф Дьо Гондрьовил, съпругата на маршал Кариляно, с една дума, цялото семейство от вчера е в Гондрьовил. Абд-ел-Кадир^[1] е преминал в настъпление в Африка и там сега се води кръвопролитна война. Нещастният млад човек бил една от първите жертви на тази война. А що се отнася до изборите, господин префектът ми каза, че ще получите тук, на място, поверителни указания.

— Указания? От кого? — запита околийският.

— Ако знаех, те нямаше да бъдат поверителни — отговори комисарят. — Сам господин префектът не знае нищо. Това ще си остане, ми каза той, тайна между вас и министъра.

И комисарят продължи нататък, забелязал как околийският с доволен вид положи пръст на устните си, за да го накара да замълчи.

— Е, какво ново в префектурата? — запита кралският прокурор, когато Антонен Гулар се върна при тримата чиновници.

— Нищо особено, приятелю — тайнствено отвърна Антонен, като ускори крачка, сякаш бързаше да се отдели от приятелите си.

Оскърбени като че ли от съдържаността на околийския, тримата продължиха, почти без да разговарят, към центъра на площада, когато господин Мартене неочаквано съгледа старата Бовизаж, майка на Филеас, обкръжена от почти всички излезли на площада граждани, на които тя явно разказваше нещо. Един юрист, на име Сино, чиято клиентела бе съставена от роялистите в арсийския окръг и който бе предпочел да не присъствува на събранието у Жиге, се отдели от групата и почти бежешком се отправи към къщата на Марионови, където силно позвъни.

— Какво се е случило? — запита Фредерик Маре, като изпусна лорнета си и показва на околийския и следователя неспокойния Сино.

— Да, случило се е нещо, господа — отвърна Антонен Гулар. — Шарл Келер е убит в Африка, а това събитие дава на Симон Жиге огромни шансове. Вие познавате Арси, тук не може да има друг правителствен кандидат освен Шарл Келер. Всеки друг ще се сблъска с местния патриотизъм...

— И такъв глупак като Жиге сега ще бъде избран! — подхвърли Оливие Вине със смях.

Помощник-прокурорът, млад човек на около двацет и три години, първороден син на един от най-известните окръжни

прокурори, получил назначение след Юлската революция, бе успял да влезе в прокуратурата благодарение влиянието на баща си. Този окръжен прокурор, неизменен депутат на град Провен, бе един от главатарите на Центъра в Камарата. Ето защо синът, чиято майка бе по баща Шаржбьоф, се отличаваше и в службата, и в живота с голяма самоувереност, дължима на бащиния му обществен кредит. Той изказваше преценките си за хората и за нещата без всякакво стеснение, тъй като се надяваше да не се задържи в Арси и да стане в скоро време кралски прокурор във Версай, сигурно стъпало към съдебна длъжност в Париж.

Свободното държане на младия Вине и своеобразната съдийска надутост, породена от увереността, че ще направи кариера, дразнеха Фредерик Маре, толкова повече, че този негов подчинен обладаваше остър ум, даващ му известно основание за подобни претенции. Кралският прокурор, човек на четиридесет години, употребил по време на Реставрацията шест години, за да се сдобие с длъжността пръв помощник и когото Юлската революция бе забравила в арсийската прокуратура, въпреки неговите осемнайсет хиляди франка рента, постоянно се колебаеше между желанието да заслужи благоволенieto на окръжния прокурор, който днес-утре можеше да стане министър на правосъдието като много други юристи-депутати, и необходимостта да запази достойнството си.

Оливиe Вине, мършав блондин, с безцветна физиономия, оживена от зеленикави лукави очи, принадлежеше към тези млади насмешливци и любители на удоволствия, които обаче умеят да си придават сериозен, високомерен и педантичен вид, какъвто обикновено придобиват юристите на съдийската маса.

Едрият, дебел и важен кралски прокурор през последните няколко дни най-после намисли как да излезе наглава с този непоносим Вине — реши да се държи с него като баща с разглезено дете.

— Оливиe — обърна се той към подчинения си, потупвайки го по рамото, — вие сте далновиден човек и сигурно разбирате, че високоуважаемият господин Жиге има шанс да стане депутат. Бихте могли да кажете тежката си дума и пред жителите на Арси, а не само сред приятели.

— Има настроение срещу Жиге — забеляза на свой ред господин Мартене.

Този добър млад човек, на вид твърде тромав, но всъщност много способен, син на провенски лекар, дължеше назначението си на окръжния прокурор Вине, който дълги години се занимаваше с адвокатура в Провен и покровителствуваше жителите му така, както Гондрьовил — тези на Арси.

— Какво? — запита Антонен.

— Местният патриотизъм е безогледен срещу всеки, когото налагат на избирателите — обясни съдията, — но ако нашите скъпи арсийци успеят да издигнат едного от своите, ревността и завистта ще се окажат по-силни дори от този патриотизъм.

— Всичко това е съвсем ясно — забеляза кралският прокурор, — така е... Ако съберете петдесет гласа за правителствената партия, много вероятно е да се окажете господар на местните избори — добави той, като погледна Антонен Гулар.

— Достатъчно е да противопоставите на Симон Жиге такъв един кандидат — каза Оливие Вине.

По лицето на околийския пробягна израз на явно удоволствие, който не можа да убегне от тримата му приятели, с които впрочем се разбираше така добре. И четиримата бяха ергени, всички достатъчно състоятелни, и от самото начало бяха образували нещо като съюз, за да се спасят от провинциалната скука. Впрочем тримата чиновници бяха вече забелязали особената завист, която Жиге извикваше у Гулар и която ще стане ясна, когато хвърлим бърз поглед върху предишните им отношения.

Син на бивш слуга в дома Симьоз, забогатял чрез закупуване на национални имуществва, Антонен Гулар бе, както и Симон Жиге, роден в Арси. Баща му, старецът Гулар, бе напуснал абатството Валпрьо (изопачен изговор на Вал-де-Пре), за да стане жител на Арси, и бе изпратил Антонен в императорския лицей, където полковник Жиге вече бе настанил сина си Симон. Двамата земляци, оказвайки се и съученици, по-късно заедно завършиха право в Париж и продължиха да дружат, отдавайки се на младежки развлечения. Когато впоследствие тръгнаха по различни пътища, двамата младежи си обещаха взаимна поддръжка в общественото им утвърждаване. Но съдбата поиска да ги направи съперници. Въпреки доста

положителните качества на Антонен, въпреки кръста на Почетния легион, който граф Дьо Гондрьовил бе издействувал на баща му вместо повишение и благодарение на който търговията му процъфтяваше, вежливо му бяха отказали, когато шест месеца преди деня, в който тази история започна, Антонен се бе представил тайно на госпожа Бовизаж и бе предложил ръката и сърцето си на дъщеря ѝ.

Подобни опити не остават за дълго тайна в провинцията. Кралският прокурор Фредерик Маре, който като Антонен Гулар притежаваше и състояние, и орденска лента, преди три години също бе получил отказ под предлог твърде голямата разлика в годините.

Ето защо околийският началник и кралският прокурор свеждаха отношението си към Бовизаж до хладна учтивост, а в тесен кръг им се надсмиваха. И сега, разхождайки се по градския площад, те споделяха догадките си за тайните замисли на Симон Жиге, тъй като едва предишния ден бяха узнали за надеждите на госпожа Марион. Обединяваше ги чувството, описано в „Кучето на градинаря“: всеки скришом бе решил на всяка цена да попречи на адвоката да се ожени за богатата наследница, чиято ръка му бе отказана.

— Дай Боже да се видя съдия-изпълнител на изборите — продължи околийският — и граф Дьо Гондрьовил да ме назначи за префект, защото и аз не повече от вас желая да остана в Арси, макар да съм роден тук.

— Имате добър случай да станете депутат, драги мой — каза Оливие Вине, като погледна Марс. — Обърнете се към баща ми, който вероятно след няколко часа ще пристигне в Провен и чие ще го помолим да ви издигне като правителствен кандидат.

— Спрете, моля — прекъсна го Антонен, — министерството има свои съображения по изборите в Арси.

— Хайде де! Но има две министерства: едно, което смята, че прави изборите, и друго, което смята, че се възползува от тях — забеляза Вине.

— Нека не усложняваме трудностите на Антонен — отвърна Фредерик Маре, като смигна на помощника си.

Прекосили „Алеята на въздишките“, четиримата магистрати бяха вече на площада, но като забелязаха Пупар да излиза от госпожа Марион, продължиха да вървят и се спряха пред гостилницата

„Катъра“. В следващата минута от вратата на госпожа Марион се изсипаха шейсет и седем конспиратори.

— Значи все пак влязохте в тази къща — каза Антонен Гулар на Пупар, като му показва градинската ограда на Марионове, която се простираше покрай бриенския път, срещу конюшните на „Катъра“.

— Там вече няма да ходя, господин околийски — отвърна гостилничарят; — синът на господин Келер умря и аз няма какво да правя при тях. На господата било угодно да освободи това място...

— Е, Пигу, как мина? — запита Оливие Вине нотариуса, като видя да се задава цялата опозиция от събранието у Марионове.

— Не лошо — отвърна Пигу, чието мокро от пот чело свидетелствуваше за усилията му. — Сино ни съобщи новината, която помири всички. С изключение на петима отцепници: Пупар, дядо ми, Моло, Сино и аз — всички дадохме обет като на клетва при „игра на топка“^[2] да положат върховни усилия, за да осигурят победата на Симон Жиге, в чието лице вече имам смъртен враг. О, ние с него хубаво се счепкахме! Аз всячески подстрекавах поддръжниците на Жиге да бълват огън срещу Гондрьовил. Сега вече старият граф ще бъде на моя страна. Не по-късно от утре той ще узнае всичко, което казаха за него — за лихварството и за подлостите му — така наречените патриоти на Арси, които жадуват да се избавят от покровителството му или, както те се изразяват, от игото му.

— Това ще рече единомислие — със смях забеляза Оливие Вине.

— За един ден — допълни господин Мартене.

— О! — извика Пигу. — Всеобщото съкровено желание на арсийци е да си изберат земяк. Кого искате да противопоставим на Симон Жиге, човек, който употреби два часа, за да обясни думата „прогрес“?

— Ще потърсим стария Гревен — каза околийският.

— У него няма честолюбие — отвърна Пигу, — но преди всичко трябва да се посъветваме с граф Дьо Гондрьовил. Погледнете как почитателно изпраца Симон този позлатен тъпак Бовизаж — каза той, като посочи адвоката, който държеше под ръка кмета и му шепнеше нещо на ухото. Бовизаж се кланяше наляво и надясно, поздравяваше всички, които го гледаха, с такова почитание, с каквото провинциалистите се отнасят към най-богатия човек в града им.

— Докарва му се като на тъст и кмет — додаде Вине.

— О, напразно му се подмазва — отвърна Пигу, доловил скритата в тази шега мисъл на помощника. — Съгласието на Сесил не зависи нито от бащата, нито от майката.

— Е тогава от кого?

— От моя бивш господар. Дори ако изберат Симон за депутат на Арси, той пак няма да спечели симпатиите на всички негови жители.

Както и да разпитваха Пигу околийският и Фредерик Маре, хитрият нотариус не поиска да им изясни думите си, които им говореха за предстоящи събития и за известно познаване на плановете на семейство Бовизаж.

Целият град се беше раздвижил не само поради скръбната новина, разтърсила семейство Гондрьовил, но така също и вследствие важното решение, взето в дома Жиге, където в това време трима слуги и госпожа Марион усилено работеха, за да приготвят всичко за обичайния вечерен прием на гостите, които от любопитство сигурно щяха да бъдат многобройни.

[1] *Абд-ел-Кадир* (1807–1883) — вожд на арабските племена в Алжир, борещи се в 30-40-те години на XIX в. против Франция за независимост на страната си. ↑

[2] „*Игра на топка*“ — клетва, положена от депутатите на Третото съсловие на 20. VI. 1789. Поради неподчинението на парламентите кралят наредил да се заключи заседателната зала. Тогава депутатите се събрали в съседния спортен павилион (за игра на топка), където положили клетва да не се разотиват, преди да изготвят конституция. ↑

ШЕСТА ГЛАВА

КАМПАНИЯТА ОТ 1814 ГОДИНА ОТ ГЛЕДНА ТОЧКА НА ТРИКОТАЖНАТА ПРОМИШЛЕНОСТ

Шампан прави впечатление на беден край и той действително е беден. Неговият пейзаж обикновено е печален, навсякъде се виждат еднообразни равнини. Където и да отидете, в села и дори в градове, ще видите само жалки колиби от дърво, глина, слама и чакъл; кирпичените къщи са вече разкош. Камъкът се използва единствено за обществени постройки. И тъй, в Арси само замъкът, съдебната палата и църквата са направени от камък. И при все това в Шампан, или по-точно в департаментите Об, Марна и Горна Марна, с техните богати, прочути в цял свят лозя, са останали и до днес немалко процъфтяващи предприятия.

Без да говорим за реймските манифактури, почти цялата плетачна промишленост на Франция, при това твърде значителна, е съсредоточена в окръга Троа. Местността, на десет левги околоръст, е населена със занаятчии и прекосявайки селото, вие ще видите през отворените врати на къщите им какви именно занаяти упражняват. Производителите имат работа с посредници, а те — със спекуланта, наричан фабрикант. Този фабрикант доставя готови изделия на парижки предприятия или на дребни търговци — и едните, и другите с фирми, по които се чете следният надпис: „Производство на трикотажа“. Но ни първите, ни вторите се занимават с плетене на чорапи или нощни шапчици. Тези изделия се доставят най-вече от Шампан, макар и в Париж да има работници, които съперничат на шампанските.

Посредничеството между производители и потребители представлява печална особеност не единствено при трикотажа: тя съществува в повечето отрасли на търговията и оскъпява стоката с печалбата на посредника. Премахването на тези скъпоструващи прегради между производители и покупатели, нанасящи големи щети на производителите, ще се окаже грандиозно дело, което по своите резултати би могло да се сравни с крупно политическо събитие.

Действително целокупното производство само би спечелило, ако установи вътре в страната ниски цени, които са толкова необходими от гледище на външните отношения, тъй като позволяват да се поддържа победоносно промишлената война с чужбина; а тази битка е не по-малко кръвопролитна от битката с оръжие.

Но съвременните филантропи не се стремят да ликвидират подобни злоупотреби, тъй като това не им обещава славата и преимуществата, които дава например безконечната полемика във връзка с премахването на робството или смекчаването на затворническия режим; контрабандната търговия на тези банкери на стока още дълго ще тегне и над производството, и над потреблението. Във Франция, тази толкова извисена духовно страна, опростяването, по всичко изглежда, означава разрушаване. Революцията от 1789 година тук и до днес внушава страх.

По това каква мощна промишлена енергия се разгъва там, където природата е мащеха, ние виждаме колко би се подобрило земеделието, ако капиталът се съгласеше да вложи средства в почвата, която в Шампан с нищо не е по-лоша от почвата в Шотландия, където капиталите направиха чудеса. По този начин в деня, когато земеделието усвои неплодните земи на тези департаменти, когато промишлеността отдели средства за разработване на варовиковите залежи в Шампан, благополучието ще се увеличи трикратно. Засега този край не познава охолството, жилищата са голи, а тогава в тях ще проникнат английските удобства и ще започне бързото обращение на парите, което съставлява половината от богатството и вече се осъществява в много области на Франция, където до неотдавна цареше упадък.

Писатели, държавни дейци, църквите с амвоните си, печатът със статиите във вестниците си, всички хора, на които случаят предоставя възможност да влияят на масите, са длъжни непрестанно да твърдят едно: да трупаш пари е престъпление спрямо обществото! Безразсъдната пестеливост в провинцията задържа развитието на промишления живот и уврежда здравето на нацията.

И така, малкият град Арси, непритежаващ нито транспорт, нито пътища и обречен сякаш на пълен социален застои, всъщност е относително богат град, който изобилствува с капитали, натрупващи се бавно в трикотажното производство.

Господин Филеас Бовизаж беше в тази област Александър или, ако предпочитате, Атила. Ето по какъв начин този почтен манифактурист си извоюва водещо място в памучната промишленост.

От всички деца на Бовизажови Филеас бе единственият, останал жив. Сам Бовизаж беше наел доходната ферма „Белаш“, разположена на земята на фамилията Гондръовил; в 1811 година родителите пожертвуваха голяма сума, за да откупят сина си от военна повинност. По-късно, в 1813 година, овдовялата госпожа Бовизаж още веднъж бе избавила единствения си син от повикване в народното опълчение, благодарение влиянието на граф Дьо Гондръовил.

Филеас, който тогава бе навършил двайсет и една години, от три години вече се беше отдал на мирна търговия с изделия от трикотажната промишленост. По това време срокът за наемане на фермата „Белаш“ бе изтекъл и старата фермерка не пожела да поднови договора. Тя считаше, че на стари години би имала достатъчно занимания, ако поиска да извлече доходи от имотите си. Желаяйки да доживее живота си спокойно, тя реши с помощта на градския нотариус, господин Гревен, да приведе в ред наследството от съпруга си, макар синът ѝ да не търсеше отчет от нея по наследствените въпроси. Оказа се, че тя му дължи около сто и петдесет хиляди франка. Почтената старица не продаде обаче земите, голяма част от които принадлежаха някога на злочестия Мишю, бившия управител на Симьозови, и връчи на сина си в брой цялата сума, съветвайки го да закупи предприятието на своя господар, сина на стария съдия господин Пигу, чиито работи бяха тръгнали толкова зле, че той, както подозираха съгражданите му и което вече бе упоменато, завърши живота си със самоубийство.

Филеас Бовизаж, разумен и крайно почтителен към майка си момък, в скоро време сключи сделката с господаря си; и тъй като бе унаследил от родителите си склонността, която френолозите наричат печалбарство, той с всичкия плам на младостта се хвърли в тази търговия, която считаше за крайно доходна и която възнамеряваше да разшири чрез спекулации. Името Филеас може да изглежда необичайно, но то е една от безчислените странности, дължими на Революцията. Предани на фамилията Симьоз и следователно добри католици, Бовизажови бяха поискали да кръстят детето си. Сенсинският свещеник, абат Гуже, с когото разговаряха по този

въпрос, ги посъветва да изберат за покровител на сина си свети Филеас, чието гръцко име би задоволило кметството; това дете се беше родило във време, когато децата се записваха в регистрите за гражданско състояние под странните имена от републиканския календар.

В 1814 година трикотаждът, малко доходна в обикновени времена търговия, претърпя всички неочаквани колебания на цените на памука. А цената на памука зависеше от успехите и пораженията на Наполеон, тъй като неговите противници, генералите от английската армия, се разпореждаха в Испания така: „Градът е превзет, откарайте балите...“

Пигу, бившият господар на младия Филеас, доставяше суровината на производителите, работещи за него из селата. Преди да продаде предприятието си на Филеас, старият Пигу бе закупил голяма партида памук на високи цени, а в това време, съгласно прословутия декрет на императора, в империята вече внасяха от Лисабон бали памук по шест су килограмът. Реакцията, предизвикана във Франция от този масов внос на памук, причини смъртта на Пигу, бащата на Ашил, и положи начало на преуспяването на Филеас, който не само че не се главозамая като господаря си, но и съумя да установи изгодна за себе си средна цена, закупувайки евтино двойно повече памук, отколкото предшественикът му. Тази толкова проста идея позволи на Филеас да утрои производството си, да израсне като благодетел в очите на работниците и освен това му даде възможност да търгува доходно с плетачните си изделия в Париж и из цяла Франция тогава, когато и най-щастливите търговци бяха принудени да продават стоката си на костуема цена. Към началото на 1814 година Филеас бе разпродад всичко, което лежеше на склад в магазините му. Перспективата за война на територията на Франция и всички произтичащи от войната бедствия, които заплашваха да се развихрят най-вече в Шампан, го принудиха да бъде благоразумен: той не направи никакви поръчки и се подготви за всякакви изненади, като превърна капиталите си в злато.

Митническите граници в това време се охраняваха зле. Водейки война на собствена територия, Наполеон не можа да мине без своите трийсет хиляди митничари. Проникнал през хиляди пролуки в охранителните застави по нашите граници, памукът се появяваше на всички френски пазари. Човек трудно може да си представи с каква

подвижност и пробивност се отличаваше по това време памукът и с каква алчност англичаните се нахвърлиха върху страната, дето памучните чорапи струваха шест франка чифтът, а перкалиновите ризи бяха лукс.

Осланяйки се на гения на Бонапарт, второразредните фабриканти и по-заможните занаятчии бяха закупили памук, внесен от Испания. Пускайки го в производството, те се надяваха, че в бъдеще ще могат да диктуват условията си на парижките купувачи. Филеас внимателно наблюдаваше всичко около себе си, а после, когато войната опустоши Шампан, започна да се вестява сред френската армия и из Париж. След всяко загубено сражение той се явяваше пред занаятчиите, които бяха скътали изделията си в бъчви, служещи за складове, и като се разплащаше в злато, този цар на чорапите от село в село изкупуваше на безценица тонове стока, която днес-утре можеше да стане плячка на враговете, чиито нозе се нуждаеха от чорапи толкова, колкото и гърлата им от шампанско.

При тези тежки обстоятелства Филеас прояви може би не помалка енергия от самия император. Този чорапен генерал проведе търговската си кампания в 1814 година с нечувана дотогава неустрашимост. Действувайки една левга назад там, където генералът се сражаваше една левга напред, той жънеше в успешните си операции плетени бонета и чорапи, както императорът във фланговете си кампании жънеше безсмъртни лаври. По гениалност те не отстъпваха един на друг, но всеки се изявяваше в областта си и докато единият се стараеше да покрие главите с бонета, другият се стремеше да ги отсече. Принуден да търси превоз, за да откара навреме огромните запаси стока, които държеше на склад в едно от парижките предградия, Филеас често прибягваше към реквизиране на коне и фургони, като че се касаеше едва ли не за спасението на империята. Но нима величието на търговията не струваше колкото величието на Наполеон? И нима английските търговци, завзели цяла Европа, не сломиха колоса, който застрашаваше магазините им? В деня, когато императорът абдикираше във Фонтенбло, Филеас празнуваше победа и диктуваше законите на чорапения пазар. С помощта на изкусни маневри той поддържаше ниски цени на памука и удвои състоянието си в момент, когато други фабриканти бяха щастливи да се освободят от запасите си при петдесет процента загуба. Филеас се завърна в Арси с капитал от

триста хиляди франка, половината от които вложи в държавни книжа, в шестдесетфранкови облигации, осигуряващи му петнайсет хиляди годишен доход; сто хиляди отидоха за усвояване на оборотните средства, необходими за предприятието му. Останалото употреби за построяване, мебелиране и украсяване на хубава къща в Арси, на площад Дю Пон.

След завръщането на тържествуващия търговец господин Гревен съвсем естествено стана негов довереник. По това време нотариусът имаше една-единствена дъщеря, девойка на дваайсет години. Тъстът на Гревен, лекар от четиридесет години в Арси, все още беше жив. Гревен, който бе вече овдовял, знаеше с какво състояние разполага майката Бовизаж. Той повярва в силите и способностите на младия човек, намерил смелост да проведе в 1814 година такава крупна кампания. Северин Гревен бе получила за зестра от майка си шейсет хиляди франка. Какво можеше да остави на Северин старецът Варле — най-много още толкова. Гревен тогава бе на петдесет години, страхуваше се, че ще умре, и не се надяваше да омъжи по време на Реставрацията дъщеря си така, както би желал; защото той наистина имаше честолюбиви амбиции, що се отнасяше до дъщеря му. При така стеклите се обстоятелства Гревен постъпи благоразумно, като намисли да омъжи дъщеря си за Филеас.

Млада, добре възпитана, красива, Северин Гревен минаваше тогава за една от най-завидните партии в Арси. Впрочем един съюз с най-близкия приятел на сенатора и пера на Франция, граф Дьо Гондрьовил, не можеше да не бъде чест за сина на фермер на Гондрьовил. Вдовицата Бовизаж бе готова на всякакви жертви, но като научи за успехите на сина си, намери за излишно да му отделя част от капитала си; мъдра сдържаност, от която се зарази и самият нотариус. И така, синът на фермер, някога толкова предан на Симьозови, сключи брак с дъщерята на един от най-върлите им врагове. Може би това е единственият случай, когато знаменитата мисъл на Луи XVIII: „Единение и забвение“ — се бе осъществила.

След второто завръщане на Бурбоните старият лекар, господин Варле, умря на седемдесет и шест години, като остави двеста хиляди златни франка, скрити в зимника му, и още толкова в недвижими имуществва. По такъв начин от 1816 година нататък Филеас и жена му разполагаха извън търговията с трийсет хиляди франка годишен доход;

Гревен бе пожелал да вложи в недвижими имоти зестрата на дъщеря си и Бовизаж не беше се противопоставил на това. Капиталът, получен в наследство от Северин Гревен след смъртта на дядо ѝ, ѝ осигури само петнайсет хиляди франка доход, въпреки старанието на стареца Гревен да ги вложи възможно най-изгодно.

Още през първите две години госпожа Бовизаж и Гревен се убедиха в неизлечимата глупост на Филеас. Измамната видимост на търговска вещина старият нотариус бе взел за висша способност, тъй като бе взел младостта за сила, а шанса — за търговски гений. Но ако Филеас, така или иначе, знаеше да чете, да пише и добре да смята, трябва да кажем, че никога не бе прочел нищо. Дълбоко невеж, с него не можеше да се води и най-прост разговор, тъй като на всичко отговаряше с банални фрази, които се стараеше да поднесе възможно най-любезно. При все това, като син на чифликчия, той не бе лишен от чисто практическа съобразителност. Хората, с които преговаряше по делови въпроси, трябваше да се обръщат към него с ясни, кратки и напълно разбираеми предложения, но сам той никога не отговаряше със същото на конкурентите си. Добър и дори мекосърдечен, Филеас проливаше сълзи при най-обикновен, сантиментален разказ. Тази негова доброта се проявяваме особено в почтителното отношение към жена му, чието превъзходство извикваше у него най-искрено възхищение. Жена с въображение, Северин знаеше, по мнението на Филеас, всичко. Нейните съждения се отличаваха с особено голяма проникателност, тъй като за всичко се съветваше с баща си. При това притежаваше твърд характер, така че в скоро време стана пълновластна господарка в дома си. След тази победа старият нотариус започна да се примирява със съдбата на дъщеря си; той виждаше, че Северин е щастлива с пълновластието си. Защото властта всякога носи удовлетворение на жени с такъв характер; но умееше при това да остане жена. И ето какво, както казват в Арси, намери жената.

СЕДМА ГЛАВА

ДОМЪТ НА БОВИЗАЖОВИ

В периода на реакцията от 1815 година за околийски началник в Арси назначиха виконт Дьо Шаржбьоф, отломък от обеднял старинен аристократичен род. Виконтът получи това назначение благодарение покровителството на родственицата си, маркиза Дьо Сен Син. Младият човек остана на тази длъжност цели пет години. Говорят, че толкова дългото му застояване, далеч неспособстващо за неговата кариера, било свързано с красивата госпожа Бовизаж. Впрочем нека не пропуснем да отбележим, че слуховете не бяха потвърдени чрез нито един от ония говорещи за страсти скандали, които е тъй трудно да се скрият от провинциалните аргусовци. Ако Северин обичаше виконт Дьо Шаржбьоф и виконтът обичаше Северин, всичко това бе във висша степен благородно и благопристойно, както казваха приятелите на Гревен и на Марионови. А тази двойна клика умееше да диктува мнението си в целия окръг. Но Марионови, както и Гревенови нямаха ни най-малко влияние върху роялистите, за какъвто смятаха околийския щастливец и казваха, че е роден под щастлива звезда.

Научила за това, което се говореше за нейния роднина в светските салони, маркиза Дьо Сен Син го извика в Сен Син и не намирайки сили да преодолее отвращението си към всички повече или по-малко свързани с участниците в толкова фаталната за семейството ѝ съдебна драма, го застави да напусне Арси. Преместиха го в Сансер на същата длъжност, с обещание да го направят префект. Някои тънки наблюдатели твърдят, че виконтът се преструвал на влюбен, за да стане префект, тъй като знаеше колко ненавистно за маркизата бе името Гревен. Други забелязаха, че появяванията на виконт Дьо Шаржбьоф в Париж неизменно съвпадали с пътуванията, които предприемала в същата посока госпожа Бовизаж под най-незначителни предлози.

За безпристрастния историк би било твърде трудно да си състави мнение по факти, погребани в тайните на личния живот. Едно-единствено обстоятелство, изглежда, е дало основание за злословия: Сесил-Рене Бовизаж се роди в 1820 година, същата, когато виконт Дьо

Шаржбьоф напусна длъжността си в града, а едно от имената на ощастливения околийски случайно било също Рене. Това име било дадено на Сесил от нейния кръстник — граф Дьо Гондрьовил. Ако майката се беше противопоставила на това, дъщеря ѝ да носи такова име, тя щеше да потвърди в известна степен съществуващото подозрение. Но тъй като светското общество въпреки всичко всякога държи да остане право, всички счетоха, че това е хитроумна измислица на стария пер на Франция. Кръстница бе госпожа Келер, дъщерята на графа, която се казваше Сесил. Що се отнася до физическото сходство на Сесил-Рене Бовизаж с виконта, то бе просто поразително. Тази млада особа с нищо не приличаше нито на баща си, нито на майка си, а с времето стана жив портрет на виконта, от когото бе наследила и аристократичните маниери. Впрочем тази двойка прилика, духовна и физическа, така си и остана незабелязана от жителите на Арси, тъй като виконтът повече не се весна тук.

Северин, така или иначе, съумя да направи Филеас посвоему щастлив. Той обичаше хубавото ядене и не се отказваше от богатата на живота; тя му предлагаше най-превъзходни вина и достойни за епископ ястия, приготвяни от най-добрата готвачка в департамента, но всичко това без всякакви претенции за разкош, тъй като Северин се придържаше към условията на буржоазния начин на живот в Арси. Арсийци казваха така: трябва да се обядва у госпожа Бовизаж, а да се вечеря у госпожа Марион. Господството, което Реставрацията придаде на дома Сен Син в департамента на Арси, естествено доведе до още по-тясно сближаване на всички семейства, които имаха отношение към наказателния процес по повод похищението на Гондрьовил. Семействата Марион, Гревен, Жиге се обединиха толкова по-тясно, колкото успехът на така наречената им конституционна партия изискваше в изборите пълно единодушие.

Северин по сметка накара Бовизаж да се заеме със старата търговия, от която всеки друг на негово място би се отказал. По нейно настояване той поддържаше търговски връзки с Париж, пътуваше из селата. По този начин до 1830 година Филеас, комуто се представяше възможност да упражнява инстинкта си към придобивки, печелеше годишно толкова, колкото разходваше, без да се считат лихвите от нарастващите капитали, вършейки занаята си, както се казва, между другото. Лихвите от състоянието на съпрузите Бовизаж, превърнали се

за шестнадесет години, благодарение грижите на Гревен, в солиден капитал, достигнаха в 1830 година към петстотин хиляди франка. Такава беше всъщност по това време зестрата на Сесил, вложена от стария нотариус в трипроцентни облигации по курс петдесет франка, което ѝ осигури трийсет хиляди франка годишна рента.

Така че никой не се заблуждаваше в преценката си за състоянието на Бовизажови, изчислявано тогава на осемдесет хиляди франка годишен доход. В 1830 година те продадоха чорапеното си предприятие на търговския посредник Жан Виолет, внук на един от главните свидетели на обвинението в процеса „Симьоз“, и вложиха капиталите си, възлизащи по това време на триста хиляди франка, в държавни книжа. Но освен това, на съпрузите Бовизаж предстоеше да получат наследство от стареца Гревен и от старата фермерка Бовизаж, като всяко от тях трябваше да прибави към доходите им от петнайсет до дваисет хиляди франка годишно. Крупните състояния в провинцията са резултат от времето, умножено по пестеливостта. Трийсет години старост там винаги са капитал.

Като отделиха за зестра на Сесил-Рене петдесет хиляди франка рента, съпрузите Бовизаж оставиха за себе си тези две наследства, трийсет хиляди франка рента и къщата си в Арси.

След смъртта на маркиза Сен Син Сесил сигурно можеше да се омъжи за младия маркиз, но цветущото здраве на тази жена, все още държелива и почти хубава на шестдесет години, осуetyаваше тази надежда, ако тя изобщо се бе появила в сърцето на Гревен и дъщеря му, както твърдяха някои хора, учудени, че такива достойни кандидати като околийския и прокурора бяха получили отказ.

Къщата на Бовизажови, една от най-красивите в Арси, е разположена на площада Дю Пон, там, дето улица Видбурс пресича улица Дю Пон, излизаща на църковния площад. Макар без двор и без градина, което е рядкост в провинцията, къщата има внушителен вид въпреки неестетичната украса. Ниска двукрила врата извежда на площада. Прозорците на приземния етаж гледат към пощенската гостоприемница и към площада, където се открива доста живописна гледка на реката Об, под чийто мост се движат кораби. На този бряг, зад моста, се вижда друг, по-малък площад, където живее Гревен и откъдето започва пътят за Сезан. И откъм улицата, и откъм площада къщата на Бовизаж, грижливо боядисана в бяло, прави впечатление на

каменна сграда. Високите капаци, външните релефни корнизи на прозорците — всичко придава на този дом някакъв своеобразен характер, нелишен от известно благородство, което го отличава от жалките къщурки на Арси, в повечето случаи дървени, но покрити с особена мазилка, наподобяваща здрав камък. Впрочем тези къщурки не са лишени от известна простодушна наивност, може би защото всеки строител или всеки стопанин се е постарал по свой начин да реши задачата, каквато представлява постройката от подобен род. На двата площада, от едната и от другата страна на моста, може да се видят образци на гореописаната характерна за този край архитектура.

В средата на редицата домове, разположени на площада, вляво от къщата на Бовизажови, се забелязва паянтовата, боядисана във виненочервено и украсена със зелени летви къщица на Жан Виолет, внук на прословутия фермер от Груаж, един от главните свидетели в делото по похищението на сенатора; след 1830 година Бовизаж му бе преотстъпил предприятието и клиентелата си и дори казват, че му заемал капитали. Мостът над реката в Арси е дървен. На стотина метра от този мост, нагоре по течението на река Об, се вижда друг мост, над който стърчи дървената постройка на воденица с няколко колелета. Пространството между градския и частния мост представлява широк басейн, по бреговете на който се издигат големи къщи. В процепите между къщите и над покривите се вижда хълм, а на него — Арсийският замък, с парк, градини, каменна ограда и вековни дървета, издигащи се над горното течение на река Об и над голите ливади по левия ѝ бряг.

Шумът на реката, прокрадващ се иззад бента през воденичното корито, песента на колелетата, изхвърлящи буйна пяна, плясъкът на водата, падаща в басейна на струи, всичко това придава оживление на улица Дю Пон; то представлява рязък контраст със спокойната повърхност на реката, която малко по-долу тече между градините на господин Гревен, чийто дом се възправя в ъгъла на моста, по левия бряг и пристана на десния, където лодки разтоварват стоката си точно пред няколко бедни, но живописни къщички.

Река Об лъкатуши в далечината между дърветата, които ту стърчат самотни, ту се съгъстват, големи или малки и разнолистни — според желанията на притежателите, чиито владения се простират по бреговете.

Къщите тук дотолкова са различни една от друга, че пътникът ще намери сред тях архитектурни образци едва ли не на всички страни. Така на север, на брега на басейна, в чиито води лудуват патици, се вижда почти средиземноморска къща, покривът на която се огъва под извитите като улуци керемиди, каквито употребяват в Италия; тя стои в дъното на малка градина, разположена по самия край на стръмния бряг; в градината растат лози, две-три дървета и се вижда беседка с асма над нея. Тази къща напомня кътче в Рим, където на брега на Тибър някои къщи изглеждат точно така. Отсреща, на другия бряг на басейна, стърчи голяма къща със стряха и сводести галерии, много подобна на швейцарска хижа, а в подкрепа на това сходство между къщата и воденицата се разстила широка ливада, обградена по края с тополи, през която се извива малка песъчлива пътека. По-нататък масивните стени на замъка, който редом с тези скромни жилища изглежда още по-внушителен, ни връщат към пищното великолепие на старинните аристократични сгради.

Макар че през двата граничещи с моста площада минава пътят за Сезан — лошо шосе в отворително състояние, и макар че тези площади са най-оживената част на града, тъй като на улица Видбург се намира сградата на мировото съдилище, както и кметството на Арси, попадналият тук парижанин би намерил това място за удивително глухо и провинциално. В този пейзаж има толкова наивна простота, че например на площад Дю Поң, точно срещу Пощенската гостоприемница, ще видите и дървен кладенец. Впрочем такъв кладенец е украсявал до неотдавна великолепния двор на Лувърския дворец.

Най-отличителната черта на провинциалния живот е дълбоката тишина, в която е потънало градчето и която цари дори в най-оживените му кътчета. Човек лесно може да си представи каква суматоха извиква всеки чуждоземец, задържал се в Арси само няколко часа, с какво жадно внимание го оглеждат показалите се от всяко прозорче лица и с какво неспокойно любопитство непрестанно се шпионират един друг жителите на градчето. Животът тук до такава степен е подчинен на манастирската условност, че освен в неделя и в празнични дни, минувачът не ще срещне жива душа нито на булеварда, нито по „Алеята на въздишките“, нито дори на улицата. Сега на всекиго ще стане ясно защо приземният етаж на Бовизажовия дом се

намираше на едно ниво с улицата и площада. Площадът му служеше за двор. Изправяйки се до прозореца, бившият продавач на чорапи можеше с един поглед да обхване и простиращия се пред него църковен площад, и двата площада до моста, и пътя за Сезан. Той виждаше как в Пощенската гостоприемница пристигат куриери и пътници. В приемните дни наблюдаваше оживената тълпа около съда и кметството. Ето защо Бовизаж не би заменил къщата си дори и със замъка, въпреки господарския му вид, въпреки каменните стени и великолепното му местоположение.

ОСМА ГЛАВА

ЗЕСТРАТА — ЕДНА ОТ ГЕРОИНИТЕ НА ТОЗИ РОМАН

Влизайки в дома на Бовизаж, вие се озовавате в просторно преддверие, в дъното на което се вижда стълба. Вратата отдясно води към голям салон, двата прозореца на който гледат към площада, а вляво е разкошната трапезария, с прозорци към улицата. На първия етаж се помещават спалните.

Въпреки богатството на семейство Бовизаж, цялата им домашна прислуга се състоеше само от готвачка и камериерка, селско момиче, което переше, гладеше и почистваше стаите, но не обличаше госпожицата и госпожата, които, за да си запълнят времето, сами се обличаха една друга. След като продаде предприятието си, Филеас продаде коня и кабриолета си, който обикновено стоеше в конюшната на „Пощенската гостоприемница“.

Когато Филеас се върна у дома, жена му, вече осведомена за решението, взето на събранието в дома на Жиге, беше обула ботинките и наметнала шала, готвейки се да отиде у баща си, тъй като не се съмняваше, че госпожа Марион ще намине вечерта да я посвети в плановете си относно Сесил и Симон. След като съобщи на жена си за смъртта на Шарл Келер, Филеас простодушно запитва: „Какво ще кажеш на това, женичке моя?“, което разкриваше до каква степен бе свикнал да държи сметка за мнението на жена си във всичко. После седна на едно кресло и зачака отговора ѝ.

В 1839 година госпожа Бовизаж бе на четиридесет и три години, но изглеждаше толкова младолика, че напълно можеше да дублира госпожица Марс^[1]. Ако си припомним най-очарователната Селимен на сцената на френския театър, това ще ни даде ясна представа за външността на Северин Гревен: същите разкошни форми, същото прелестно лице, същата чистота на линиите. Само че жената на търговеца на чорапи бе дребна на ръст и тъкмо това я лишаваше от благородната грация, от кокетливото изящество а ла Севинье, с които великата актриса се запечатваше в паметта на хората, видели Империята и Реставрацията.

Провинциалният живот и известна небрежност в тоалета, към които постепенно бе привикнала Северин през последните десет години, бяха наложили отпечатъка си върху този красив профил, върху тези прелестни черти, а излишната пълнота бе загрозила фигурата ѝ, толкова изящна през първите дванайсет години след омъжването ѝ. Но всички тези недостатъци Северин изкупваше с величествеността си надменен и повелителен поглед и с някакъв особен навик да отмята гордо глава. Косите ѝ, още черни, дълги и гъсти, прибрани в плитки високо над главата, я правеха особено млада. Раменете и гърдите ѝ бяха снежнобели, но толкова заоблени и напрацели, че с мъка обръщаше шията си, станала прекалено къса. Ръцете ѝ бяха също такива пълни и закръглени, с красива, но прекалено пухкава китка, с малки,дебелички пръстенца. Това бе такова обилие на живот и здраве, че то напираше дори от обувките ѝ, тясно притиснали месестите нозе. Големи кръгли обици, по хиляда екю всяка, украсяваха ушите ѝ. Носеше боне от розова дантела, вталена рокля от вълнен муселин на розови и сиви райета, завършена долу със зелен кант и с разтварящи се поли, изпод които се показваше друга поличка с кръгли волани. На плещите си бе наметнала зелен кашмирен шал, с бродирани палмовидни листа, краят на които отзад се спускаше до пода. Обувките от бронзирана кожа, както се виждаше, бяха твърде тесни за краката ѝ.

— Мисля, че не сте чак толкова прегладнели — каза тя, като стрелна с поглед Бовизаж — и можете да почакате половин час. Баща ми вече е обявдал, а аз не мога да ям спокойно, докато не разбера какво мисли за всичко това и трябва ли да отидем у Гондрьовил.

— Иди, иди, душичке, аз ще почакам — каза търговецът на чорапи.

— Божичко, никога ли няма да ви отуча да ми говорите на „ти“? — извика тя, като сви в негодувание рамене.

— Пред хора това не ми се е случвало от 1817 година насам — извини се Филеас.

— Това ви се случва постоянно — и пред прислугата, и пред дъщеря ни.

— Както кажете, Северин — тъжно отвърна Бовизаж.

— Само не казвайте ни дума на Сесил за решението на избирателите — добави госпожа Бовизаж, като се оглеждаше в

огледалото и си оправяше шала.

— Искаш ли да дойда с теб при баща ти? — запита Филеас.

— Не, останете със Сесил. А какво става с Жан Виолет? Нали днес щеше да ви изплати остатъка от дълга си? Дължи ви двайсет хиляди франка. Вече три пъти отлага, и всеки път за по три месеца. Не му давайте повече никаква отсрочка. А ако не може да плаща, предайте полицата му на съдебния пристав Куртел: ще действуваме по законен път, ще го дадем под съд. Ашил Пигу ще ви обясни как да си получите парите. Този Виолет е достоен внук на дядо си! И мисля, че е способен да пипне чуждите пари, като се обяви във фалит! Той няма ни срам, ни съвест!

— Но никак не е глупав — каза Бовизаж.

— Вие му преотстъпихте клиента за трийсет хиляди франка и помещение, което струва най-малко петдесет хиляди. А той за осем години ви изплати само десет хиляди...

— Никога не съм завеждал дело против когото и да било — отвърна Бовизаж. — И предпочитам да загубя парите, вместо да тревожа някакъв бедняк.

— Бедняк, който ви се надсмива!

Бовизаж замълча. Той не намери какво да отговори на тази жестока забележка и като наведе очи към пода, започна да разглежда паркета на салона. Постепенното отслабване на умствените способности на Бовизаж, а така също и на неговата воля, се обясняваше може би с това, че твърде много спеше. Той неизменно си лягаше в осем часа вечерта и ставаше в осем сутринта, така че от двайсет години насам спеше непробудно по дванайсет часа всяка нощ; а ако някога се случеше да се пробуди, този факт биваше за него толкова необичаен, че цял ден говореше само за това. За сутрешния си тоалет отделяше не по-малко от час, защото жена му го беше приучила да се явява на закуска избръснат, измит и облечен. Когато още се занимаваше с търговия, той веднага след закуска тръгваше по работа и се връщаше едва на обяд. След 1832 година тези делови излизания бяха заменени с посещения при тъста, при някои от познатите или с разходки. През цялата година, при каквото и да било време, той носеше високи обуца, сини сукнени панталони, бяла жилетка и синьо палто — облекло, каквото изискваше жена му. Бельото му се отличаваше с изящество и белота, тъй като Северин го задължаваше да

го сменя всеки ден. Тези грижи за външността, тъй рядко съблюдавани в провинцията, караха арсийци да се отнасят към него с уважение, с каквото се отнасят в Париж към елегантния мъж.

И така, с външния си вид този достоен и почтен търговец на трикотаж правеше впечатление на важна личност, тъй като жена му бе достатъчно съобразителна, за да не произнесе никога нито дума, която да разкрие на арсийското общество разочарованието ѝ и нищожеството на съпруга ѝ, който благодарение на усмивките си, на сладникавите си фрази и маниери на богаташ минаваше за един от най-видните хора в града. Говореше се, че Северин така го ревнувала, че никога не го пускала да излиза след вечеря и Филеас в това време се отдавал на блажен сън.

Бовизаж, който живееше по угодата си, приласкаван от жена си, добре гледан от двете си слугини, гален от дъщеря си, се обявяваше за най-щастливия човек в Арси и той наистина бе щастлив. Чувството на Северин към това нищожно същество не бе лишено от покровителствената милост, с която майката се отнася към децата си. Когато трябваше да прояви строгост, тя се стараяше да прави това под формата на шега. Трудно бе да си представи човек по-спокойно семейство, а това, че Филеас изпитваше отвращение към всички светски сборища, където неизменно заспиваше от скука, тъй като не умееше да играе на карти, позволяваше на Северин да се разпорежда свободно със своите вечери.

Появяването на Сесил изведе от затруднение Филеас, който извика:

— Колко си хубава!

Госпожа Бовизаж веднага се обърна и хвърли към дъщеря си изпитателен поглед, от който Сесил се изчерви.

— Кое ви накара да се нагиздите така, Сесил? — запита майката.

— Но нали тази вечер ще ходим у госпожа Марион? Облякох се така, за да видя как ще ми стои новата рокля.

— Сесил! Сесил! — въздъхна Северин. — Защо искате да заблуждавате майка си?... Това не е добре, аз не съм доволна от вас. Намислили сте нещо и го криете от мен.

— Но какво е направила? — запита Бовизаж, като се любуваше на наконтената си дъщеря.

— Какво е направила ли? Аз ще ѝ кажа — отвърна госпожа Бовизаж, заплашвайки с пръст единствената си дъщеря.

Сесил се хвърли към майка си, прегърна я и започна да се гали в нея, което за единствените дъщери е сигурен начин да доказват правото си.

Сесил Бовизаж, млада деветнайсетгодишна девойка, беше облякла светлосива копринена рокля, гарнирана с тъмносиви нашивки и пристегната в кръста; корсажът с малки копченца и кантове завършваше отпред с остър връх, а отзад се връзваше като корсет. Това подобие на корсет чудесно очертаваше гърба и бюста. Полата с три реда волани падаше на очарователни гънки и елегантната ѝ кройка свидетелствуваше за високото майсторство на някоя парижка шивачка. Плещите бяха покрити с красива дантелена кръгла яка, а на шията на милата наследница бе вързан много елегантно розов ешарп. Сламена шапка с пищна роза, черни ажурни ръкавици, обувки от бронзирана кожа завършваха облеклото ѝ; ако не бе възбудено-празничният вид на Сесил, тази изящна фигурка, подобна на картинка от моден журнал, сигурно би възхитила родителите ѝ.

Впрочем Сесил бе добре сложена — средна на ръст, гъвкава и стройна. Беше сресала кестенявите си коси по модата на 1839 година — две дебели плитки, заплетени от двете страни на челото, се спущаха край бузите ѝ и се връзваха отзад. В това свежо, здраво лице с прелестен овал имаше нещо артистично, което Сесил не можеше да унаследи нито от баща си, нито от майка си. Нейните светлокафяви очи бяха напълно лишени от това меко, кротко и едва ли не тъжно изражение, толкова свойствено на младите девойки. Но всичко, що бе романтично и необикновено в нейната външност, бойката, жива, цъфтяща от здраве Сесил разваляше с някаква еснафска самонадеяност и свободни маниери, присъщи на разглезените деца. Ала съпруг, способен да я превъзпита и да изтрие следите от провинциалния живот, все още можеше да извае от този суров материал очарователна жена. И наистина Северин се гордееше с дъщеря си дотолкова, че това чувство изкупваше щетите, които ѝ нанасяше с любовта си. Госпожа Бовизаж има достатъчно сили да възпита добре своята дъщеря. Тя бе свикнала да се обръща към нея с престорена строгост и по такъв начин я бе направила покорна, като успя при това да потисне малкото зло, зложено в тази млада душа. Майка и дъщеря никога не бяха се

разделяли; така Сесил бе запазила това, което далеч не така често, както ние мислим, се среща у младите девойки — чистота на мисълта, истинско простосърдечие и жива непосредственост на чувствата.

— Вашият тоалет буди у мен подозрение — забеляза госпожа Бовизаж; — може би Симон Жиге ви е казал снощи нещо, което криете от мен?

— Е, и какво? — намеси се Филеас. — Човек, който сигурно ще получи депутатски мандат от съгражданите си...

— Скъпа майчице — пошепна Сесил на ухото на майка си, — той е скучен... но освен него за мен тук, в Арси, няма друг.

— Добре си го преценила, но почакай, докато не изкаже мнението си твоят дядо — отвърна госпожа Бовизаж, като целуна дъщеря си, чието признание разкриваше здрав разум, но заедно с това показваше, че мисълта за женитба вече бе смутила невинния ѝ покой.

[1] *Ан Буте*, с псевдоним *Госпожица Марс* — френска актриса (1779–1847), изпълнителка на романтични роли. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА

ИСТОРИЯТА НА ДВАМА ХИТРЕЦИ

Къщата на Гревен, на ъгъла на малкия площад зад моста, по десния бряг на Об, е една от най-старинните къщи в Арси. Построена е от дърво и пролуките между тънките ѝ летви са запълнени с чакъл; освен това е покрита с дебел пласт мазилка и е боядисана в сиво. Но въпреки този кокетлив грим тя все пак прилича на картонена къщичка. Градината на Гревен е разположена по брега да Об и откъм стръмната страна е оградена с каменна стена, на която са наредени саксии с цветя. Всички прозорци на къщата са защитени с плътни капаци, боядисани в сив цвят, както и стените, а простотата на наредбата напълно съответствува на непривлекателната ѝ външност. Влизайки в малкия, посипан с чакъл двор вие ще видите в дъното му зелена ограда, зад която започва градината. Старата кантора в приземния етаж, превърната сега в салон, чиито прозорци гледат към реката и към площада, е обзаведена със старинни мебели, тапицирани в зелено, крайно изтъркано вече утрехтско кадифе. Някогашният кабинет бе станал трапезария на бившия нотариус. Всичко тук свидетелствуваше за дълбоко философска старост, за мирен живот, протекъл като вода в горски ручей и извикващ завист у политическите марионетки, когато изгубят вяра в блясъка и славата на обществения живот и в безсмислените опити да спрат социалното развитие на човечеството.

Докато Северин прекосяваше моста, мъчейки се да разбере отдалеч дали баща ѝ вече е привършил обяда си, не би било безполезно да хвърлим поглед върху личността, живота и възгледите на този старец, чието приятелство с граф Мален дьо Гондрьовил му бе спечелило уважението на целия окръг.

Ето простата и безхитроствна история на този бивш нотариус, който дълги години бе, така да се каже, единствен нотариус в Арси.

В 1787 година двама млади мъже от Арси се отправиха за Париж с препоръчителни писма до някакъв адвокат в съвета, на име Дантон. Този прочут патриот произхождаше от Арси; тук все още е запазен неговият дом и родът му още съществува. С това може да се обясни

влиянето, което Революцията оказа върху този край на Шампан. Дантон настани свои съграждани на работа при някакъв прокурор в Шатле, прославил се, завеждайки дело срещу граф Мортон дьо Шабрийан по повод полагащата му се ложа на премиерата на „Сватбата на Фигаро“; в делото се бе намесил и парламентът, сметнал се за обиден в лицето на своя прокурор.

Единият от тези млади мъже се наричаше Мален, другият — Гревен; и двамата бяха единствени синове на родителите си. Бащата на Мален бе собственик на същата къща, където и до днес живее Гревен. Младите мъже изпитваха един към друг дълбока взаимна привързаност. Мален, хитър момък, умен и амбициозен, притежаваше дар слово, докато честният и трудолюбив Гревен намери призванието си в това, да се възхищава от Мален. По време на Революцията те се завърнаха в своя край — единият бе назначен като адвокат в Троа, другият — като нотариус в Арси. Гревен, смирен слуга на Мален, му помогна да стане депутат в Конвента, а Мален на свой ред направи Гревен главен прокурор на Арси.

До 9-и термидор Мален бе невзрачен член на Конвента; той всякога държеше страната на силния, като по такъв начин помагаше да се унищожи слабият; но Талиен го убеди в необходимостта да се събори Робеспьер. Ето, по време на тази именно страшна парламентарна битка се отличи Мален; неговата смелост се оказа съвсем навременна. От този момент започна политическата роля на Мален, един от героите, чиято дейност протича незабележимо; той изостави партията на термидорианците, за да се присъедини към клуба „Клиши“, и тогава бе избран за член на Съвета на старите. Сприятелил се с Талейран и Фуше, конспирирайки с тях срещу Бонапарт, той стана като тях един от най-горещите привърженици на Бонапарт след победата при Маренго. Избран за трибун, Мален влезе между първите в Държавния съвет, участва в съставянето на Кодекса и бе удостоен със званието сенатор, получил при това и титлата граф Дьо Гондрьовил. Такава е политическата страна на живота му, а ето и финансовата.

В Арсийски окръг Гревен се оказа най-активният, най-ловкият посредник, съдействащ за обогатяването на граф Дьо Гондрьовил. Имението Гондрьовил принадлежеше на Симьозови, старинен аристократичен род, мнозина от който бяха загинали на ешафода, а

останалите живи наследници, двама млади мъже, служеха в армията на Конде. Имението бе продадено на търг като национално имущество и със съдействието на Гревен бе купено за Мален на името на господин Марион. Гревен закупи за своя приятел най-хубавата част от църковните земи, продадени от Републиката в департамента Об. Мален изпращаше на Гревен сумите, необходими за всички тези сделки, не забравяйки при това довереника си. По време на Директорията, когато Мален играеше видна роля в съветите на Републиката, всички тези покупки бяха преведени на негово име. Гревен стана нотариус, а Мален — държавен съветник. После Гревен бе назначен за кмет на Арси, а Мален осъмна сенатор и граф Дьо Гондрьовил. Мален се ожени за дъщерята на някакъв доставчик — милионер, а Гревен — за единствената дъщеря на Варле, най-добрият лекар в Арси. Граф Дьо Гондрьовил си осигури триста хиляди франка годишен доход, къща в Париж и разкошния замък Дьо Гондрьовил. Една от дъщерите си омъжи за видния парижки банкиер от фамилията Келер, а другата — за маршал — херцог Дьо Карияно.

Гревен се задоволи с петнайсет хиляди годишен доход и къща, където пестеливо, скромно и мирно доизживяваше дните си. Той се грижеше за работите на приятеля си, който му бе продал тази къща за шест хиляди франка.

Граф Дьо Гондрьовил е на осемдесет години, а Гревен — на седемдесет и шест. Перът на Франция се разхожда в своя парк, а бившият нотариус — в градинката, принадлежала на бащата на Мален. И единият, и другият носят сукнени палта и пестят всяка стотинка. Никаква сянка не бе помрачила това шейсетгодишно приятелство. Нотариусът всякога бе покорен на члена на Конвента, на държавния съветник, на сенатора и пера на Франция. Веднъж, след Юлската революция, Мален, отбил се пътьом в Арси, запита Гревен: „Искаш ли да получиш почетен кръст?“ — „А защо ми е?“ — отвърна Гревен. Никога нито един от тях не се откъсна от другия, те във всичко се съветваха и всичко си доверяваха — единият без всякаква завист, другият без най-малко високомерие или каквито и да било обидни изисквания. Мален винаги трябваше сам да се грижи за Гревен, тъй като цялата гордост на Гревен бе граф Дьо Гондрьовил. Гревен бе дотолкова граф Дьо Гондрьовил, колкото самият бе граф Дьо Гондрьовил. Но скоро след Юлската революция, Гревен, почувствувал,

че старее, престана да управлява графските дела, а и графът, натежал от годините и от преживените политически бури, бе намислил да заживее спокойно, така че двамата старци все още предани един на друг, но вече не толкова нуждаещи се един от друг, почти престанаха да се срещат. Идвайки в имението си или завръщайки се в Париж, графът пътъм се отбиваше при Гревен, а и Гревен, докато графът пребиваваше в замъка, го посещаваше веднъж-дваж. Нито госпожа Келер, нито херцогиня Дьо Карилиано имаха никакви отношения с госпожица Гревен както преди, така и след женитбата ѝ с търговеца на чорапи Бовизаж. Това пренебрежение, съзнателно или несъзнателно, много учудваше Северин.

Гревен, като кмет на Арси по време на Империята, еднакво внимателен към всички, бе съумял през годините, в които се задържа на този пост, да изглади и предотврати множество трудности. Неговата прямота, добродушие и честност му спечелиха уважението и любовта на целия окръг; освен това всеки почиташе в него човека, ползущ се с благосклонността, доверието и поддръжката на граф Дьо Гондрьовил. Но откакто дейността му като нотариус и участието му в обществените и частните дела се бяха прекратили, за никакви си осем години жителите на Арси напълно бяха забравили стареца и само чакаха днес-утре да чуят за смъртта му. По примера на приятеля си Мален, и Гревен се оттегли от живота, никъде не се показваше, копаеше в градинката си, подкастряше дръвчетата, следеше как се развиват зеленчуците и по старчески се примиряваше с немоцта си. Животът на този седемдесетгодишен старец се отличаваше със строг ред. Подобно на приятеля си полковник Жиге, Гревен ставаше в зори, лягаше си да спи преди девет часа и във всичко проявяваше скъперническо въздържание. Вино пиеше много малко, но това вино винаги биваше превъзходно. Кафе пиеше, но никога ликьор и единственото физическо усилие, което си позволяваше, бе работата в градината. Във всяко време носеше едни и същи дрехи: натрити с мазнина обувки с дебели подметки, груби селски чорапи, сиви сукнени панталони с катарама, без презрамки, голяма небесносиня жилетка от тънко сукно с рогови копчета и редингот от същата материя като на панталоните. На главата си носеше малък, кръгъл самурен каскет и не го снемаше дори и вкъщи. Лете каскетът се заменяше от черно кадифено кепе, а вместо дебелия сукнен редингот надяваше друг,

тънък, от светлосива материя. Гревен бе висок пет стъпки и четири пръста и се отличаваше с пълнотата на здрав, добре гледан старец; това правеше малко тровава походката му, и без друго вече натежала като у всички домоседи.

Още от ранно утро Гревен старателно се обличаше и извършваше най-грижливо сутрешния си тоалет; бръснеше се сам, после излизаше в градината да се поразходи, оглеждаше времето, хвърляше поглед на барометъра и сам отваряше капациите на салона си. После грабваше лопатата, прекопаваше лехите, обираше гъсениците, плевеше бурените и така винаги си намираще работа до закуска. След закуска почиваше час-два и мислеше за всичко, което му минаваше през ума. Почти всеки ден от два до пет часа го навестяваше внучката му, водена от прислужничка, а понякога от майка си.

Имаше дни, когато този механичен живот биваше нарушаван: тогава старецът получаваше наемите, както и доходите в натура, които веднага се разпродаваха. Но тези дребни вълнения възникваха само в пазарни дни и не повече от един път в месеца. Къде отиваха парите? Това никой не знаеше, дори Северин и Сесил. Гревен сякаш се бе закълел да мълчи. Но всички чувства на стареца в края на живота му се насочваха изключително към неговата дъщеря и към внучката му. Тях той обичаше повече от парите си.

Този чистичък седемдесетгодишен старец, със закръглено лице, с високо, оплешивяло чело, със сини очи и побелели коси, се отличаваше с удивително последователен характер като у всички ония, на които никой и нищо в живота не бе противостояло. Единственият му недостатък, затаен много дълбоко, тъй като никога не беше се представил случай да го разкрие, бе упоритата, страшна злопаметност, докачливост, която Мален никога не бе засегнал. Ако Гревен винаги бе на услугите на граф Дьо Гондрьовил, граф Дьо Гондрьовил винаги му бе засвидетелствувал признателност: Мален никога не бе обиждал, нито унизявал приятеля си, когото познаваше отлично. Те и сега си говореха на „ти“ както на младини и все така горещо си стискаха ръцете при среща. Нито веднъж сенаторът не бе дал на Гревен да почувствува разликата в положението им; винаги се стараеше да изпревари желанията на приятеля си от детинство, като му предлагаше всичко, знаейки, че ще се задоволи с малко. Любител на класическата литература, поклонник на чистотата на стила, добър администратор,

Гревен притежаваше сериозни и обширни познания в законодателството; той се бе потрудил много за Мален в тази област и именно неговата работа положи началото на славата на граф Дьо Гондрьовил в Държавния съвет като съставител на Кодекса.

Северин обичаше много баща си. Тя и нейната дъщеря не предоставяха никому грижата за бельото му; плетяха му чорапи за зимата, задоволяваха всички негови нужди, като не им убягваше и най-малката, и Гревен знаеше, че обичта им към него бе лишена от всякаква корист: предполагаемият милион бащино наследство не би пресушил сълзите им. Старците са чувствителни към безкористната нежност. Всеки ден, преди да напуснат дома на стареца, госпожа Бовизаж и Сесил подготвяха обяда му за следващия ден и винаги му изпращаха ранни плодове и зеленчуци.

Госпожа Бовизаж винаги бе желала баща ѝ да я представи в замъка Гондрьовил и да ѝ помогне да се сприятели с дъщерите на графа; мъдрият старец обаче много пъти ѝ бе обяснявал колко трудно би било за нея, жената на търговеца на трикотажа от Арси, да поддържа що-годе близки отношения с херцогиня Дьо Кариляно, която живееше в Париж и само рядко се появяваше в Гондрьовил, или с блестящата госпожа Келер.

— Твоят живот е вече минал — казваше Гревен на дъщеря си, — възложи всичките си надежди на Сесил, а тя, разбира се, ще бъде достатъчно богата, за да ти предложи, когато приключиш търговията си, други условия, блестящ светски живот, на който имаш право. Потърси си зет заможен, честолюбив и тогава ще можеш да заминеш за Париж и да оставиш тук глупака Бовизаж. Ако доживея да видя внучката си омъжена, ще ви поведе в океана на политическите интереси, както някога водех кораба на Мален, и вие ще заемете положение, не по-лошо от положението на фамилията Келер.

Тези пестеливи думи, изречени преди революцията от 1830 година, една година след оттеглянето на стария нотариус в тази къща, обясняват отшелническото му съществуване. Гревен искаше да живее, искаше да осигури блестящо положение в обществото за своята дъщеря, за внучката си и за бъдещите си правнуци. Честолюбието на стареца се простираше чак до третото поколение. В това време, към което се отнасят тези негови думи, той мечтаеше да омъжи Сесил за Шарл Келер и сега оплакваше рухналите си надежди и не знаеше какво

да предприеме. Като нямаше никакви връзки в парижкото общество и не виждаше в департамента Об нито един подходящ жених за Сесил освен младия маркиз Дьо Сен Син, Гревен се съмняваше дали с помощта на златото щеше да преодолее препятствията, които Юлската революция бе въздигнала между верните на принципите си роялисти и техните победители... Щастieto на внучката му, което щеше да зависи от гордата маркиза Дьо Сен Син, му се струваше до такава степен съмнително, че той реши да се осланя на приятеля на старците — времето. Надяваше се, че главният му враг, маркиза Дьо Сен Син, ще умре и че тогава може би ще успее да съблазни сина ѝ с помощта на дядо му, стария Д'Отсер, който по това време живееше в Сен Син и чиято пресметливост на скъперник му бе известна. Когато събитията доведат до развързка на драмата в замъка Сен Син, ние ще обясним защо дядото на маркиза носеше име, различно от името на внука си. В краен случай Гревен разчиташе, когато Сесил навърши два̀сет и две години, да се обърне за съвет към приятеля си, Дьо Гондрьовил, който да ѝ избере в Париж мъж всред имперските херцози, според вкуса и амбициите ѝ.

ДЕСЕТА ГЛАВА НЕПОЗНАТИЯТ

Сезерин завари баща си в градината; той седеше на дървената скамейка под цъфналия люляк в дъното на терасата и си пиеше кафето, тъй като вече бе пет и половина часът следобед. По скръбното изражение на лицето му тя разбра, че той вече знаеше новината. Действително старият пер на Франция току-що бе изпратил при него лакей, с молба да го навести. Дотогава старецът Гревен избягваше да поощрява честолубието на дъщеря си, но сега, погълнат от горчиви мисли, неочаквано заговори и издаде тайната си.

— Скъпо мое дете — захвана той, — бях си начертал най-хубави и най-смели планове за бъдещето ти. Но сега с тази смърт всичко, всичко пропадна! Сесил щеше да бъде графиня Келер, защото Шарл, благодарение на моите грижи, щеше да бъде избран за депутат на Арси и в бъдеще щеше да унаследи от баща си званието пер на Франция. Нито Гондрьовил, нито дъщеря му, госпожа Келер, щяха да се откажат от шейсетте хиляди франка годишна рента, съставляващи зестрата на Сесил, и от изгледите един ден да получите още сто хиляди... Ти щеше да живееш с дъщеря си в Париж и като тъща на Шарл щеше да се ползуваш с всеобщо уважение във висшето общество. (Госпожа Бовизаж отвърна с жест на задоволство.) Но върху нас се стовари ударът на съдбата, смъртта покоси този прекрасен младеж, съумял вече да си осигури приятелството на принца... Сега този Симон Жиге се опитва да излезе на политическата арена, но той е глупак, и то опасен глупак, защото си въобразява, че е орел... Вие сте доста тясно свързани със семейство Жиге, както и с Марионове, и ето защо трябва да запазите приличие и да се постараете да намерите най-учтивата форма на отказ, но трябва да откажете...

— Ние, както винаги, сме на едно мнение с вас, татко.

— Всичко това ме задължава да видя моя старец Мален, най-напред, за да го утеша, а после — за да се посъветвам с него. Сесил и ти бихте били нещастни в някой старинен род от Фобур Сен Жермен; те по всякакъв начин ще ви накарат да почувствувате произхода си;

трябва да потърсим някой разорен херцог, получил благороднически сан от Бонапарт, и тогава ще се сдобием за Сесил със завидна титла, като ѝ дадем прилична зестра с отделно от съпруга владение на имуществото. Можеш да кажеш на всички, че вече съм обещал ръката на Сесил; по такъв начин ще се избавим от всякакви унизителни предложения и от женихи като Антонен Гулар. Младият Вине също ще се яви като кандидат и може би той е за предпочитане пред всички, които ще дойдат да подушат зестрата... Способен е, хитър и принадлежи по майчина линия към рода Шаржбьоф, но е суров по характер, сигурно ще командува жена си, а при това е достатъчно млад, за да извика в нея любов и тогава ти ще загинеш, аз те познавам добре, дете мое!

— Тази вечер ще се чувствавам твърде неудобно у Марионове — каза Северин.

— Тогава изпрати госпожа Марион при мен — отвърна Гревен, — аз ще разговарям с нея.

— Знаех, татко, че вие мислите за нашето бъдеще, но никак не съм очаквала, че то ни обещава такива блестящи възможности — каза госпожа Бовизаж, като взе ръцете на баща си и ги обсипа с целувки.

— Аз така отнапред мислех за всичко това — отвърна Гревен, — че в 1831 година купих къщата на Босеан.

Госпожа Бовизаж едва не подскочи от удивление при това неочаквано признание, тъй строго пазено в тайна, но не каза нито дума, не желаейки да го прекъсне.

— Това ще бъде моят сватбен подарък — продължаваше Гревен. — В 1832 година я дадох за седем години на някакви англичани срещу двайсет и четири хиляди франка годишен наем; хубаво си бях направил сметката, защото къщата ми струваше само триста двайсет и пет хиляди франка и по такъв начин си възстанових около двеста хиляди. Срокът за наема изтича на петнайсети юли тази година.

Северин целуна баща си по двете страни и по челото. Тази тайна, в която току-що я бе посветил, разкриваше пред нея такива великолепни перспективи, че дори ѝ се зави свят. „Ще посъветвам баща си да прехвърли на внуците си само право на владение на къщата, а правото на ползуване да остане за мен — си каза тя, когато преминаваше моста; — не искам моята дъщеря и зет ми да ме изгонят от къщата: нека те живеят при мен.“

Когато поднесоха десерта и двете прислужнички отидоха да обядват в кухнята, госпожа Бовизаж, сигурна, че няма никой да я подслушва, реши да даде на Сесил следните наставления:

— Дете мое — каза тя, — дръжте се тази вечер като добре възпитана девойка. И изобщо от днес нататък се постарайте да имате по-уравновесено поведение, не говорете глупости, не се разхождайте насаме с господин Жиге, с господин Оливие Вине, с околийския началник, с господин Мартене, с една дума — с никого, дори и с Ашил Пигу. Няма да се омъжите за никого от тукашните млади хора от Арси и от департамента. На вас е съдено да блестите в Париж. Ето защо сега всеки ден трябва да се обличате все по-изящно, за да свикнете да бъдете елегантна. Ще се помъчим да привлечем на работа при нас някоя от камериерките на младата херцогиня Дьо Мофриньоз и тогава ще узнаем къде си шият дрехите принцеса Кадинян и маркиза Дьо Сен Син. О! Не искам да остане в нас нищо провинциално. Ще изучавате по три часа на ден пиано, ще накарам господин Моиз да идва всеки ден от Троа, докато успея да изпиша учител от Париж. Вие трябва да усъвършенствувате всички ваши таланти, защото всъщност ви остава да момувате не повече от година. И тъй, предупредих ви, а сега да видим какво поведение ще имате тази вечер. Трябва да се държите на разстояние от Симон и да не се забавлявате с него.

— Бъдете спокойна, мамо. Сега ще обожавам НЕПОЗНАТИЯ.

Тази дума, накарала госпожа Бовизаж да се усмихне, се нуждае от обяснение.

— Но аз още не съм го видял — намеси се Филеас, — а всички говорят за него. Когато ми дотрябва да разбера що за птица е този човек, ще изпратя някой от полицията или господин Гролие да му поиска паспорта, и готово.

В цяла Франция няма градче, където рано или късно да не се разиграе някоя комедия или драма с участието на непознатия. Много често непознатият се оказва авантюрист, който заблуждава хората, а после изчезва, хвърлил сянка върху името на някоя жена или откраднал нечие състояние. Още по-често непознатият е действително никому неизвестно лице, чийто живот дълго време е обкръжен с такава тайна, че цялото градче започва да се интересува от всяка негова стъпка. Така че вероятното издигане на Симон Жиге не бе единственото важно събитие в града. Ето вече два дни, откак вниманието на арсийци бе

приковано към някакво лице, появило се преди три дни и оказало се първият непознат от много години насам. За този тайнствен непознат сега се говореше във всяка къща. Това бе гредата, паднала от небето в жабешкото царство.^[1]

Местоположението на градчето Арси-сюр-Об напълно обяснява впечатлението, което поражда тук появяването на всяко ново лице. На шест левги от Троа, по големия път за Париж, пред фермата „Ясна звезда“ започва държавен шосеен път, който води за град Арси през гладка, равнинна местност, където Сена образува тясна зелена долина, обкръжена от тополи и рязко открояваща се сред бялата, варовита почва на Шампан. Пътят, съединяващ Арси с Троа, е дълъг шест левги и представлява дъгообразна крива, на чиито два края се намират Арси и Троа; така че най-краткият път от Париж за Арси е самият шосеен път, който започва от фермата „Ясна звезда“. Реката Об, както вече казахме, е плавателна от Арси до устието ѝ. По такъв начин това градче, разположено на шест левги от големия път и отделено от Троа чрез големи равнини, лежи запиляно сред пустинни земи, където няма никаква търговия и никакви пътни съобщения по вода и по суша. Всъщност Сезан, разположен на няколко левги от Арси, от другата страна на реката Об, е пресечен от голям път, който спестява осем прехвърляния в сравнение със стария път, водещ през Троа за Германия. Но Арси е напълно откъснат, през него не минава никаква кола и се съобщава с Троа и с пощенската станция в „Ясна звезда“ само чрез куриери. Всички обитатели на градчето се познават едни други; те познават дори търговските пътници, пристигащи тук по делата на разни парижки фирми, и както става в затъntenите провинциални градчета, всеки новодошъл развързва всички езици и разпалва всички въображения, особено ако остане повече от два дни, при това без да се знае името му и защо е дошъл.

И тъй, три дни преди съдбоносното утро, когато по волята на съчинителя на толкова истории започна и тази, а градчето Арси още си живееше спокойно, всички видели как по пътя от „Ясна звезда“ се задал в красив кабриолет, теглен от породист кон, някакъв непознат, съпровождан от мъничък като орехче слуга, възседнал оседлано конче. Пратеникът, поддържащ връзка между Арси и кантората на пощенските коли в Троа, доставил от „Ясна звезда“ три сандъка,

изпратени от Париж без адрес и принадлежащи на непознатия, който се настанил в гостоприемницата „Катъра“.

Вечерта всички решиха, че този непознат възнамерява да купи земя в Арси, и в много семейства вече заговориха за него като за бъдещ богат фермер, собственик на замък. Кабриолетът му, самият той, конете, слугата — всичко говореше, че този човек бе попаднал направо тук от най-висшите обществени кръгове. Непознатият, разбира се, бил уморен от пътя и не се показвал; а може би се нуждаел от известно време, за да подреди по свой вкус стаите, които си бил избрал, възнамерявайки, както изглеждало, да поостане тук известно време. Той поиска да види какво място отделят в обора за конете му и се показал много взискателен; поиска още да ги поставят отделно от конете на стопанина и от всички други, които можели да дойдат. Съдейки по тези изисквания, съдържателят на „Катъра“ решил, че такъв гост може да бъде само англичанин. Още първата вечер неколцина любопитни се вмъкнали в „Катъра“, с надежда да подразберат нещо. Но така и никой нищо не научил от мъничкия слуга, който отказал да води каквито и да било, отнасящи се до господаря му, разговори, ала не просто с „не“ или с мълчание, а с подигравки, които съвсем не подобавали на възрастта му и свидетелствували за голяма извратеност. След като грижливо се преоблякъл, измил и наобядвал, към шест часа непознатият яхнал коня си, изчезнал по пътя за Бриен, следван от своя верен страж, и се върнал късно през нощта.

Преглеждайки сандъците и вещите на непознатия, стопанинът на гостоприемницата „Катъра“, жена му, както и прислужничките не намерили нищо, което да ги осветли относно ранга, името, положението или намеренията на тайнствения гост. Всичко това оказало небивало въздействие. Изказвали се хиляди мнения и догадки от такова естество, че работата изглеждала, като да се нуждае от намесата на кралския прокурор.

Когато непознатият се върнал, при него почукала стопанката на гостоприемницата, за да му връчи книгата, където, съгласно разпоредбите на полицията, трябвало да впише името, званието, целта на пребиваването си и мястото, отгдето е тръгнал.

— Нищо няма да напиша — казал той на стопанката на гостоприемницата. — Ако започнат да ви безпокоят по този повод, кажете, че съм отказал, и изпратете околийския при мен, защото нямам

никакъв паспорт. Към вас, разбира се, ще отправят разни въпроси — все във връзка с мен — продължил той, — но вие, госпожо, отговаряйте както намерите за добре; бих искал да не знаете нищо за мен, дори и когато, въпреки волята ми, понаучите нещичко. Ако продължавате да ме безпокоите, ще се прехвърля в „Пощенската гостоприемница“ на площад Дю Пон; и запомнете, че смятам да остана тук петнайсетина дни... За мен това би било крайно неприятно, защото зная, че сте сестра на Готар, един от героите на процеса „Симьоз“.

— Разбирам, господине — отвърнала сестрата на Готар, иконом на замъка Сен Син.

След този разговор за непознатия не представлявало никаква трудност да задържи стопанката при себе си и в продължение на час-два да я подпита за всичко, което знаела за Арси — кой колко е богат, какви изгоди търси, — и за всички чиновници в града. На другия ден отново яхнал кончето си, следван от своя „тигър“, и се върнал чак към полунощ.

Така че сега разбирате шегата, която бе подхвърлила Сесил и която на госпожа Бовизаж се стори безобидна. Научили от Северин новата програма за деня, Бовизаж и Сесил останаха много доволни. Докато жена му се обличаше, за да отиде при госпожа Марион, Бовизаж слушаше предположенията на дъщеря си, които така естествено възникват у младите девойки в подобни случаи. После, уморен от деня, отиде да полегне веднага щом майката и дъщерята напуснаха дома.

[1] Алюзия за баснята на Лафонтен „Жабите си търсят цар“. ↑

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

ПОГЛЕД В САЛОНА НА МАРИОНОВИ

Както сигурно се досещат всички, които познават Франция или Шампан, а това съвсем не е едно и също, както и малките градчета, тази вечер у госпожа Марион имаше много хора. Успехът на сина Жиге се смяташе за решителна победа над граф Дьо Гондрьовил и независимостта на Арси в провеждането на избори сега изглеждаше завинаги осигурена. На известието за смъртта на злочестия Шарл Келер се погледна като на Божя работа, която накара да млъкнат всички съперници. Антонен Гулар, Фредерик Маре, Оливие Вине, господин Мартене, с една дума, всички представители на властта, посещаваха дотогава този салон, които съвсем не можеха да бъдат подозирани в несъгласие с правителството, избрано по волята на народа през юли 1830 година, дойдоха както винаги, но този път преизпълнени от любопитство да видят какво ще бъде сега поведението на семейство Бовизаж.

В салона, където всичко беше подредено, не се забелязваше и най-малка следа от събранието, което, изглежда, бе решително за съдбата на младия Симон. В осем часа — на четири маси, с по четирима играчи — вече се играеше на карти. Малкият салон и трапезарията бяха пълни с гости. Никога досега, с изключение на баловете или някои тържествени празненства, госпожа Марион не беше виждала в преддверието пред салона такава огромна тълпа, която се виеше като опашка на комета и бавно се вливаше в трапезарията.

— Това е зората на успеха — пошепна Оливие, като ѝ показва пищната гледка, толкова радваща една домакиня, която обича да приема гости.

— Кой знае, Симон може да отиде далеч... — отвърна госпожа Марион. — Живеем в такова време, когато упоритите и съобразителни хора могат да постигнат всичко...

Тези думи бяха предназначени не толкова за Вине, колкото за госпожа Бовизаж, която в тази минута влизаше с дъщеря си и се отправи към приятелката си да я поздрави.

За да избегне всякакви косвени въпроси и произволни тълкувания на думите ѝ, майката на Сесил се отправи към една от игралните маси и седна да играе на вист, с намерение да спечели сто фиша. Сто фиша са равни на петдесет су! Когато на някого от играчите се случи да загуби такава сума, в Арси се приказва за това цели два дни.

Сесил започна да разговаря оживено с госпожица Моло, една от близките ѝ приятелки, към която, изглежда, внезапно изпита необикновена нежност. Госпожица Моло се славеше като най-красивата девойка в Арси, така както Сесил — като най-богатата наследница.

Господин Моло, секретар при съда в град Арси, живееше на главния площад в къща, разположена, както и къщата на Бовизажови, на площад Дю Пон. Госпожа Моло по цял ден седеше до прозореца на салона си в приземния етаж и вследствие на това страдаше от остро и неудържимо любопитство, което с течение на времето се превърна у нея в хронически, неизлечим недъг. Госпожа Моло се отдаваше на шпионаж от прозореца с такава страст, с каквато нервната и кокетна дама разказва за въображаемите си болести. Когато от бриенския път се зададеше селянин и се отправеше към площада, тя започваше да го наблюдава, изгаряйки от желание да разбере защо е дошъл в Арси. И не се успокояваше, докато не узнаеше всичко за този свой селянин. Животът ѝ преминаваше в догадки за събитията в Арси, за хората, за нещата и за всеки човек поотделно. Тази висока, суха жена, дъщеря на съдия от Троа, беше донесла на господин Моло, тогава главен писар при Гревен, доста солидна зестра, която му позволи да си купи длъжността секретар при съда. Известно е, че секретарят при окръжния съд се приравнява към съдията, както в кралския съд главният секретар се приравнява към съветника. Моло изцяло дължеше положението си на граф Дьо Гондрьовил, който с една дума, подхвърлена в Министерството на правосъдието, бе уредил въпроса за главния писар на Гревен. Всички мечти на семейство Моло: на бащата, на майката, на дъщерята, се свеждаха до това — Ернестин Моло, единствената им дъщеря, да се омъжи за Антонен Гулар. И ето защо отказът, с който Бовизажови бяха отвърнали на домогванията на околийския, още повече бе затегнал приятелските връзки между семейство Моло и семейство Бовизаж.

— Виж колко е нетърпелив — пошепна Ернестин на Сесил, като ѝ показа Симон Жиге. — Иска му се да си поговори с нас, но всеки новодошъл счита за свой дълг да го поздрави и да влезе в разговор с него. Ето вече за петдесети път го чувам да казва: „Струва ми се, че пожеланията на съгражданите ми са отправени по-скоро към баща ми, отколкото към мен, но вие можете да бъдете уверени, че ще отстоявам не само общите ни интереси, но и вашите собствени...“ Погледни, аз вече долавям тези думи по движението на устните му и той всеки път те поглежда с очи на мъченик...

— Ернестин — прекъсна я Сесил, — остани с мен през цялата вечер, не искам да слушам любовните му обяснения, скрити под фрази, започващи с „уви“ и завършващи с въздишки.

— Значи, не искаш да бъдеш жена на министъра на правосъдието?

— А? Само дотук ли са стигнали? — разсмя се Сесил.

— Уверявам те — продължи Ернестин, — малко преди да дойдеш, чух господин Миле, регистратора, да казва, че няма да минат три години и Симон ще стане министър на правосъдието.

— Но не разчита ли на застъпничеството на граф Дьо Гондрьовил? — запита околийският, който се бе приближил към младите девойки, дочул, че си шепнат нещо за приятеля му Жиге.

— А, господин Антонен — възкликна хубавата Ернестин Моло, — нали бяхте обещали на майка ми да узнаете кой е този прекрасен непознат? Научихте ли нещо ново?

— Днешните събития, госпожице, са далеч по-значителни — каза Антонен, сядайки до Сесил, като дипломат, зарадвал се на случая да се изплъзне от общото внимание и да се приюти в разговор с тези две девойки. — Цялото мое бъдеще на околийски или на префект е поставено на карта...

— Как? Нима вие не ще посочите заедно с всички вашия приятел Симон?

— Симон е мой приятел, но господарят, комуто служа, е правителството. И аз възнамерявам да сторя всичко, за да попреча на Симон да успее. Ето и госпожа Моло, която ми дължи подкрепата си като съпруга на човек, чиято служба го задължава да бъде верен на правителството.

— Ние сме много щастливи да бъдем на едно становище с вас — отвърна съпругата на секретаря при съда. — Моло ми разказа какво е станало тук днес сутринта — продължи тя със снишен глас. — Какъв срам! Само един човек е показал талант и това е Ашил Пигу; всички говорят, че Пигу е оратор, който ще блести в Камарата. И макар да няма пукнат грош, а нашата дъщеря е единственото ни дете и ще получи зестра шейсет хиляди франка, а от нас още нещо, че и наследство от дядо й Моло, мелничаря, и от леля ми, от Троа, госпожа Ламбер; та нека ви кажа откровено, че ако господин Пигу ни направи чест да поиска ръката й, аз няма да му откажа, разбира се, стига само да се хареса на дъщеря ни; а нашата глупачка иска да се омъжи само за човек, който й харесва... Госпожица Бовизаж й пълни главата с такива фантазии...

Околийският понесе тази двойна атака, както подобава на човек с трийсет хиляди франка доход и с префектура пред себе си.

— Госпожицата е права — забеляза той, като погледна Сесил. — Но тя е достатъчно богата и може да си позволи брак по любов...

— Да не говорим за това — каза Ернестин. — Вие огорчавате моята скъпа, бедна Сесил; тя току-що ми призна, че иска да се ожени за нея не заради парите й, а заради нея самата, че мечтае да срещне някой непознат, който да не знае нищо за Арси, за никакви наследства, нито за това, че тя е бъдеща лейди Крез, и между тях да започне роман... и той да се влюби и да се ожени за нея заради самата нея...

— Чудесно намислено! Аз винаги съм знаел, че госпожица Сесил има не само пари, но и душа! — възкликна Оливие Вине, присъединявайки се към младите девойки.

— Е, и така, господин Гулар — захвана Сесил, като се усмихна, — ето че от дума на дума пак стигнахме до нашия непознат.

— Тя го е избрала за герой на романа, който току-що ви разказах — добави Ернестин.

— О! — възкликна госпожа Моло. — Петдесетгодишен мъж! Пфу, на какво прилича това?

— А откъде знаете, че е на петдесет години? — запита със смях Оливие Вине.

— Право да ви кажа — призна греха си госпожа Моло, — тази сутрин бях така заинтригувана, че грабнах лорнета и...

— Браво! — извика окръжният инженер, който мечтаеше да получи ръката на дъщерята и затова ухажваше майката.

— И тогава — продължи госпожа Моло — го видях да се бръсне сам, но с такъв елегантен бръснач... Целият от злато или от позлатено сребро...

— От злато, от злато! — потвърди Вине. — Което човек не знае, всякога трябва да си го представя възможно най-красиво. Ето например аз не съм виждал с очите си този господин, но съм убеден, че е най-малко граф...

Всички се разсмяха. Тази малка весела група извика завист у възрастните матрони и привлече вниманието на мъжете в черни фракове, заобиколили Симон Жиге. Колкото до адвоката, той бе отчаян, че не можеше да се приближи към Сесил и да сложи успеха и бъдещето си в нозете на богатата наследница.

„Ах, татко! — си каза заместник-прокурорът, като видя, че думите му бяха изтълкувани неправилно. — В какъв съд ме караш да постъпвам!“

— Граф с М^[1], госпожи и госпожици — продължи той. — Човек, забележителен както с аристократичния си произход, така и с маниерите си, с богатството си и с каляските си, един светски лъв, денди, жълта ръкавица...

— Той има, господин Оливие, най-прелестния кабриолет на света — добави Ернестин.

— Как? И ти, Антонен, не ми каза, че има собствен кабриолет, когато днес сутринта говорехме за този конспиратор? Кабриолет! Но това е смекчаващо вината обстоятелство, той сигурно не е републиканец...

— Госпожици, няма нищо, което не бих сторил, за да ви доставя удоволствие — каза Антонен Гулар. — Сега ще узнаем граф ли е, или не и тогава ще можете да довършите вашата приказка за непознатия.

— И може би от нея ще излезе някоя история — забележа окръжният инженер.

— От полза за околийските — добави Оливие Вине.

— А как ще узнаете това? — запита госпожа Моло.

— О! — отвърна околийският. — Попитайте госпожица Бовизаж кого би взела за мъж, ако трябва да избира само от присъстващите — тя никога няма да ви отговори!... Оставете на воля кокетството й.

Бъдете спокойни, госпожици, след десетина минути ще узнаете дали непознатият е граф или просто търговски пътник.

[1] Намек за френската дума *compte* (граф), която в отличие от *conte* (разказ) се пише с „п“, но то не се произнася. Тоест, героят иска да подчертае, че става дума за истински граф. ↑

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

ЧАСТИЧНО ОПИСАНИЕ НА НЕПОЗНАТИЯ

Антонен Гулар остави малката група на девойките, където освен госпожица Бертон, дъщеря на бирника, безцветна млада особа и постоянен сателит на Сесил и Ернестин, беше и госпожица Ербло, сестра на втория нотариус в Арси, мършава и кисела трийсетгодишна стара мома, облечена като всички стари моми: носеше рокля от зелен алепин, а върху нея бродирана кърпа, вързана на кръст около талията, което бе на мода по времето на Терора.

— Жюлиен — каза в преддверието околийският на лакея си, — ти служи шест месеца в замъка Гондрьовил, знаеш ли как изглежда графската корона?

— На нея има девет зъбчета, нанизани с перли.

— Тогава изтичай бързо до „Катъра“ и хвърли поглед на кабриолета на господина, който се настаня там; после се върни и ми кажи какво е нарисувано на него. Опитай се да узнаеш всичко, чуй какво говорят за този господин. Ако видиш слугата му, запитай го в колко часа господин „графът“ може да приеме утре околийския — всичко това, разбира се, в случай че видиш с очите си короната с девет зъбчета и перли; не пий, не приказвай много, а когато се върнеш, надникни от вратата на салона, за да те видя.

— Да, господин околийски.

Гостоприемницата „Катъра“, както вече казахме, е на площада, а точно отсреща, през пътя, който води за Бриен, се подава дворната ограда на госпожа Марионовата къща, така че за разрешението на тази задача не беше нужно много време. Антонен Гулар се върна в салона и отново зае мястото си до госпожица Бовизаж.

— Ние тук вчера толкова много говорихме за този непознат — разказваше госпожа Моло, — че после цяла нощ го сънувах...

— Виж ти, виж ти! — забеляза Вине. — Нима още сънувате непознати, хубава госпожо?

— Колко сте нахален; стига да поискам, мога да ви накарам да ме сънувате — възрази тя. — Тази сутрин, събуждайки се...

Тук не би било излишно да отбележим, че госпожа Моло минаваше в Арси за умна жена, тоест говореше с такава лекота, че дори злоупотребяваше с тази своя способност. На парижанина, попаднал в този край, подобно на нашия непознат, тя вероятно би се сторила прекалено бърлива...

— Аз както всякога започвам тоалета си и в същото време машинално гледам право пред себе си...

— В прозорчето! — подсказа Антонен Гулар.

— А защо не! Прозорецът на банята ми гледа към площада. Вие трябва да знаете, че Пупар настани непознатия в една от стаите, прозорците на която са точно срещу моите.

— Една от стаите ли? — възмути се Ернестин. — Но графът заема три стаи!... В едната е настанен малкият му слуга, който ходи в черно, втората е нещо като приемна, а третата му служи за спалня.

— Че той тогава е заел половината от стаите на „Катъра“! — учуди се госпожица Ербло.

— Но от значение ли е това за неговата личност? — каза кисело госпожа Моло, раздражена, че девойките я прекъсват. — Тук става дума за него самия.

— Не прекъсвайте оратора! — изкомандува Оливие Вине.

— Както бях се навела...

— Седнала! — вклини се Антонен Гулар.

— Мадам се е намирала в положението, в което е трябвало да се намира — забеляза Оливие Вине; — занимавала се е с тоалета си и е гледала към „Катъра“!

В провинцията подобни шеги са все още в ход, защото тук всичко отдавна е разказано и преразказано и не е грях от време на време да се посмеят над някоя глупост, както се смееха нашите родители, докато в страната още не бе проникнало английското лицемерие — стока, срещу която митниците са безсилни.

— Не прекъсвайте оратора! — каза госпожица Бовизаж, като замени усмивка с Вине.

— Погледът ми неволно се насочи към прозореца на същата стая, дето вечерта си беше легнал непознатият, не мога да ви кажа в колко точно часа, макар сама да заспах късно след полунощ... Аз, за мое нещастие, съм в съпругески съюз с човек, който хърка така, че подът и

стените се тресат... Ако заспя първа, о, тогава сънят ми е дълбок и не чувам нищо, но ако Моло захърка пръв, цялата ми нощ е загубена...

— А не ви ли се случва да откъртите заедно? — запита Ашил Пигу, присъединил се към веселата компания.

— Млъкнете вие там, негоднико! — кокетливо го сръза госпожа Моло.

— Разбираш ли? — пошепна Сесил на ухото на Ернестин.

— Във всеки случай в един часа след полунощ той още не беше се върнал! — продължи госпожа Моло.

— Значи ви е изхитрил! — извика Ашил Пигу. — Върнал се е, без да го видите. О, този човек е голям хитрец, всички ще ни тури в джоба си и ще ни продаде на пазара.

— На кого? — запита Вине.

— На някоя афера, идея или система — отвърна нотариусът, комуто помощник-прокурорът се усмихна многозначително.

— И представете си моето учудване — продължаваше госпожа Моло, — когато изведнъж видях някаква разкошна тъкан, изумително красива, лъскава... Рекох си — това сигурно е халатът му, направен от бродирания плат, който бяхме видели на изложбата на промишлените изделия. Грабвам в същия миг лорнета си, за да разгледам всичко както се следва, и — Боже мой! — какво да видя! Над халата, там, дето трябва да бъде главата, забелязвам нещо голямо, гладко, подобно на коляно... Не, не съм в състояние да ви опиша какво бе любопитството ми!

— Представям си — каза Антонен.

— Не, не е възможно да си представите — възрази госпожа Моло, — защото това коляно...

— Ах, разбирам! — каза Оливие Вине, като се превиваше от смях. — Непознатият също се е занимавал с тоалета си и вие сте видели коленцата му...

— Но не! — извика госпожа Моло. — Според вас излиза, че говоря бог знае какво. Непознатият стоеше прав и държеше гъба над грамаден леген, а от ваша страна е некрасиво да се шегувате така, господин Оливие, защото, ако беше това, което си мислите, аз веднага щях да го позная!

— Как така „веднага“, госпожо, но вие се излагате! — каза Антонен Гулар.

— Оставете ме да се доизкажа — настоя госпожа Моло. — Това беше главата му! Той си миеше главата, която е съвсем гола, без едно косъмче...

— Какво неблагоприятно! — забеляза Антонен Гулар. — Тогава той сигурно не е дошъл тук, за да се жени. У нас, за да се ожениш, непременно трябва да имаш коса. Това е много належащо.

— Тогава аз съм права, като казвам, че нашият непознат е най-малко на петдесет години. Никой по-рано от тази възраст не слага перука. И после, след като той беше привършил тоалета си, аз се върнах и гледам — отворил прозореца и се показва с разкошна черна коса. А когато излязох на балкона, насочи към мен лорнета си. Така че, скъпа моя Сесил, вие не ще вземете този господин за герой на вашия роман.

— Защо не? Мъжете на петдесет години не са за пренебрегване, особено когато са графове — каза Ернестин.

— А може би той все още има коса — лукаво подхвърли Оливие Вине — и тогава би бил годен за женитба. Въпросът е да се изясни наистина ли е показал на госпожа Моло плешивата си глава или.

— Но млъкнете, моля! — извика госпожа Моло.

За да ускори работата, Антонен Гулар изпрати в „Катъра“ слугата на госпожа Марион, с поръка да съобщи нещо на Жюлиен.

— Боже мой! Но какво значение има възрастта на мъжа! — промълви госпожица Ербло.

— Главното е да бъде мъж — добави помощник-прокурорът, от чийто остър език и насмешки всички се бояха.

— Знаете ли — възрази старата мома, почувствувала иронията, — аз бих предпочела петдесетгодишен мъж — добър, снизходителен и внимателен към жена си — пред някакъв безсърдечен дваисетгодишен хлапак, който е готов да оскърби всекиго, дори собствената си жена.

— Всичко това е хубаво на думи — каза Оливие Вине, — но за да предпочетеш петдесетгодишния пред младия, трябва да имаш избор.

— О — намеси се госпожа Моло, желаейки да сложи край на тази престрелка между старата мома и младия Вине, имащ обичай да отива твърде далеч, — всяка жена, с що-годе жизнен опит, знае, че между петдесетгодишните и дваисетгодишните мъже няма всъщност никаква разлика, ако се отнася само до това... Главното в брака са

преимущества, които той може да ви предостави. Ако госпожица Бовизаж иска да отиде в Париж, да блести в обществото, а аз на нейно място така бих разсъждавала, не бих си търсила мъж в Арси. Ако имах такова състояние, каквото има тя, щях да се омъжа за някой граф, тоест за човек, който ще ми осигури положение в обществото, и право да си кажа, не бих любопитствувала да видя кръщелното му свидетелство.

— За вас ще е достатъчно да го видите, когато си прави тоалета — тихичко пошепна на госпожа Моло Оливие Вине.

— Но графовете ги прави кралят — намеси се госпожа Марион, която от няколко минути се вслушваше в разговора на девойките.

— Ах, госпожо — отвърна Вине, — има девойки, които обичат вече готовите графове...

— А какво става с господин Антонен? — запита Сесил, смеейки се над сарказма на Оливие Вине. — Неговите десет минути вече минаха, а ние все още не знаем граф ли е нашият непознат, или не.

— Думата на представителя на властта трябва да бъде непогрешима — добави Вине, като стрелна с поглед Антонен.

— Ще устоя на думата си — отвърна околийският, забелязвайки главата на Жюлиен да се показва от вратата. И като скочи от креслото, недалеч от Сесил, излезе от салона.

— За чужденеца ли говорите? — запита госпожа Марион. — Е, какво, научихте ли вече нещо за него?

— Не, госпожо — отвърна Ашил Пигу; — но без сам да подозира, непознатият заприлича на циркаджийски атлет, към когото са устремени погледите на две хиляди жители. Впрочем аз подочух вече нещичко — добави накрая дребният нотариус.

— Ах, говорете, моля ви, господин Ашил! — настоя живо Ернестин.

— Слугата му се казва Паради^[1]...

— Паради! — повториха всички в хор.

— Но нима може да има такова име? — учуди се току-що приближилата се госпожа Ербло, сядайки редом до снаха си.

— Това иде да потвърди — отвърна дребният нотариус, — че господарят му е ангел; защото, когато слугата му го следва... Разбирате, нали...

— Това е пътят за рая. Хубаво казано, много хубаво! — възхити се госпожа Марион, на която се искаше да привлече Ашил Пигу на

страната на своя племенник.

[1] *Паради* (фр.) — рай. ↑

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА ЧУЖДЕНЕЦЪТ ОПРАВДАВА НАДЕЖДИТЕ, ВЪЗЛАГАНИ НА НЕПОЗНАТИЯ

— Господине — докладваше в трапезарията слугата на Антонен на господаря си, — кабриолетът е с герб!

— С герб?

— Да, господине, и още какъв! На него има корона, с девет зъбци и перли...

— Значи, граф!

— А под нея някакво крилато чудовище, което търчи през глава, точно като пощальон, загубил чантата си... А ето какво е написано на гербовата лента — добави слугата, като извади малка книжка от пазвата си. — Госпожица Анисет, камериерката на принцеса Дьо Кадинян, току-що пристигна с кола (каретата на замъка Сен Син още стол пред вратата на „Катъра“) и донесе писмо на непознатия; тя ми преписа това.

— Я дай!

И префектът прочете: „Quo me trahit fortuna“^[1]. И макар Антонен да не беше толкова сведущ по френската хералдика, та да разпознае рода, притежаващ този славен девиз, все пак си помисли, че замъкът Сен Син едва ли би предоставил каляската си и че принцеса Дьо Кадинян не би изпратила свой човек, ако този господин не принадлежеше към висшата аристокрация.

— А ти, значи, познаваш камериерката на принцеса Дьо Кадинян? Върви ти на теб! — каза Антонен на слугата си.

Жюлиен, момче от този край, слугувало половин година в замъка Гондрьовил, бе постъпил после при господин околийския, на когото се искаше да има добре обучен слуга.

— Но, господине, Анисет е кръщелница на баща ми. А той съжеляваше момичето, че бе сираче, и я изпрати в Париж да се учи на шев, защото майка ми не можеше да я понася.

— А момичето хубавичко ли е?

— Не е лошо, господине, ако се съди по това, че в Париж имаше доста неприятности. Но тя е сърчно момиче, всичко умее: и да шие, и прически да прави, постъпи на работа при принцесата по препоръка на господин Марен, старши лакей на херцог Мофриньоз.

— А какво ти разказа за Сен Син? Има ли много хора там?

— Много, господине. Там сега са принцесата и господин Д'Артез... херцог Мофриньоз с херцогинята и младия маркиз. Замъкът е пълен с народ. А тази вечер очакват и епископа от Троа.

— Монсеньор Трубер? О, за мен е важно да узная: дълго ли ще остане там?

— Анисет мисли, че ще погостува... Смята, че монсеньорът идва заради този граф, дето е отседнал в „Катъра“. Очакват и други гости... Кочияшът каза, че много говорят за изборите... Господин председателят Мишю също трябва да дойде за няколко дни...

— Гледай да накараш камериерката да слезе в града, уж че търси нещо да купува. Ти имаш ли спрямо нея някакви намерения?

— Ако тя усеща нещо към мен, аз не бих имал нищо против, момичето си го бива!...

— Предложи ѝ да се видите в околийското...

— Добре, господине, отивам...

— Не ѝ споменавай нищо за мен, а то иначе тя няма да дойде; кажи ѝ, че си намерил изгодно място...

— Бъдете спокоен, господине! Аз съм служил в Гондрьовил!

— А не знаеш ли за какво иде този пратеник от Сен Син, и то в такъв късен час? Ето, вече е девет и половина!

— Изглежда, че е нещо много важно, защото графът, който се връщаше от Гондрьовил...

— Непознатият е ходил в Гондрьовил?

— И дори обядва там, господин околийски! И ако знаете само колко се смяхме! Този негов слуга се беше насвяткал, извинявайте за израза, като каруцар! Толкова шампанско нагълтал в кухнята, че едва се държеше на крака; сигурно са го напили, за да се пошегуват с него...

— А графът?

— Графът си беше легнал, когато му донесоха писмото, но като го прочете, веднага скочи. Сега се облича. Стягат каляската му. Ще прекара вечерта в замъка Сен Син.

— Вижда се, че е някаква важна особа.

— Да, да, господине! Готар, управителят на Сен Син, пристигна днес сутринта при зет си, Пупар, и го посъветва да си държи езика зад зъбите, да не дрънка нищо за този господин и да му служи като на самия крал!...

„Дали Вине не е прав? — помисли си околийският. — Може би тук се крои някакъв заговор?...”

— Херцог Жорж дьо Мофриньоз е изпратил Готар в „Катъра“. А това, че Пупар днес сутринта се яви на събранието, то стана по нареждане на графа. Ако този граф каже на Пупар да тръгне сега за Париж, веднага ще хукне. Готар заповяда на зет си да не отказва нищо на графа и да не иска и да знае за любопитните.

— Ако успееш да подмамиш Анисет в града, не пропускай да ми обадиш — каза Антонен.

— Но аз мога да намина към нея в Сен Син, ако на господина е угодно да ме изпрати във Валпрьо.

— Виж, това е идея! Можеш да тръгнеш с нея в тяхната карета... А какво ще кажеш за този малчуган, неговия слуга?

— Хлапетото е смело, господин околийски. Представете си само, господине, пиян-заян, дето казват, а сега препуска с английския кон на господаря си, и това е породист кон, взема седем левги в час; отнасял някакво писмо в Троа, та да бъде утре в Париж... И е само на девет години и половина! Какъв ли ще бъде, когато стане на двацет?!

Околийският изслуша разсеяно този издайнически брътвеж; Жюлиен говори безспирно още десетина минути. Антонен Гулар го слушаше, а сам мислеше за непознатия.

— Почакай тук — каза околийският на слугата си.

„Каква каша! — казваше си той, докато бавно се завръщаше в салона. — Обядва с граф Дьо Гондрьовил и ношува в замъка Сен Син... Загадка!“

— Е, какво? — посрещна го с викове кръгът около госпожица Бовизаж веднага щом се появи в салона.

— И тъй, човекът е граф, и то от най-знатен род, за това гарантирам.

— Ах, как бих искала да го видя! — възкликна Сесил.

— Госпожице — каза Антонен, като погледна с хитра усмивка госпожа Моло, — той е висок и е добре сложен, не носи перука!...

Малкият му слуга се бил насвяткал като портиер, напили го с шампанско в кухнята на Гондрьовил и когато Жюлиен го запитал за перуката на господаря му, това деветгодишно хлапе отговорило с високомерието на стар лакей: „Перука? Ако беше така, отдавна да съм го напуснал... Стига и това, че си боядисва косата.“

— Вашето лорнетче увеличава силно предметите — каза Ашил Пигу на госпожа Моло, която в отговор прихна да се смее.

— И това „тигърче“ на хубавия граф, тъй както си е пияно-заляно, препуска сега за Троя с някакво писмо, макар че е нощ и е тъмно като в рог.

— Бих искал да видя аз този „тигър“ — забеляза Вине.

— Ако непознатият обядва в Гондрьовил — каза Сесил, — ще разберем кой е този граф. Дядо ми заминава за там утре сутринта.

— А ето кое ще се стори странно на всички — продължи Антонен Гулар; — от замъка Сен Син току-що изпратили при непознатия камериерката на принцеса Дьо Кадинян, прелестната Анисет, с покана за вечеря.

— А, така! — възкликна Оливие Вине. — Но тогава той не е човек, а дявол или таласъм. На приятелска нога с два замъка! Има да кърка...

— Ах, господине, що за изрази са това! — възмути се госпожа Моло.

— „Кърка“, госпожо, е най-изразителна дума — важно възрази помощник-прокурорът. — Сутрин, значи, ще си кърка у крал Луи-Филип, а вечер ще пирува в Холируд у Шарл X. Има една-единствена причина, която може да позволи на християнина да принадлежи едновременно към два лагера: и към Монтеки, и към Капулети... А-а! Досетих се, зная вече кой е този непознат! Това е...

— Кой? — запитаха от всички страни.

— Директорът на железницата от Париж за Лион или от Париж за Дижон, или от Монтро за Троя.

— Вярно! — потвърди Антонен. — Познахте. Само банките, промишлеността или спекулацията могат да бъдат желани гости навсякъде.

— Да! В наше време носители на знатни имена, старинни фамилии, стари и нови перове — всички жадуват да влязат в някакво предприятие — каза Ашил Пигу.

— Парите при пари отиват — додаде Оливие Вине без смях.

— А вие, господин Оливие, съвсем не приличате на маслинено клонче на мира^[2] — забеляза с усмивка госпожа Моло.

— Но не е ли развращаващ пример това, когато такива имена като Верной, Мофриньоз и Ерувил стоят редом с имена на някакви господа Тийе и Нюсенжан във всевъзможни борсови спекулации?

— Нашият непознат сигурно е представител на железопътно акционерно дружество — каза Оливие Вине.

— Тогава утре целият Арси ще плъзне като мравуняк! — подхвърли Ашил Пигу. — Ще отида да видя този господин и ще му предложа да ме вземе за нотариус. Ще има да се правят най-малко две хиляди акции.

— А нашият роман ще стане просто локомотив... — въздъхна с тъга Сесил.

— Граф, подкован с железопътни акции — подхвана Ашил Пигу, — това е още по-завиден съпруг. А не е ли женен?

— Ще узная това утре от дядо си! — с престорен ентузиазъм извика Сесил.

— О, каква шегаджийка! — забеляза госпожа Марион и се помъчи да се усмихне. — Сесил, душице моя, вие мечтаете за непознатия?

— А защо да не помечтая за него? — запита Сесил. — Какво лошо има в това? И после, всички говорят, че е крупен борсаджия или много знатен господин. Право да си кажа, подхождат ми и единият, и другият. Обичам Париж! Искам да имам своя каляска, лежа в Италианската опера и всичко останало...

— Така е! — подкрепи я Вине. — Когато човек мечтае, не бива да си отказва нищо. А ако имах щастието да бъда ваш брат, щях да ви омъжа за младия маркиз Дьо Сен Син; този веселяк, струва ми се, умее да прахосва пари и не отдава никакво значение на антипатиите на баба си към участниците в знаменитата драма, в която бащата на нашия председател загина така печално...

— По-лесно ще е за вас да станете пръв министър! — каза госпожа Марион. — Внучката на Гревен никога няма да бъде жена на Сен Син.

— Ромео едва не се ожени за Жулиета! — засмя се Ашил Пигу. — А госпожицата е много по-красива от...

— Ако започвате разговори за опери... — наивно подхвърли нотариусът Ербло, току-що привършил партията вист.

— Моят събрат не е твърде силен в историята на Средните векове — забеляза Ашил Пигу.

— Да си тръгваме, Малвина — подкани жена си дебелият нотариус, оставил да мине и замине покрай ушите му забележката на младия му колега.

— Кажете, моля ви, господин Антонен — обърна се Сесил към околийския началник, — споменахте Анисет, камериерката на принцеса Кадинян, а познавате ли я?

— Не, но Жюлиен я познава: тя е кръщелница на баща му. И те, изглежда, са приятели.

— О, постарайте се, моля, чрез Жюлиен да я изпратите при нас! За заплатата мама няма да се скъпи.

— Слушам — тоест подчинявам се, госпожице! Така отговарят на господарите в Азия — каза околийският. — Вие сега сама ще се убедите, че за вас съм готов на всичко...

Той излезе и нареди на Жюлиен да догони каретата, която се връщаше в Сен Син, и на всяка цена да примами Анисет.

[1] *Quo me trahit fortuna?* (лат.) — Къде ме тласка съдбата? ↑

[2] *Оливие* (фр.) — маслиново дърво. ↑

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА КАНДИДАТЪТ ГУБИ ЕДИН ГЛАС

В тази минута Симон Жиге, който току-що бе престанал да се кланя и да любезничи с всички влиятелни хора в Арси и вече бе сигурен в избирането си, се присъедини към кръга около Сесил и госпожица Моло. Беше вече доста късно. Минаваше десет часът. Изгълтали сума сладки, оранжади, пунш, лимонади и всякакви други напитки, гостите, които бяха дошли в дома на госпожа Марион изключително от политически съображения и се чувствуваха неудобно в това прекалено аристократично за тях общество, започнаха бързо да се разотиват, толкова повече, че не бяха свикнали да си лягат така късно. Остана тесен кръг от свои, близки хора. Симон Жиге се надяваше, че сега най-после ще може да си поговори със Сесил и отпрати към нея поглед на победител. Сесил се почувствува засегната от този поглед.

— Ти, драги — каза Антонен на Симон, забелязал тържествуващото изражение по лицето на приятеля си, — идваш при нас в момент, когато всички арсийци окончателно се побъркаха.

— Да, да, окончателно... — потвърди Ернестин, която Сесил незабелязано смушка по лакътя. — Сесил и аз загубихме ума си по непознатия, ние просто ще го разкъсаме!

— Първо, той не е непознат — заяви Сесил, — ние знаем, че е граф.

— Някой мошеник! — презрително каза Симон Жиге.

— А вие, господин Симон, бихте ли си позволили — нахвърли се на него с възмущение Сесил — да кажете това в лицето на човек, при когото принцеса Дьо Кадинян изпраща свои хора и който сега обядва в Гондрьовил, а довечера ще бъде у маркиза Дьо Сен Син?

В гласа на Сесил имаше такова негодувание, такава подчертана рязкост, че Симон съвсем се обърка.

— Ах, госпожице — намеси се Оливие Вине, — ако всички ние си казваме в лицето това, което си говорим зад гърба, какво общество

ще имаме... Удоволствията на обществото, особено в провинцията, се свеждат до едно — да злословим едни за други...

— Господин Симон ревнува, на него не му се нрави възхищението ти от непознатия граф — каза Ернестин.

— Струва ми се — възрази Сесил, — че господин Симон няма никакво право да ме ревнува заради чувствата ми към когото и да било.

След тези думи, казани с напълно унищожителен тон, Сесил стана от мястото си; всички се раздвижиха да ѝ сторят път, а тя се отпрати през салона към майка си, която пресмяташе печалбите си от завършената партия вист.

— Миличка моя! — извика госпожа Марион, догонвайки богатата наследница. — Струва ми се, че сте твърде жестока към моя беден Симон!

— Какво е направило това малко котенце? — запита госпожа Бовизаж.

— Мамо, господин Симон оскърби моя непознат — нарече го мошеник.

Симон тръгна след леля си и заедно с нея се спря пред игралната маса. И така, четирите действащи лица, чиито интереси бяха толкова сериозни, се събраха заедно в средата на салона: Сесил с майка си — от едната страна на масата, и госпожа Марион с племенника си — от другата.

— Всъщност, госпожо — заговори Симон Жиге, — само този, който непременно иска да се скара, може да се обиди от това, което казах за господина, за когото сега говори целият град и който е на квартира в „Катъра“.

— Да не би да мислите, че той се готви да ви съперничи? — закачливо подхвърли госпожа Бовизаж.

— Аз, разбира се, никога не бих му простил, ако стане причина и за най-малкото недоразумение между госпожица Сесил и мен — каза кандидатът, като гледаше с умоляващ поглед младата девойка.

— Вашият тон, господине, беше толкова рязък, когато изричахте присъдата си, че веднага си казах: този човек ще бъде ужасен деспот. И вие сте прав; щом се готвите да ставате министър, трябва да бъдете рязък...

Междувременно госпожа Марион хвана под ръка госпожа Бовизаж и я поведе към дивана. Останала сама, Сесил веднага се върна

към групата си, не желаейки да слуша онова, което Симон се готвеше да ѝ каже. Озовал се в преглупаво положение, сам-самичък край празната маса, депутатският кандидат машинално започна да размества разхвърляните по сукното жетони.

— Понякога фишовете носят утешение — забеляза Оливие Вине, който отдалеч наблюдаваше сценката. И макар това да бе казано с половин глас, Сесил чу всичко и високо се изсмя.

— Виждате, скъпа приятелко — тихичко уговаряше госпожа Марион госпожа Бовизаж, — сега вече нищо не може да попречи на избирането на моя племенник.

— Аз от сърце се радвам и за вас, и за Камарата на депутатите — отвърна Северин.

— Моят племенник, драга, ще отиде далеч... И ето защо: неговото състояние — това, което ще получи от баща си, и моето — ще му осигури около трийсет хиляди франка доход; а когато човек е депутат и има такова състояние, може да разчита на всичко...

— Ние ще сме във възторг, госпожо, и искрено му желаем всякакви успехи на политическото поприще. Но...

— Аз не искам от вас отговор! — живо прекъсна приятелката си госпожа Марион. — Само ви моля да помислите върху това предложение. Подхождат ли си нашите деца? Можем ли да ги оженим?... Ще живеем в Париж по време на сесията и кой знае, може би депутатът от Арси с време ще се издигне на висок пост... Вижте каква кариера направи господин Вине от Провен! Всички осъждаха госпожица Шаржбьоф, когато се омъжи за него, а ето сега тя скоро ще стане жена на министър и господин Вине, стига да поиска, веднага ще стане пер на Франция.

— Госпожо, не е в моята власт да омъжа дъщеря си по свой вкус. Първо, и баща ѝ, и аз сме ѝ предоставили пълна свобода на избора. Дори ако намисли да се омъжи за непознатия, стига само да е порядъчен човек, ние няма да ѝ откажем съгласието си. И второ, Сесил напълно зависи от дядо си, той ще ѝ даде при сключването на брака къща в Париж — бившия дом на Босеан, който е закупил за нас преди десет години и който днес струва осемстотин хиляди франка. Това е една от най-разкошните сгради във Фобур Сен Жермен. А освен това, спестил е за нея още двеста хиляди франка за мебелировка. Вие сама разбирате, че такъв дядо, който се грижи толкова много за нас и дори

убеди свекърва ми да отдели нещо за внучката си и с това да ѝ помогне да си намери добра партия, трябва да има право на глас...

— Разбира се! — отвърна госпожа Марион, потресена от това признание, което правеше още по-малко вероятна женитбата на племенника ѝ със Сесил.

— Но дори ако Сесил не разчиташе да получи нещо от дядо си Гревен — продължи госпожа Бовизаж, — все едно, тя няма да се омъжи, без да се посъветва с него. Човекът, когото баща ми си беше избрал за зет, умря, а какви са сегашните му планове, не зная. Ако вие имате някакви предложения, най-добре поговорете с баща ми.

— Разбира се, че ще отида — каза госпожа Марион.

Госпожа Бовизаж извика Сесил и двете заедно напуснаха салона.

На другия ден Антонен и Фредерик Маре, срещнали се по навик следобед с господата Мартене и Оливие на „Алеята на въздишките“, се разхождаха заедно под липите и пушеха пури. Тази разходка е едно от скромните удоволствия на нашите официални лица, когато живеят в пълно съгласие.

Разходили се няколко пъти назад и напред, те срещнаха Симон Жиге и той, като улови под ръка училищния си другар Антонен, го отведе в далечния край на алеята, излизаща на площада, и с тайнствен вид каза:

— Трябва да бъдеш верен на стария си другар, той ще се постарее да ти даде и орден, и префектура...

— Виждам, вече започваш политическата си кариера — смеейки се, отвърна Антонен, — искаш да ме подкупиш, бесен пуритан такъв!

— Така ли ме подкрепяш?

— Драги мой, знаеш, че Бар-сюр-Об ще гласува у нас. Кой може да ти гарантира болшинство при такива обстоятелства? Моят колега от Бар-сюр-Об ще се оплаче от мен, ако не правя това, което се иска от нас двамата в интерес на правителството. И твоите обещания — я ги изпълниш, я не, а уволнението ми е сигурно.

— Но аз нямам никакви конкуренти.

— Така си мислиш — каза Антонен. — Знаеш ли песенчицата: „Те ей сега ще се появят, пази се, приятелю мой!“

— А леля ми, която знае на какъв огън се пека, не идва и не идва! — извика Жиге. — Ах, тези три часа, какво изпитание! За мен те са повече от три години!

И той неочаквано издаде тайната си. Разказа на приятеля си, че госпожа Марион отишла при стария Гревен да поиска ръката на Сесил.

Междувременно излязоха на пътя, водещ за Бриен, и се спряха срещу гостоприемницата „Катъра“. Докато адвокатът гледаше стръмната уличка, по която откъм моста трябваше да се появи леля му, околийският разглеждаше дълбоките ями, които дъждовете бяха изровили на площада. Улиците на Арси не са покрити нито с чакъл, нито с плочи, защото равнините на Шампан не доставят никакъв материал, годен за строеж, а още по-малко големи камъни за здрава, каменна настилка. Тук-там, на две-три улици, има нещо подобно на паваж, всички останали са просто утъпкани и можете да си представите какво става тук при дъжд. Околийският си даваше вид, че цялото му внимание е погълнато от тези неприятни обстоятелства, а сам с интерес наблюдаваше изкривеното лице на приятеля си, по което неволно се изписваха мъчителните му преживявания.

В това време по пътя се появи непознатият, който се завръщаше от замъка Сен Син, където вероятно беше прекарал нощта. Гулар реши, че сега сам ще изясни тайната, обгърнала непознатия, който наистина бе загърнат в редингот от дебело сукно, носещ модното тогава название „палто“; плащът, метнат върху коленете на непознатия, пречеше да се разгледа фигурата му, а грамаден шал от красив кашмир закриваше лицето му до самите очи. Шапката, небрежно килната назад, съвсем не даваше повод за насмешки. Никога тайна не е била така тайнствено забулвана и притулвана.

— Пазете се! — извика „тигърът“, като скочи от капрата на каретата. — Хей, татко Пупар, отворете! — извика той още по-силно.

Тримата слуги на гостоприемницата изтичаха към вратата и колата се стрелна в двора с такава стремителност, че никой не успя да разгледа нито една черта на непознатия. Околийският тръгна след каретата и се спря на прага на ханчето.

— Госпожа Пупар — каза Антонен, — бихте ли извикали вашия клиент, господин... господин...

— Не зная името му — отвърна сестрата на Готар.

— Грешите! В това отношение разпорежданията на полицията са съвсем точни. И господин Гролие не се шегува като полицейските комисари, които си нямат друга работа.

— Във време на избори стопаните на гостоприемници не отговарят на никакви въпроси — каза „тигърът“, като слизаше от коня.

„Непременно ще повторя това на Вине“ — си каза околийският.

— Иди да попиташ господаря си дали може да приеме околийския на Арси.

И Антонен Гулар се върна при приятелите си, които се бяха спрели в края на алеята, виждайки околийския да разговаря с „тигъра“, прославил се вече в целия Арси с името и остроумието си.

— Господинът моли господин околийския да отиде при него. Ще бъде много щастлив да ви приеме — каза Паради на околийския след няколко минути.

— Хей, малкият — обърна се Оливие към Паради, — колко плаща господарят ти на такова умно и отракано момче като тебе?

— Да ми плаща господарят? Вие за какви ни вземате? Господин графът позволява да го поизлъгват... а на мен това ми стига.

— Този хлапак е изкарал хубава школа — каза Фредерик Маре.

— Висша школа, господин прокурор! — поправи го Паради, обърквайки с остроумието си петимата приятели.

— Какъв Фигаро! — извика Вине.

— Не бива да ни принизявате — възрази момчето. — Моят господар ме нарича малък. Откакто се научихме да си докарваме парици, станахме Фигаро плюс пари...

— А ти колко лапаш?

— Понякога ми се падат и хиляда екю... Но аз не продавам господаря си...

— Безценно хлапе! — възкликна Вине. — Разбира от коне!

— И от жокеи! — допълни хлапакът, като се изплези на Вине.

— Райският път води далеч! — забеляза Фредерик Маре.

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

НЕПОЗНАТИЯТ Е ПОДЛОЖЕН НА РАЗПИТ

Съдържателят съпроводи Антонен Гулар до стаята, която непознатият използваше като салон, и Гулар още с влизането си в нея видя безцеремонно насочения към него монокъл.

— Господине — захвана важно Антонен Гулар, — току-що научих от жената на хотелиера, че отказвате да се подчините на разпорежданията на полицията. И тъй като не се съмнявам, че сте човек почтен и благовъзпитан, дойдох лично да...

— Вие се казвате Гулар? — гръмко запита непознатият.

— Аз съм околийският, господине — отвърна Антонен Гулар.

— Вашият баща, доколкото знам, служеше у Симьозови?...

— А аз, господине, служа на правителството си — времената се менят...

— Вие имате слуга на име Жюлиен, който се готви да примами камериерката на принцеса Дьо Кадинян?

— Господине, аз не позволявам на никого да ми говори така! — каза Гулар. — Вие явно не познавате характера ми...

— А вие, виждам, горите от желание да опознаете моя — отвърна непознатият. — Тогава ето, позволете да ви се представя. Можете да го запишете в книгата на вашата гостоприемница: „Нахалник... дошъл от Париж... дотяга с въпросите си... възраст неизвестна... пътешествува за собствено удоволствие.“ А знаете ли, съвсем не би било зле да се въведе у нас, във Франция, такъв обичай като у англичаните; там на хората се разрешава да си пътуват където искат и не ги безпокоят на всяка крачка с изискване на документи... Ето, аз например нямам паспорт... Е, какво ще правите с мен?

— Господин кралският прокурор е там, под липите — отвърна околийският.

— А, господин Маре! — Поздравете го от мен.

— Но какъв сте вие всъщност?

— Какъвто пожелаете, драги господин Гулар — отвърна непознатият, — тъй като на вас предстои да решите какво именно ще

представявам във вашия окръг. Помислете и ми дайте добър съвет. Ето, четете.

И непознатият подаде на околийския писмо със следното съдържание:

„Префектура на департамент Об (Секретно)

Господин околийски началник!

Задължавате се да се договорите с приносителя на настоящето относно изборите в Арси и безусловно да се съобразявате с всичко, което той счита за нужно да поиска от вас. Напомням ви да съблюдавате най-строга тайна и да му оказвате внимание и уважение, подобаващи на неговия ранг.“

Писмото беше написано и подписано от самия префект.

— Виждате ли, вие, без да подозирате, се държите както не трябва — каза непознатият, като сгъна писмото.

Антонен Гулар, напълно объркан от аристократичния вид и от изисканите обноски на непознатия, възприе почтителен тон.

— Как така, господине? — запита той.

— Ето, например вашият опит да привлечете Анисет... тя дойде и ни разказа за попълзновенията на вашия Жюлиен, когото сега би следвало да наричате не Жюлиен. Юлиан отстъпника, тъй като претърпя поражение и се предаде на моя „тигър“, младия Паради, комуто призна, че вие сте му наредили да примами Анисет на служба в най-богатото семейство в града. А тъй като първите богаташи в Арси са Бовизажови, не се и съмнявам, че не друг, а госпожица Сесил желае да завладее това съкровище.

— Да, господине...

— Тогава ето какво. Анисет ще постъпи тази сутрин на служба у Бовизажови! — И непознатият свирна. Паради се появи така мълчаливо, че господарят му се сепна: — Да не би да си подслушвал?

— Неволно, господин графе. Стените са все едно от картон. Ако господин графът поиска, ще се кача на втория етаж.

— Не, можеш да подслушваш. Това е твое право. Аз съм длъжен да говоря тихо, когато не желая да знаеш плановете ми. Сега ще се върнеш в Сен Син и ще предадеш от мен ето тази монета от двайсет франка на малката Анисет... Нека си мисли, че Жюлиен я съблазнява за ваша сметка. Тази златна монета означава, че може да последва Жюлиен — обясни непознатият, като се обърна към Гулар. — Анисет може да се окаже много полезна за успеха на нашия кандидат.

— Анисет?

— Да, господин околийски. Ето вече трийсет и две години, откакто ползувам услугите на камериерки... Бях на тринайсет години, когато се хвърлих в първото си похождение, точно като принца-регент, прапрадядо на нашия крал... А вие знаете ли какво състояние притежава тази госпожица Сесил?

— Трудно е да се определи, господине; но вчера у госпожа Марион мадам Северин каза, че дядото на Сесил, господин Гревен, щял да поднесе на внучката си къщата на Босеан и двеста хиляди франка като сватбен подарък.

Очите на непознатия не изразиха ни най-малко удивление: можеше да се помисли, че такава зестра му се струва съвсем незначителна.

— Познавате ли добре Арси? — запита той Гулар.

— Аз съм околийският началник и съм роден в този край.

— Тогава кажете: как може да се отклони у вас хорското любопитство?

— Като се удовлетвори. Господин графът естествено има кръщелно име. Запишете го в книгата за приходящите заедно с всички ваши титли.

— Добре: граф Максим...

— А ако господин графът желае да се представи пред нас в качеството си на директор на железопътна компания, Арси ще бъде напълно удовлетворен и тази игра ще го забавлява поне две недели...

— Не, предпочитам някаква служба по напояването, това е по-малко обикновено... Дойдох тук с цел да повдигна цената на земята в Шампан... Ето ви и предлог, господин Гулар, да ме поканите утре на обяд заедно с Бовизажови. Трябва да ги видя, да ги опозная...

— Безкрайно съм поласкан и считам за голяма чест да ви приема — каза околийският, — но предварително ви моля за снизхождение

към бедния ми дом.

— Ако успея при изборите в Арси, съгласно желанието на тези, които ме изпращат тук, вие, драги мой, ще бъдете префект — каза непознатият. — Ето, четете — добави той и подаде други две писма на Антонен.

— Отлично, господин графе — каза Гулар, като му върна писмата.

— Трябва да преброите всички гласове, с които разполага правителството. Но най-главното, помнете, че ние с вас нямаме нищо общо. Аз съм борсов деятел и никакви избори не ме занимават.

— А аз ще ви изпратя полицейския комисар, за да ви принуди да впишете името си в книгата на гостоприемницата.

— Отлично! Довиждане, господине! Какви нрави! — извика графът високо. — Човек не може да направи крачка, без всички, включително и околийският, да не тръгнат по петите му!

— Ще си имате работа с началника на полицията, господине — каза Антонен.

След двайсетина минути у госпожа Моло вече се водеха оживени разговори за стълкновението между непознатия и околийския.

— Е, от какво дърво е гредата, паднала в нашето бласто? — запита Оливие Вине Гулар, когато излезе от „Катъра“.

— Някакъв си граф Максим, дошъл за геологически изследвания в Шампан; надява се, изглежда, да открие тук минерални извори — небрежно отвърна околийският.

— По-точно, извори на доходи — поправи го Оливие.

— И какво, надява се да натрупа капитали в нашия край? — запита Мартене.

— Съмнявам се нашите роялисти да клъвнат такава стръв — забеляза с усмивка Оливие Вине.

— А какви изводи си правите от вида и жестовете на госпожа Марион? — запита околийският, като прекъсна разговора и посочи Симон, разговарящ с леля си. Забелязвайки отдалече госпожа Марион, Симон се беше спуснал към нея и сега те стояха на площада и разговаряха.

— Мисля, че ако бяха приели, тя би могла да му съобщи това с една-единствена дума — каза прокурорът.

— Е, какво? — извикаха в един глас двамата чиновници, когато Симон се присъедини към тях под липите.

— Ами... леля ми казва, че мога да се надявам. Госпожа Бовизаж и старият Гревен, който сега заминава за Гондрьовил, никак не били изненадани от нашето предложение; говорили за това, какво състояние има всеки от нас; те предоставят на Сесил пълна свобода на избор. С една дума, госпожа Бовизаж казала, че що се отнася до нея, не вижда никакви пречки за този брак, че е поласкана особено много от предложението, но че би искала да почака с отговора до изборите, а може би и до моя дебют в Камарата! А старецът Гревен мислел да се посъветва с граф Дьо Гондрьовил, защото той никога не вземал никакви важни решения без неговия съвет.

— И тъй — спокойно заключи Гулар, — ти няма да се ожениш за Сесил, приятелю мой!

— А защо? — насмешливо запитва Жиге.

— Защото, драги мой, госпожа Бовизаж е у твоята леля четири пъти в неделата, с мъжа си и с дъщеря си; леля ти е най-изисканата жена в Арси и макар между нея и госпожа Бовизаж да има двайсет години разлика, госпожа Бовизаж ѝ завижда; и ти мислиш, че тя ще си позволи да ѝ откаже, без да подслади горчивия хап?

— Не кажат ли нито „да“, нито „не“ — подхвана Вине, — все едно, че казват „не“, вземайки под внимание близките отношения на семействата ви. Ако госпожа Бовизаж е първата богаташка в Арси, то госпожа Марион е най-уважаваната личност в нашия град, защото с изключение на жената на председателя на съда, а нея никой не я вижда, тя е единствената жена, която знае да поддържа истински салон. Тя е кралицата на Арси. Госпожа Бовизаж просто се стареа да придаде на отказа си възможно най-учтива форма и това е всичко.

— Струва ми се, че старият Гревен се е надсмял над леля ти, драги мой — каза Фредерик Маре.

— Ами че вие вчера нападнахте граф Дьо Гондрьовил, унижихте го, оскърбихте го така, че дори Ашил Пигу се хвърли да го защитава. А сега ще се съветват с графа за вашата женитба със Сесил.

— Трудно е да се срещне по-лукав старец от дядо Гревен — забеляза Вине.

— А госпожа Бовизаж е честолюбива — подхвана Гулар — и много добре знае, че дъщеря, ѝ ще има два милиона; на нея ѝ се иска

да стане тъща на министър или на посланик, за да царува в Париж.

— Е какво? Защо пък не? — каза Симон Жиге.

— Пожелавам ти го от все сърце! — отвърна околийският и като се спогледа с помощник-прокурора, отдели се с него на няколко крачки и двамата се закискаха. — Той дори и депутат няма да стане — каза околийският на господин Оливие, — правителството си прави свои сметки. Ще намерите у дома си писмо от баща ви, който ви възлага да проверите подведомствените ви лица, чиито гласове принадлежат на правителството. От това ще зависи повишението ви; засега той ви съветва да запазите всичко в най-строга тайна.

— А за кого трябва да гласуват нашите съдебни пристави, нашите експерти, съдии, нотариуси? — запита прокурорът.

— За кандидата, когото ще ви назова.

— А откъде знаете, че моят баща ми е писал, както и съдържанието на писмото?

— От непознатия.

— От този изследовател-геолог?

— Драги мой Вине, ние нищо не трябва да знаем за него, той за нас е непознат... Видял се е с баща ви, когато минавал през Провен. И едва сега този човек ми предаде посланието на префекта относно изборите в Арси; на мене се нарежда да се подчинявам на всички указания, които ще благоволи да даде граф Максим. Аз така си и знаех, че без схватки работата няма да мине. Да отидем да обядваме и да се подкрепим както следва; за вас това е перспектива да станете главен прокурор в Мант, а за мен — да бъда повишен в префект. И трябва да се държим така, като че нямаме нищо общо с изборите, защото и двамата се намираме между чук и наковалня. Симон е кандидат на партия, която се опитва да свали сегашното правителство и тя може би ще успее. Но за хора, умни като нас, съществува само един път...

— А именно?

— Да служим на тези, които поставят и свалят правителствата. А писмото, което ми показаха, е написано от едного от тези, които държат за сегашното положение на нещата...

Преди да продължим нашия разказ, е необходимо да обясним кой беше този изследовател и какво възнамеряваше да издири в Шампан.

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА В ДОМА НА ГОСПОЖА Д'ЕСПАР

Приблизително два месеца преди тържеството на Симон Жиге на предизборното събрание, в единнайсет часа вечерта в една от богатите къщи на Фобур Сент Оноре, когато сервираха чая у маркиза Д'Еспар, нейният девер, кавалерът Д'Еспар, остави чашата си на масата и като погледна разположилите се край камината гости, каза:

— Тази вечер Максим беше много мрачен, не намирате ли?

— Да — отвърна Растиняк, — но неговата мрачност е обяснима: той е вече на четиридесет и осем години; на тази възраст човек не си създава приятели; със смъртта на Марсе Максим загуби единствения човек, който го разбираше, оказваше му услуги и умееше да се възползува от неговите услуги...

— Той сигурно има неотложни дългове, не бихте ли могли да му помогнете да ги изплати? — каза маркизата на Растиняк.

В това време Растиняк, за втори път министър, току-що, почти против волята си, бе получил графска титла; неговият тъст, барон Дьо Нюсенжан, беше станал пер на Франция; брат му бе епископ, а зет му, граф Дьо ла Рош-Югон — посланик; и всеобщо бе мнението, че в бъдещите правителствени комбинации не ще могат да минат без него.

— Вие всякога забравяте, драга маркизо — отвърна Растиняк, — че нашето правителство разменя среброто си само срещу злато; от хора то не разбира.

— Способен ли е Максим да си пръсне черепа? — запита банкерът Дю Тийе.

— О! Как би желал ти това и тогава ние с теб ще сме квит — отвърна на банкера граф Максим дьо Трай, за когото всички мислеха, че е напуснал салона.

И графът се изправи като видение от креслото, зад това на кавалера Д'Еспар.

Всички се разсмяха.

— Искате ли чаша чай? — обърна се към него младата графиня Дьо Растиняк, която маркизата бе помолила да я замести като

домакия.

— С удоволствие — отвърна графът, като се приближи към камината.

Този човек, крал на парижките гуляйджии, бе съумял до това време да запази привилегированото положение, което заемаха франтовете, наричани тогава „жълти ръкавици“, а после „лъвове“. Излишно е да разказваме историята на неговата младост, изпълнена с любовни похождения и белязана с ужасни драми, в които той винаги бе съумявал да запази външно благоприличие. За него жените винаги бяха само средство; вярваше на страданията им толкова малко, колкото и на радостите им, и виждаше в тях, както покойния Дьо Марсе, просто капризни и зли деца. Изял състоянието си, той глътна и състоянието на известната куртизанка, наричана „Хубавата холандка“, майка на прочутата Естер Гобсек. После бе хвърлил в бездната на нещастията госпожа Дьо Ресто, сестра на госпожа Делфин дьо Нюсенжан, майка на младата графиня Дьо Растиняк.

Парижкото общество е пълно с невъобразими странности. Баронеса Дьо Нюсенжан се намираще тази вечер в салона на госпожа Д'Еспар заедно с виновника за всички страдания на нейната сестра, с убиец, който впрочем бе убил само щастията на една жена. Ето защо несъмнено той бе тук. Госпожа Дьо Нюсенжан беше обядвала у маркизата с дъщеря си, омъжена от една година за граф Дьо Растиняк, който бе започнал политическата си кариера с длъжността помощник-секретар в прочутото министерство на покойния Дьо Марсе, единственият голям държавник, създаден от Юлската революция.

Граф Максим дьо Трай сам знаеше колко страдания бе причинил; но той винаги съумяваше да избегне общественото порицание, придържайки се към кодекса за мъжката чест. Макар да бе пропилял в живота си повече пари, отколкото бяха откраднали за същото време обитателите на четирите каторжни затвора във Франция, правосъдието се отнасяше към него почитателно. Никога не беше нарушавал правилата на честта, плащаше съвестно дълговете си на комар. Превъзходен картоиграч, той участвуваше в партии с най-знатни аристократи и посланици. Обядваше у всички членове на дипломатическото тяло. Неведнъж се бе дуелирал и бе изпратил на оня свят двама-трима противници, които, може да се каже, бе убил, тъй като притежаваше ненадмината ловкост и хладнокръвие. Никой от

младите хора не можеше да се сравнява с него в умението да се облича, в изисканост на обноските, в изящество на словото, в непринуденост, с една дума, във всичко, което някога се смяташе за висш аристократизъм. В качеството си на паж на императора, той от дванайсетгодишна възраст се упражняваше в езда и минаваше за един от най-изкусните ездачи. Разполагащ винаги с пет коня в обора си, той ги пускаше в надбягвания и винаги бе законодател в модата. И накрая, никой по-добре от него не се забавляваше в компания с млади хора; пиеше повече от най-издръжливите пиячи и ставаше от масата бодър, готов да започне отново, като че пиянството бе негова стихия. Максим принадлежеше към тези извикващи презрение хора, които умеят да потискат с наглостта си това презрение и страха, който внушават на хората, но той съвсем не се заблуждаваше относно репутацията си. В това бе и силата му. Силните личности са винаги свои собствени съдници.

При Реставрацията той твърде успешно бе извлякъл изгоди от званието си „паж на императора“, гледаше на така наречените си бонапартистки възгледи със същото отвращение, с което го бяха посрещали в разни министерства, когато предлагаше услугите си на Бурбоните; защото въпреки големите си връзки, въпреки произхода си и огромните си способности, Максим дьо Трай не постигна нищо и тогава влезе в тайния заговор, който доведе до падането на старата генерация Бурбони. Максим принадлежеше към асоциацията, замислена отначало като забавна група (вж. „Историята на тринадесетте“) и която впоследствие, естествено, се насочи към политиката, пет години преди Юлската революция. Когато младата кралска генерация, предвождана от парижани, нападна старата и завладя трона, Максим отново пусна в ход пронаполеоновските си настроения, за които мислеше толкова малко, колкото за първото си любовно увлечение. Тогава той оказа твърде ценни услуги, признати впрочем с голямо нежелание, тъй като много настойчиво искаше възнаграждение от хора, които знаеха изтънко да смятат. При първия отказ Максим зае враждебна позиция, заплашвайки да разгласи някои малко приятни подробности, тъй като пеленките на младите династии приличат на бебешките и често биват изцапани.

Когато Дьо Марсе стана министър, поправи грешките на ония, които не съумяха да оценят този човек; започна да му възлага тайни

поръчения, за които са нужни съвест, изкована от чука на необходимостта, ловкост, готова на всичко, безочие и особено хладнокръвие, замах, безпогрешен поглед, присъщи на големите фигури във висшата политика. Подобни хора, способни да й служат като оръдие, са колкото редки, толкова и неудобни. Заради своите цели Дьо Марсе въведе Максим в най-висшето общество; представи го като човек, съзрял в страстите, умъдрен от опита, познаващ живота и хората, комуто пътешествията и известна наблюдателност бяха помогнали да изучи европейските интереси, политиката на външните министерства и връзките на всички влиятелни фамилии в Европа. Дьо Марсе убеди Максим да си създаде собствен кодекс на честта; доказва му, че мълчанието е не толкова добродетел, колкото сметка; че властта никога не ще се откаже от услугите на човек солиден и ловък, надежден и гъвкав.

— В политиката шансът се представя само веднъж — каза той на Максим, когато го порица за това, че бе прибягнал до заплахи. Максим бе човек, който схващаше дълбочината на тези думи.

Когато Дьо Марсе умря, граф Дьо Трай се върна към предишния си живот. Всеки сезон отиваше да се забавлява на море, а зиме се завръщаше в Париж; но ако някога получаваше значителни суми, дошли от глъбините на крайно скъпернически кесии, то това подаяние, това възнаграждение за безстрашието на човека, когото можеше да използват всяка минута и който бе посветен в секретите на тайната дипломация, се оказваше недостатъчно за пищния и разточителен живот, който водеше кралят на всички контета, тиранинът на четири или пет парижки клуба. Ето защо паричните въпроси често причиняваха безпокойство на граф Максим. Непритежаващ недвижими имоти, той никога не бе избран за депутат и следователно не можа да укрепи положението си; освен това, без да заема определена длъжност, не можеше да опре ножа в гърлото на някой министър, за да изтръгне от него званието пер на Франция. А вече чувствуваше тежестта на годините, тъй като разточителствата бяха изчерпали и него самия, и разнообразните източници на доходите му. Въпреки външния си блясък, той се познаваше и не се самозалъгваше; мислеше, че е време да сложи край на всичко това и да се ожени.

Но като човек опитен и умен, той си даваше сметка за общественото си положение и разбираше, че то е твърде превратно.

Ето защо не разчиташе да си намери жена във висшето парижко общество и в буржоазните среди; нужно бе от негова страна необикновено коварство, престорено добродушие и готовност за услуги, за да го търпят, тъй като всички желязко падалието му и най-малката погрешна стъпка можеше да го погуби. Попаднеше ли за просрочени полици в затвора „Клиши“ или в изгнание, вече не можеше да се измъкне от дъното на тая пропаст, където има само политически мъртъвци, неспособни да се утешат един друг.

В тази минута той дори се опасяваше да не се срина върху него част от страшно надвисналия свод, който дълговете издигат над главите на мнозина парижани. Изглеждаше мрачен, загрижен, току-що бе отказал да играе на карти у госпожа Д'Еспар, разговаряше разсеяно с дамите, а накрая съвсем мълкна, отдаден на мислите си в дълбокото кресло, отдето внезапно бе станал, подобно на призрака на Банко^[1]. Застанал сред салона с гръб към камината, в ярката светлина на свещниците, озаряващи го от двете страни, граф Максим дьо Трай чувствуваше, че погледите на всички присъстващи открито или тайно са отправени към него. Няколкото думи, казани по негов адрес, го задължаваха да се изправи гордо, но той бе достатъчно умен и не прояви никаква арогантност, нито каквато и да било мнителност.

Художникът не би могъл да издебне по-добър момент, за да нахвърли портрета на този без съмнение необикновен човек. Нима не са необходими изключителни качества, за да играеш подобна роля, да покоряваш женските сърца в продължение на трийсет години, да се решиш да използваш способностите си само задкулисно, като подстрекаваш народа към недоволство или разкриваш интригите на коварната политика, извоювайки победа в дамските будоари или в министерските кабинети? Нима няма величие в това да се издигнеш до най-високите политически спекулации и отново безстрастно да се потопиш в нищетата на празния живот? Каква желязна воля трябва да притежава този, когото не могат да сломят изменчивото щастие в играта, острите поврати в политиката, жестоките изисквания на модата и обществото, нито разхищенията, налагани от необходимите за кариерата любовни връзки; който постоянно прибегва до всевъзможни уловки и измами, който така изкусно забулва намеренията си и под непроницаемото изящество на маниерите си прикрива толкова коварни замисли, толкова различни машинации? Ако вятърът на щастието беше

надувал тези всякога опънати платна, ако обстоятелствата бяха помогнали на Максим, той би станал Мазарини, маршал Дьо Ришельо, Потьомкин или може би по-скоро Лозьон, но без затвора „Пиньерол“!
[2]

[1] *Банко* — лице от Шекспировата трагедия „Макбет“, шотландски благородник, убит от Макбет и чийто призрак смущава убиеца. ↑

[2] Лозьон бил затворен в замъка Пиньерол по заповед на Луи XIV. ↑

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА ПОРТРЕТ С ОБЯСНЕНИЕ

Макар висок на ръст и слаб, графът вече бе направил шкембенце, но не му позволяваше да престъпи границите на благородното величие, както се изразяваше Брипа-Саварен. Впрочем фраквете на Максим дьо Трай бяха така майсторски ушити, че фигурата му още запазваше младежката си стройност, лекота и гъвкавост, които вероятно дължеше на постоянните физически упражнения, на фехтовката, на ездата и лова. Максим притежаваше пленителното изящество и обаяние, присъщи на аристократа, и те още повече подчертаваха гордата му осанка. Продълговатото му лице, с черти, напомнящи тези на Бурбоните, беше обкръжено от брада и бакенбарди, старателно накъдрени, подстригани и черни като смола. Този техен цвят, както и цветът на пищните коси, се поддържаха с помощта на много скъпо индийско козметично средство, употребявано в Персия и чийто секрет Максим пазеше в строга тайна. Така той успяваше да скрие белите коси, умножили се напоследък неимоверно много. Особеността на това козметично средство, с което персийците боядисват брадите си, се заключава в това, че не придава суровост на чертите; като прибавим към него повече или по-малко индиго, може да му се придаде оттенък в съответствие с цвета на кожата. Вероятно тази именно операция бе видяла през прозореца госпожа Моло; но гостите още продължават да се шегуват, запитвайки я какво точно бе видяла.

Максим имаше прекрасно чело, сини очи, гръцки нос, красиви устни и рязко очертана брадичка; очите бяха заобиколени от мрежа тънки бръчици, изрязани като че с бръснач и толкова незабележими, че отдалече не се виждаха. Такива бръчици се бяха появили и по слепоочията. Лицето също бе белязано от едва видими гънчици. Като у всички комарджии, прекарали ноци над игралната маса, очите му светеха с някакъв стъклен блясък; макар и притъпен от него, погледът беше страшен и едва ли не внушаваше ужас. В този непроницаем поглед се чувствуваше скрит огън, лава на неугаснали страсти. Устата, някога така свежа и розова, сега бе загубила яркостта си; тя не беше

вече права, десният ѝ ъгъл се бе отпуснал. Тази извивка като че говореше за лъжа. Порокът бе изкривил устните му, но великолепните зъби още пазеха ослепителната си белота.

Следите от времето се губеха в общото впечатление от лицето и фигурата. Целият негов облик все още бе толкова привлекателен, че нито един от младите хора не можеше да съперничи на Максим в езда из Булонския лес, където изглеждаше по-млад и по-изящен от най-изящните и най-младите измежду тях. Подобна привилегия на вечна младост притежаваха само неколцина в това време.

Графът бе толкова по-опасен, тъй като правеше впечатление на човек отстъпчив, безгрижен и с нищо не издаваше страшните замисли, които го ръководеха във всичко. В ужасното безразличие, което му позволяваше еднакво ловко да всява смут сред народа и да участва в дворцовите интриги, за да укрепи кралската власт, имаше някакво своеобразно обаяние. Външното хладнокръвие, сдържаността на поведението никога не изглеждат подозрителни, и особено във Франция, където сме свикнали на много шум за нищо.

Графът, както това изискваше модата в 1839 година, носеше черен фрак, тъмносиня жилетка, бродирана с малки сини цветенца, черни панталони, сиви копринени чорапи и лачени обувки. Часовникът му, поставен в един от джобовете на жилетката, бе прикрепен към илика с изящна верижка.

— Растиняк — каза той, като взе чашата чай от ръцете на хубавата госпожа Дьо Растиняк, — ще дойдете ли с мен в австрийското посолство?

— Драги мой, аз съм твърде отскоро женен, за да не се прибирам вкъщи с жена си!

— Това ще рече, че по-късно... — подхвърли младата графиня, като се обърна и погледна мъжа си.

— Кой мисли за по-късно? — отвърна Максим. — Но ако ми разрешите да се обърна с молба към графинята, аз не се съмнявам в успеха.

И Максим с подobaваща любезност отведе настрана красивата графиня и ѝ пошепна няколко думи; графинята погледна майка си и каза на Растиняк:

— Ако искате, идете с господин Дьо Трай в посолството, мама ще ме изпрати до дома.

След няколко минути баронеса Дьо Нюсенжан и графиня Дьо Растиняк излязоха заедно. Максим и Растиняк тръгнаха след тях и седнаха в каляската на барон Дьо Нюсенжан.

— Какво искате от мен, Максим? — запита младоженецът. — Какво се е случило, та сте ме хванали за гушата? Какво казахте на жена ми?

— Че трябва да поговоря с вас — отвърна господин Дьо Трай. — Щастлив сте вие! Оженихте се за единствената наследница на милионите на Нюсенжан, заслужихте това с... двайсет години каторга!

— Максим!

— А аз... аз, изглежда, внушавам на всички някакви странни подозрения — продължи той в отговор на възклицанието на Растиняк. — Едно нищожество, един Дьо Тийе се осмелява да пита дали имам достатъчно кураж да свърша със себе си! Времената ще се уталожат! Възможно е да искат да се освободят от мене! Или не? Вие можете да узнаете това, вие ще го узнаете — каза Максим, като спря с жест Растиняк. — Ето моя план, изслушайте ме. Трябва да ми помогнете, аз съм ви помагал и още мога да ви помогна. Животът, който вода, ми дотегна, вече искам спокойствие. Помогнете ми да встъпя в брак, който да ми даде половин милион; когато се оженя, назначете ме за посланик в някоя загубена американска република. На този пост ще остана колкото е нужно, за да мога да получа подобна служба в Германия. Ако струвам нещо, ще ме изтеглят оттам; ако не струвам, ще ме уволнят. Може би ще имам дете, ще го възпитам с нужната строгост; майка му ще бъде богата, ще го направя дипломат, а може да стане и посланик.

— Ето моя отговор — каза Растиняк. — Между властта в пелени и малолетната власт се води много по-ожесточена борба, отколкото предполагат невежите. Властта в пелени — това е Камарата на депутатите, която не е била досега възпирана от една Камара на перовете...

— А, да — каза Максим, — вие сте пер на Франция!

— Нямаше ли сега да бъде пер при който и да е режим? — запита Растиняк. — Но не ме прекъсвайте, изслушайте ме — става дума за вас! Камарата на депутатите неизбежно ще стане пълновластна, както предвиждаше Дьо Марсе, единственият човек, който можеше да спаси Франция — или по-скоро правителството,

защото народите не умират, те са роби или свободни, това е всичко. Малолетната власт е монархията, коронована през август хиляда осемстотин и тринайсета година. Сегашният кабинет е победен, той разпусна Камарата и иска да проведе избори, за да не ги проведе бъдещият кабинет; но не се надява на успех. И ако при все това ги спечели, династията ще бъде в опасност; ако ги загуби, династическата партия дълго още ще може успешно да се бори. От грешките на Камарата ще се възползува волята на едного, която за нещастие е всичко в сферата на политиката. Когато един човек стане всичко, както това бе с Наполеон, настъпва момент, когато той трябва да бъде заменен, и тъй като способните хора са отстранени, великото „всичко“ не намира свой заместник. Заместникът е това, което наричат министерски кабинет, а във Франция няма такъв кабинет, има само пожизнената воля на едного. Във Франция грешат само управниците. Опозицията не може да греши, тя може да загуби всички сражения, но за нея е достатъчно, като съюзниците в 1814 година, да победи един-единствен път. И тогава в „три славни дни“ унищожава всичко. Ето защо, за да се наследи властта, е нужно не да се управлява, а да се изчаква. По своите лични убеждения аз принадлежа към аристокрацията, а по обществените си възгледи — към Юлската монархия. Орлеанският дом ми помогна да възстановя състоянието на моя род и аз ще му остана предан завинаги.

— „Завинаги“ по Талейрановски, разбира се — каза Максим.

— Следователно в настоящия момент не мога да направя нищо за вас — продължи Растиняк; — след шест месеца ние не ще бъдем повече на власт. Да, тези шест месеца ще бъдат агония, знаех това. Ние предвиждахме частта си, когато съставяхме кабинета; нашият кабинет е временно решение. Но ако вие се отличите в предстоящите предизборни борби, ако привлечете макар и един глас, един надежден депутат за каузата на династията, вашето желание ще бъде изпълнено. Мога да поговоря където трябва за вашите добри намерения, мога да надзърна в някои секретни документи, в поверителни доклади и да намеря за вас някоя трудна задача. Ако успеете, мога да изтъкна способностите ви, предаността ви и да изискам за вас награда. А да си вземете жена, драги мой, можете само в семейството на някой жаден за титли фабрикант, и то в провинцията. В Париж ви познават твърде

добре. Следователно трябва да се намери милионер, някакво парвеню с дъщеря, което гори от желание да блести в Тюйлери.

— А дотогава убедете вашия тъст да ми заеме двайсет и пет хиляди франка; той ще бъде заинтересован да не ми плащат със светена вода, в случай че успея, и освен това ще съдействува за женитбата ми.

— Хитър сте, Максим, и не ми вярвате. Но аз обичам умните хора и ще се заема с вашата работа.

Пристигнаха в посолството. Барон Дьо Растиняк съгледа в салона министъра на вътрешните работи и отиде да разговаря с него в един ъгъл. Граф Максим дьо Трай изглеждаше всецяло зает със старата графиня Дьо Листомер, но всъщност следеше разговора между двамата перове на Франция; дебнеше всеки жест, стараяше се да отгатне изражението на лицата им и улови най-после благосклонния поглед, хвърлен върху него от министъра.

В един часа след полунощ, когато Максим и Растиняк, излизайки от посолството, се спряха на стълбата, преди всеки да седне в каляската си, Растиняк каза:

— Наминете към мен, когато изборите наблизат. Дотогава ще разбера къде опозицията има най-малки шансове и какви изгоди можем да извлечем с вас от това.

— Но двайсет и петте хиляди франка бързат — отвърна Дьо Трай.

— Тогава се скрийте!

Петнадесетина дни след това, един ден на разсъмване, граф Дьо Трай тайно, в наемен файтон, дойде на улица Варен. Пред вратата на разкошната къща, която барон Дьо Нюсенжан бе купил за своя зет, Максим освободи файтона, огледа се да види дали не го следят, влезе в дома и в някакъв малък салон седна да чака Растиняк да се събуди. След няколко минути лакеят отведе Максим в кабинета, където държавникът го очакваше.

— Драги мой — му каза Растиняк, — мога да ви съобщя тайна, която след два дни ще бъде разгласена от всички вестници и от която вие можете да се възползвате. Бедният Шарл Келер, който така добре танцуваше мазурка, е убит в Африка, а той бе наш кандидат в окръга Арси. Неговото място не бива да остане празно. Ето копие от две донесения: от околийския началник и от полицейския комисар,

предупреждаващи министъра, че избирането на нашия злочест приятел може да се натъкне на някакви спънки. В донесението на полицейския комисар има сведения за Арси, които за човек като тебе са напълно достатъчни, тъй като амбициите на конкурента на покойния Шарл Келер произтичат от желанието му да се ожени за богата наследница... За човек умен като тебе тези думи са достатъчни. Сен Син, принцеса Дьо Кадинян и Жорж дьо Мофриньоз са на две крачки от Арси; ти ще съумееш, при нужда, да получиш гласовете на легитимистите. И така...

— Излишна е повече всяка дума — каза Максим. — Там ли е още полицейският комисар?

— Да.

— Дай ми писмо до него.

— Тук, драги мой — каза Растиняк, като връчи на Максим цяла папка, — ще намерите две писма до граф Дьо Гондрьовил. Вие сте били паж, той — сенатор, все някак ще се разберете. Госпожа Франсоа Келер е много религиозна, ето и за нея писмо от госпожа Дьо Карияно, съпругата на маршала. Тя се обяви за поддръжница на династията, препоръчва ви горещо и тръгва за Арси след вас. Още една дума: пазете се от околийския, той е способен да козирува на този Симон Жиге, за да си осигури поддръжката му пред бившия председател на Министерския съвет. Ако ви дотрябват писма, пълномощия, препоръки, пишете ми.

— А двайсет и петте хиляди франка? — запита Максим.

— Подпишете тази полица на името на Дю Тийе, ето парите.

— Ще успея — каза графът — и вие можете да обещаете на краля, че депутатът от Арси ще му принадлежи телом и духом. Ако пропадна, нека ме изостави!

Час по-късно Максим дьо Трай пътуваше в кабриолета си по пътя за Троа.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.